

Проект “Непристоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

Асоцијација за граѓанска толеранција и соработка (АГТИС) - Прилеп

НАЦИОНАЛНИ РЕФОРМИ ВО СУДСТВОТО

Резултати од проектот: “Непристоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформите во судството”.

Прилеп, Март 2005

Асоцијација за граѓанска толеранција и соработка – АГТИС

За издавачот: Александар Цветкоски

Уредувачки одбор:

Златко Савоски

Милан Башески

Снежана Савоска

Билјана Шукуроска

Игор Ефтиноски

Анета Талеска

Владимир Попоски

Лектура:

Жаклина Башеска

Уредник:

Александар Цветкоски

Дизајн:

Паре Зареска

Ликовно обликување:

Тони Чатлески

Графичка припрема:

Дејан Кумпаниоски

Билјана Темелкоска

Петро Тошески

Превод на англиски:

Соња Адамческа

Мери Мирческа

Фотографии и дигитални записи:

Диме Димески

Електронска верзија:

www.judiciaryreforms.com.mk

ЦИП – Каталогизација во публикација

Матична и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Битола

347.97/.99.001.73(497.7)

Национални реформи во судството
приредил Александар Цветкоски;

превод на Англиски јазик: Соња Адамческа; **ликовно обликување:** Тони Чатлески.

Прилеп: Асоцијација за граѓанска толеранција и соработка – АГТИС, 2004. 342 стр:

18 Илустрации во бои 21 цм; Тираж 700; Фусноти кон текстот 56.

ISBN 9989-00000000

1. Цветкоски, Александар

а) Судство – Македонија – Реформа

COBISS.MK – ID 17361217

АГТИС – ПРИЛЕП

Мисија на АГТИС: имплементација на демократијата, развојот на европските манири и светските принципи на одржлив човеков развој. Есенција на нашата мисија е влијание врз властите и зајакнување на кооперативни структурите за контрола и притисок на/врз властите.

Генералниот оперативен план на АГТИС предвидува влијание врз властите уште во фазата на планирањето, носење закони и мониторинг на имплементација на закони. Главниот метод и начин на работа на АГТИС е застапување за носење и имплементација на закони. Тоа е **работа во политиката**.

Предмет на работа на АГТИС: Реформи (централно, локално, регионално ниво)

Цел (визија) на АГТИС: Македонија како држава на ЕУ.

Нашата улога: Помош во воспоставување демократски и европски стандарди во општеството.

Наша визија за 5 години: АГТИС како експертска организација, да се издржува од услуги за пазарот, Локалната самоуправа, Владата на Република Македонија, институциите на системот и преку грантови на домашни и странски донатори.

Публикации на АГТИС:

Книги: Двегодишник на АГТИС: “Уште една HBO?”; “Од пајажина исткаена свила”; “Фискална децентрализација во Македонија”; “Ad verbera pro verbi” – верзија на македонска јазик; “Ad verbera pro verbi” – верзија на албански јазик; „Adversaria corruptiae – верзија на македонски јазик; „Adversaria corruptiae – верзија на албански јазик; “Индикативна културна стратегија”; “Фискална децентрализација во Македонија”; “Национални реформи во судството”.

Проекти “Неприсутоен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

Партнерски и веб публикации: Веб учебник: “Пита од избори” (Носител: АЖ „Логос“); Брошура: “Одржливост низ Еко – деловност” (Носител ЕД „Екомент“); Книги: Тетратки за демократија (Носител ФИООМ).

Успешно застапување:

- Индикативна културна стратегија на Прилеп - Усвоен општински акт

Веб страници:

www.agtis.org.mk	www.berzanaglasaci.com.mk	www.wws.org.mk
www.postscriptum.com.mk	www.pitaodizbori.com.mk	www.judiciaryreforms.com.mk
www.roleplay.net.mk	www.ekogim.org.mk	

Награди/признанија

Општинска награда “Трети Ноември”, за 2003 година

Правниот сектор на АГТИС е оформлен во септември 2004 година и брои 10 членови;

Теми од интерес:

- Поддршка на култура на законие
- Поддршка на реформи на правосудството
- Намалување на инструментален потенцијал на донесени закони
- Развој на методологии и експертски капацитет/крирање на структури за делување врз властите
 - ЗЛС и пропратни закони, принципи на субсидијарност, пренос на надлежности од централно – на локално ниво (услуги кон граѓаните)
 - Антикорупциски иницијативи

Проекти “Неприсутоен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

Содржина:		
1.	Вовед – Фондација Институт отворено општество Македонија, Неда Коруновска	1
1.1.	Вовед – Набљудувачка мисија на ОБСЕ во Скопје, Михаел Лакнер	3
1.1.1	Вовед – АГТИС, Александар Цветкоски	7
A.	<i>Постер “Подесетие ги часовниците”</i>	12
B.	<i>Постер “Темелна реконструкција”</i>	13
2.	Избор од реализираниите интервјуа	14
2.1.	Дане Илиев – претседател на Врховен суд на РМ	14
2.2.	Проф. д-р Стефан Георгиевски – универзитетски професор во пензија	17
2.3.	Костадин Петровски – заменик јавен обвинител на РМ, претседател на ЗЈОРМ	18
2.4.	Агим Мифтари – судија на Врховен суд на РМ и претседател на ЗСРМ	19
2.5.	Проф. д-р Никола Тупанчевски – Правен факултет “Јустинијан І”, Совет за реформи	21
2.6.	Доцент д-р Рената Тренеска Дескоска – Правен факултет “Јустинијан І” Скопје	25
2.7.	Доцент д-р Гордана Лажетик - Бужаровска - Правен факултет “Јустинијан І” Скопје	26
2.8.	Државна Комисија за спречување корупција	28
2.9.	Јован Трпеноски – претседател на Државна комисија за спречување на корупцијата	31
2.10.	Доцент д-р Гордан Калајчиев - Правен факултет “Јустинијан І” Скопје	32
3.	Сублимнат на експертската работилница и заклучоци	35
3.1.	М-р Зоран Шапуриќ – претседател на КПСОЗ	35
3.2.	Проф. д-р Никола Тупанчевски – Правен факултет “Јустинијан І” Скопје	35
3.3.	Агим Мифтари – Врховен суд на РМ, претседател на ЗСРМ	36
3.4.	Емилија Радојкова – советник во Јавно правобранителство	37
3.5.	Лилјана Џековска – претседател на ЗПСРМ	38
3.6.	Д-р Стефан Георгиевски – универзитетски професор во пензија	38

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

3.7.	М-р Југослав Миленковиќ - член на РСС	40
3.8.	Димитар Ковачовски – Јавно правобранителство на РМ	40
3.9.	Д-р Љупчо Арнаудовски – универзитетски професор во пензија	41
3.10.	Љубен Биноски – судија во Основен суд Прилеп	41
3.11.	Ненад Јаниќевиќ – претседател на Адвокатска комора на РМ	42
3.12.	Доцент д-р Гордан Калајиев – Правен факултет “Јустинијан Г” - Скопје	42
3.13.	Јасмина Варналиева - специјалист за развој на финансиски сектор – Светска Банка	42
3.14.	Вели Ведат – претседател на Апелационен суд Скопје	43
3.15.	Џемали Арифи – претседател на Основен суд Тетово	43
3.16.	Јасмина Димитриевска - специјалист – Владеење на право – Набљудувачка мисија на ОБСЕ во Скопје	43
3.17.	Костадин Петровски – заменик Јавен обвинител на РМ, претседател на ЗЈОРМ	44
3.18.	Виктор Улом – Раководител на сектор за владеење на правото - Набљудувачка мисија на ОБСЕ во Скопје	44
3.19.	Анализа на работилницата од проектниот тим на АГТИС	44
<i>В</i>	<i>Фото табла 1. "Експеритска работилница"</i>	46
<i>Г..</i>	<i>Фото табла 2. Централна работилница</i>	47
4.	Сумарник на прашалник за утврдување мислења околу реформата на судството	48
4.1.	Анализа на анкетата за реформата на судството, д-р Рената Тренеска Дескоска	67
<i>Г</i>	<i>Табли со еграфички приказ (1,2,3)</i>	80
<i>Д</i>	<i>Табли со еграфички приказ (4,5,6,7)</i>	81
5.	Сублимат на централната работилница: “Независноста на судството во Стратегијата за реформи на судството”	82
5.1.	Зоран Шапуриќ – претседател на КПСОЗ	82
5.2.	Драги Целевски – советник во Министерство за правда	83

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

5.3.	Дискузии	85
5.3.1.	Д-р Љупчо Арноудовски – универзитетски професор во пензија - воведничар	85
5.3.2.	Милка Ристова- судија на Апелационен суд, Здружение на судии на РМ	87
5.3.3.	Никола Кајчевски - претседател на нотарската комора на РМ	88
5.3.4.	Саша Горѓевиќ - Основен суд Куманово	89
5.3.5.	Д-р Стефан Георгиевски - универзитетски професор во пензија	90
5.3.6.	Дане Илиев - претседател на Врховен суд	91
5.3.7.	Доцент Д-р Гордан Калајчиев – Правен факултет	93
5.3.8.	Михаел Лакнер – Набљудувачка мисија на ОБСЕ во Скопје	93
5.3.9.	Мирослав Димитров - заменик јавен правоборанител - ЈП	94
5.3.10.	Сејфула Османи - Основен суд Гостивар	95
5.3.11.	Бекир Зулфи – судија во Основен суд Тетово	95
5.3.12.	Симеон Никодиновски – РСС	95
5.3.13.	М-р Југослав Миленковиќ - РСС	96
6.	Стручни трудови	97
6.1.	Шапуриќ Зоран, Потребата од реформи на правосудниот систем	97
6.2.	Сулејманов Зоран, Социјална исклучивост и несигурност на граѓаните која произлегува од недостиг на судска заштита	101
E	Табла со џрафички прикази 1,2	111
6.3.	Тренеска - Дескоска Рената, Независноста на судовите V. “Телефонската правда”	115
6.4.	Калајчиев Гордан, Имаме ли правец за реформите?	128
6.5.	Горѓевиќ Саша, Реформи во судството	141
6.6.	Цветкоски Александар, Политичката волја и кодификацијата на законите	164
		170

1. Вовед – Фондација Институт отворено општество Македонија

Владините и политичките структури на едно отворено општество, може да имаат различна форма и структура, но основно за сите нив е дека постојат за да им служат на граѓаните. На ваквите општества им се потребни закони кои ги заптитуваат човековите права и слободи. Меѓутоа, Законот како таков не е доволен за *отворено отиштество*. Во едно *отворено отиштество* практичното постоење и заптитата на овие слободи и права се приоритет, а независното и ефикасно судство е фундамент на демократските општества. И токму затоа, независното и ефикасно судство се приоритет на Фондацијата Институт отворено општество – Македонија (ФИООМ). Земајќи предвид дека “Подобро да бидеш пријател со душманот, отколку да одиш на суд!” е македонска народна поговорка, ФИООМ има голема цел пред себе. Судството во Македонија мора да се избори за довербата кај своите граѓани.

Фондацијата Институт отворено општество – Македонија во 2004 година поддржа низа активности за поттикнување на дискусија и учество на јавноста во процесот на креирање на Стратегијата за реформи во судството. Книгата која е во вашите раце е резултат на еден од тие проекти. Таа содржи неколку елементи:

- го објаснува процесот на креирање на Стратегијата за реформи на судството;
- се осврнува на Индексот на судските реформи од АБА/ЦЕЕЛИ;
- (ги објаснува) Реформата и нејзините предизвици;
- ги изложува резултатите од спроведената анкета;
- презентира мислења на одбрани експерти од областа на правото, како и мислења на носители на високи правосудни функции.
- објавува излагања, дискусији и анализи од двете работилници одржани во рамките на проектот, како и неколку трудови на оваа тема од правни експерти.

Проекти “Неприсушен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

Сакам да нагласам дека за ФИООМ од огромно значење е фактот што идејата за овој проект произлезе од граѓаните на Прилеп. Клучот за менување кон подобро секогаш лежи во силата на поединецот и локалните групи. Колку Македонија е способна да биде демократско општество ќе зависи многу од тоа колку таа е подготвена да го слуша сопствениот народ.

Главната цел на оваа книга е да придонесе во развијање на дискусиите околу реформите во судството и да помогне во подобро спроведување на реформите. Наша надеж е дека досегашниот квалитет и труд на АГТИС ќе бидат критериум во нивните понатамошни напори за поддршка на реформите во државава.

Правдата е правда само ако е брза и ефикасна. Да не дозволиме нашата правда да биде најголема неправда. Владеењето на правото е карактеристика на современото и отворено општество кон кое се стремиме. Се надеваме дека овој проект и реформите на кои се обврза Владата ќе придонесат за создавање на едно такво општество. Наша цел е вистински демократска Македонија, вистински отворено општество, вистински права и слободи. Наша цел се нови македонски поговорки.

Скопје, 4 март 2005 година

Неда Коруновска
Координатор на Правна програма
Фондација Институт отворено општество - Македонија

1.1. Вовед - Набљудувачка мисија на ОБСЕ во Скопје

Михаел Лакнер, Вии официер за владеење на право, Оддел за судска реформа, Набљудувачка мисија на ОБСЕ во Скопје

Забелешки и размислувања за проектот “непристоен предлог до судството – придонес кон процесот на дискусија во врска со реформите во судството”

Кога нашиот проект партнери АГТИС и се обрати на нашата канцеларија во 2004-та година со предлог проект наречен “Непристоен предлог до судството”, во прв момент нашата рекација беше малку вознемирувачка. Ние како Мисија на ОБСЕ сакаме да дадеме поддршка на владата и на националните институции и исто така сакаме оваа поддршка да биде прифатена како позитивна. Од друга страна пак, како донатор не сакавме да бидеме разбрани како груби или „непристојни“. Но, разгледувањето на предлог проектот и неколкуте средби со проектниот тим на АГТИС ни покажаа дека овој проект навистина претставува многу конструктивен пристап со цел да “испровери” широка дискусија меѓу релевантните фактори, судските и други експерти, а во врска со статусот на Националната стратегија за реформа на правосудниот систем. Најзначајниот аспект за нашето вклучување во проектот како еден од донаторите беше дека проектот имаше за цел не само да отпочне јавна дебата помеѓу стручната јавност, туку исто така и да направи анкета со приближно 180 стручни лица од редот на судиите и јавните обвинители, вклучувајќи стручни соработници во судовите и обвинителствата и адвокати.

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

Така, на крајот Мисијата на ОБСЕ имаше чест да биде еден од финансиерите на овој проект заедно со ФИООМ и горди сме што имавме можност да го дадеме својот придонес во проект кој прерасна во една од главните платформи за јавна презентација и јавна дебата на целиот пакет на Националната стратегија за реформа на правосудниот систем. Ова секако се должи на поддршката и учеството на Министерството за правда, кое го даде најзначајниот придонес – Националната стратегија за реформа на правосудниот систем, која беше предмет на тркалезните маси и анкетата.

Министерството за правда го презентираше првиот нацрт на “Националната стратегија за реформа на правосудниот систем” во август 2004 година. Оваа верзија веќе, а уште повеќе сегашната која беше презентирана кон крајот на ноември 2004, ја покажа подготвеноста на владата за одредени извонредни промени и реформи во правосудните структури. Концептот за целосно редизајнирање на системот на иницијална и континуирана едукација на судиите, како што е претставен во Националната стратегија за реформа на правосудниот систем, ветува солидна основа за теоретско и практично усовршување на судските кадри. Доколку ваквиот концепт се имплементира, заедно со тогаш веќе неизбежните соодветни измени во постапката и структурата за избор, ќе доведе до подобрување на професионалните стандарди на ново избраните судии и обвинители, придружен со зголемување на објективноста и поттикнување на транспарентноста на целата постапка за избор.

Владината Национална стратегија за реформа на правосудниот систем исто така прави силни заложби за поставување на реформирано и интензивирано дисциплинско преиспитување на работата на судските кадри и имплементација на механизам за спроведување на постојана ревизија на работата на судиите, без влијание на резултатот на одлуките на предметите. Овие заложби сеуште треба понатаму да се елаборираат.

Сите овие најавени реформи претставуваат многу значајни чекори за судство со меѓународни и европски стандарди од аспектите на независност, доверба, ефективност и професионален квалитет. Но, овој процес на реформа не ќе може лесно да се имплементира само од врвот. Тој бара разбирање, прифаќање и соработка од сите засегнати стручни лица, од судиите и обвинителите “кои работат на терен”, а исто така ќе треба да ја опфати и втората линија на стручни лица – стручните соработници кои во моментот работат во судовите или обвинителствата.

Владата ја изготви Националната стратегија за реформа на правосудниот систем, а проектот на АГТИС реализиран со наша поддршка, отиде еден чекор понатаму, со вклучување, не само на релевантните фактори и експертите кои учествуваа во процесот на изготвување на стратегијата, туку исто така и на други надворешни експерти и стручни лица, во дискусија која не беше одржана “позади затворени врати”, туку јавно на тркалезните маси на 5 октомври и 3 декември 2004 година.

Од аспект на самокритична анализа, ние како еден од донаторите, првата тркалезна маса би ја оцениле повеќе како настан кој послужи за презентација на главниот план на Националната стратегија и за презентација на неколку основни гледишта во однос на целиот процес на реформи. Втората тркалезна маса излезе како делумно доста активна дискусија во врска со неколку теми за процесот на реформите, која единствено подвлече дека не сите во рамките на ова професионално поле го делат проактивниот реформски пристап кој е наведен во владиниот концепт. Дури и некои високи службени лица во рамките на постоечките институции ја изразија нивната резервираност, додека пак, секако, мнозинството ја ценеше владината стратегија. Исто така, тркалезната маса покажа дека помеѓу различните групи на судии, а особено помеѓу стручните соработници кои веќе го имаат положено правосудниот испит и во моментов работат во судовите или обвинителствата, постои одреден скептицизам, дека, со целосна почит кон

очекуваните реформи, тие би можеле да изгубат од, според нив “добро заслужените права”, како на пример очекуваниот избор за судија во постоечките рамки.

Во оваа насока, ние не би сакале да заземеме став за тоа како владата понатаму ќе ја дизајнира имплементацијата на нацрт пакетите за реформи. Но, од двете тркалезни маси и од резултатите на спроведената анкета видливо е дека стручниот кадар во судовите и обвинителствата е подготвен и има желба да учествува и да придонесе во процесот на реформите. Исто така, ќе има потреба од континуирана дискусија помеѓу владата, експертите и стручните лица, спроведена на транспарентен начин, со цел, од една страна да се изнајдат решенија за ефикасна имплементација на очекуваните реформи, а од друга страна за постоечкиот кадар “кој работи на терен” да се обезбедат можности кои ќе понудат прифатлива професионална перспектива. И сето ова со цел судскиот кадар да соработува во процесот на реформите, а не да се противи на истиот.

Извонредно е што анкетата помеѓу судскиот стручен кадар спроведена со овој проект, покажа свест помеѓу стручните лица дека сега е вистинското време за реформа на правосудните институции. Објективизацијата на процесот на избор е високо ценета од најголемиот дел од интервјуираните лица. Прашани дали “според нивното мислење постојат проблеми како непотизам и политичко влијание врз судиите”, 98 од 180 испитаници одговориле со ДА, додека 82 одговориле со НЕ или со објаснување дека “ваквото прашање е шпекулативно и дека треба да биде докажано”. Овој одговор треба да биде применен со неговата позитивна компонента: имајќи во предвид дека јавната перцепција за целото судство е претежно негативна (илустрирано во неодамнешните медиумски извештаи со термини како “телефонска правда”) една ваква оцена на повеќе од 50% од интервјуираните лица од редот на правосудните професии покажува еден висок степен на самокритичност на стручната група.

Слични мнозинства на интервјуирани лица одговориле дека тие би ценеле интензивирано дисциплинско преиспитување на работата на судиите и имплементација на механизам за

Проекти “Непристоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

контрола на постојан квалитет, како судска ревизија, бидејќи сметаат дека истата би ја подобрila јавната перцепција за судството.

Гледајќи го овој одговор, навистина е охрабрувачки и всушност е во линија со главните столбови на владините идеи за реформи како што е наведено во Националната стратегија за реформа на правосудниот систем.

На крајот, силно го охрабруваме моментот дека владата и сите инволвирани стручни групи треба не само да продолжат со имплементацијата на концептот на споменатите реформи, туку исто така, да го продолжат дијалогот со и помеѓу стручните групи со цел да се постигне неопходното прифаќање на идните измени и реформи, кои се надеваме ќе придонесат за понатамошно усовршување на професионалните стандарди, објективноста и ефикасноста на судството, како и за понатамошното подобрување на јавната перцепција за судството.

1.1.1. Вовед - АГТИС

“Непристоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформите во судството”

Непристојните предлози до судството не се упатени од АГТИС кон судиите. Според актерите во правосудството, политиката и меѓународната заедница непристојните предлози се упатени и се упатуваат до судството од други страни. За жал, некои непристојни предлози се прифатени од нив, а акумулацијата на такви прифатени предлози ја даде сликата, што медиумите ја “отсликуваат” последната година, како неажурност, пристрасност, корумпираност, зависност од политиката, бизнис круговите...

Проекти “Нейристоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

Оштето е убедувањето дека Законот за судовите, отсъството на законодавна активност на Владата и Парламентот на РМ¹, како и општата ситуација во земјата, многу допринеле за ваквата слика на судството. Тоа ја изместува пропишаната Уставна положба на судството како трета и независна власт. Реформите во судството треба да го вратат судството на прокламираните уставни позиции.

Потребите за реформи, одамна се констатирани. Владите на РМ долго време не сакаа да се занимаваат со овие прашања. Основна причина е недостатокот на политичка волја. Некои се сомневаат дека и сега ја има. Така дојдовме во ситуација реформите во судството, како врвен приоритет на државата, да бидат наметнати со странско посредување. Стратегијата за реформи на судството, којашто ја изготви Министерството за правда, преку Советот за реформи е првата и основна алатка за осмислување на опсежните реформи на судството, а основна нејзина есенција е декларираната политичка волја на Владата на РМ. Реформата беше започната незванично со ангажирањето на Здружението на судиите на РМ, како експертско – сталешка организација, со припремата на Законот за финансирање на судовите и чекорите за имплементација на овој закон.

Јавното обвинителство, како по обичај го донесе Законот за јавно обвинителство неколку месеци пред усвојувањето на Стратегијата за реформи во судството и на тој начин направи да не биде предмет на внимание на овој документ. Сепак, и тоа треба да се смета како дел од планираните реформи.

Граѓанското општество – такво какво што е², го прими овој сигнал и побара да се инволвира во овој процес: Подобро некогаш, отколку никогаш. Тоа е врската на овој проект со реформите во судството, како и нашето убедување дека граѓанското општество мора да партиципира и да има непрестан и буден мониторинг над сите важни процеси во општеството. Проектот започна со име “Нейристоен предлог до

¹ Недонесување на потребни закони, кои Уставот од 1991 наложи да се донесат најдоцна за 1 година (Законот за општа управна постапка, Законот за управни спорови)

² Насоки за менување на приоритетите на донаторите и пожелен вид на проектно делување на HBO – ите, како и напомени за инволвирање во овие тешки процеси на реформи (со специјална напомена дека се потребни проекти за застапување во областа на легислатура) ФИООМ даде на еден состанок на платформата “Доста е”, во Скопје, во 2002 година, но изгледа дека ние од HBO – ите слабо тоа го сфативме - тогаш.

Проекти “Нейриспоен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

“судсивошто” и беше финансиран од ФИООМ, којшто одамна ја имаше сфатено потребата од граѓанското инволвирање во процесот на реформи во судството. Идејата е дамнешна и општо прифатена во земјите со повисока правна култура: Не може воено лице да биде министер на полицијата или војската, како што не може реформите во судството да претставуваат ангажман само на Министерството за правда и експертите. Веруваме дека и заради тоа, овој проект беше прифатен од нашиот дамнешен партнери и поддржувач ФИООМ, со идеја комплицираните реформи во судството да бидат предочени на јавноста – експертска или граѓанска. Оценката на генералните потреби и приоритети на Македонија од оваа институција беа дефинирани како потреба од НВО застапувањето во важните експертско – политички процеси. Во суштина, насоките беа лесно разбираливи: Не постои добра власт, туку само добро контролирана власт. А судството е сепак власт.

На почетокот на месец јуни го започнавме дискусиониот процес за проширување на проектот со Организација за европска безбедност и соработка - Набљудувачка мисија во Скопје, кој резултираше со проширување на проектните активности. Тогаш проектот доби и проширување на насловот: **“Нейриспоен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформите во судсивошто”**.

Оваа меѓународна институција повеќе ја интересираше мислењето на актерите во правосудството околу самата реформа, изразена во Стратегијата за реформи на судството, што беше постигнато преку опсежна анкета со актерите во правосудството и тоа како судиите, стручните соработници, јавни обвинители и правоборнители, адвокати. Така, стратешки гледано, во проектот ги имавме сите потребни актери и институции во правосудството, Владата, правната едукација и теоријата на правото.

Позадина на активностите (скоро методологија на работа)

На почетокот беа направени структуирани интервјуа со експерти од областа на правото и носители на високи правосудни функции, околу состојбите во правосудството и околу Стратегијата за реформи на судството, што послужи да пласираме одредени мислења до другите актери во правосудството и да поттикнеме волја да се говори за тоа.

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

Експертските гледишта околу есенцијалноста на Стратегијата за реформи на судството беа разгледувани на Експертската работилница со наслов “Национална реформа на судството”. Таа беше потребна за да се добие “*фар материјал*” – сетови мислења за Стратегијата, кои требаше да поттикнат на размислување и вклучување на поголем број експерти и актери во правосудството, во самиот дискусионен процес за реформите на судството. Потоа беше реализирана една опсежна анкета, со многу внимание на процедуралниот апарат, за резултатите на анкетата да бидат валидни и веродостојни. Тие резултати беа сублимирани и пратени до експерти и носители на правосудни функции, за да се добијат мислења и да се изврши влијание врз целните групи, за да ги поттикне на дискусији и изразување свои мислења. Тоа резултураше со мотивираност за дискусија на учесниците на Централната работилница “Независноста на судството во Стратегијата за реформи на судството”. Овде, вниманието беше дефокусирано од “софт” елементите на предвидените реформи³ и се отворија прашањата за законските и уставни механизми за независноста на судството, пред се од политичкото влијание. Ние, а и многу други личности од правосудството оценивме дека дури овде се постигна “вистински погодок” и дека завлегохме во “потешките предели” на предвидените реформи: како ќе се бираат судиите, од кого, според кои критериуми, поврзувањето на едукацијата и изборот, кои тела и со каков состав ќе бидат креирани, влијанието на подзаконските акти врз работата на судовите...

Дел од омажот на проектот чинеа постерите и другата визуелна идентификација на проектот.

Сите резултати беа модерирали на веб страницата креирана за оваа прилика: www.judiciaryreforms.com.mk, каде има доста пошироко за нашите активности и резултатите од проектот, отколку во оваа книга.

Целта на проектот е да го поддржи процесот на реформата на судството, со добивање и пласирање широк дијапазон мислења и ставови на сите актери во правосудниот систем, посочување на практичните проблеми, како и да се поттикне мотивираност на актерите во правосудството за инволвирање во процесот на реформата, преку пласирање на сопствените искуства и знаења, практични и

³ Извршување, процесни закони, рокови, натрупување на предмети...

Проекти “Нейрисашен предлог до судсаштво – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсаштво”

теориски - стекнати, низ непосредна работа во судството или правната наука. Мислиме дека тие ќе бидат извонредно корисни во процесот на креирање на законите.

Проектот започна во јуни 2004 година и ќе заврши во средината на март 2005 година. Во текот на реализацијата на проектот, воспоставена е соработка со сите релевантни институции и здруженија во РМ: Комисија за политички систем и односи меѓу заедниците, Министерство за правда, Врховен суд, РСС, Јавно обвинителство на РМ, Јавно правобранителство на РМ, Правен факултет “Јустинијан I”, Државна комисија за спречување корупција, ЗСРМ, АКРМ, ЗПСРМ, Нотарска комора на РМ, ЗЈПРМ, Апелациони судови, Основни судови, Основни и виши јавни обвинителства и правобранителства, адвокатски канцеларии. Исто така беше воспоставена соработка и со независни експерти.

За наши прилики, ова е мопнин специфичен проект. Основата на нашата граѓанска грижа за предстоечките реформи на судството се сконцентрирани околу прашањата за услугите кон граѓаните, кои би биле подостапни, поквалитетни, поблаговремени и повеќе во склад со темелните препораки на меѓународните и домашни акти за заштита на човековите права, каде таа еtabлирана и кодифицирана заштита би била онаа судската.

Претседател на АГТИС – Прилеп
Александар Цветкоски

2. Избор од реализираните интервјуја

2.1. Дане Илиев – претседател на Врховен суд на РМ

Слободата на толкување закони и големата слобода во одредување на казната доведе до дефокусирање на вистината од утврдување на вистината, кон судиите. Имено, ако имате такви казни, во кои можете да доделите од 1 до 15 години, тогаш е попродуктивно за странката да се насочи кон судијата (мито, пазарења...) отколку кон вистината. Судијата има можност да цени дали ќе земе како доказ некој документ или доказ или не. Што значи тоа за законските застапници на странката: Подобро е да се делува на судијата да го исфрли крунскиот доказ, отколку да се докажува било што друго. Замислете, се оспоруваат фактури, акти од надлежни органи... Судиите се примаат на работа според системот “судија за се”. Постарите судии на тие судии ќе им ги дадат старите предмети, кои сами не ги решиле кој знае од кога. Често се тоа непријатни предмети, кои не носат омиленост за тој што ќе ги реши на законски и правилен начин. И како тоа да не е доволно, судиите се ротираат без потреба и ред – таман кога стекнале малку искуство од областа во која судат. Тука е и **“Внатрешна зависност на судовите”**. Имено, кога претседателот на судот бара “доброволци” за “ротирање”, тие се пријавуваат од најразлични причини, а често имаат и скриени мотиви, кои не се професионални. Исто така, некои судии се ротираат без потреба и во зависност од делата, кои треба или не, да ги решаваат. Тоа е злоупотреба на внатрешната независност на судовите.

Кај нас се предлагаат **решенија**, кои се за нас примерени, а во странство би биле заостанати. Решенијата мора да ја земат во обзир и нашата **политичка и правна култура**. Странците имаат некоја форма на РСС, којашто е избирана од нивните парламенти, но кај нас се против тоа. И со право. Кај нив е нивото на политичка култура повисок, а кај нас таа зависност на изборот во РСС е изманипулирана. На “западот” имаат мноштво подсистемски решенија за избор, но и општеството влијае врз правилноста на изборот (јавност, институции, членувања во организации, кои имаат влијание и моќ). На пример во Франција никогаш нема да предложат анонимус за јавна функција во судството, заради тоа што политичкиот систем е избалансиран и секој политичар го гледа сопствениот рејтинг, па со таква одлука би

си ги смалил шансите за реизбор. Нека повелат па нека предложат во Франција неквалитетен кадар. Ќе се дигне целото судство, мошне силните здруженија, нивните врски во странство...

Кај нас министрите мораат да вршат именување, што одговара на нашето ниво на политичка култура. Ако никаде нема ред, барем овие ги избрал народот, па и тоа е некако ред. Тоа понекогаш води до неправилен избор. Имаме избор за судии во Врховен суд без еден ден искуство како судија во некој друг суд, а овде е и добро. Како е на други места. **Слабата јавност и граѓански организации допринесува за комоцијата во изборот на личности.** Постојат лесни методи за следење на професионалната историја на кандидатите за креирање систем на номинација. Во странство постојат етички комитети, кои се занимаваат со такви работи, па судиските **критериуми** ги надвладуваат политичките. Кај нас не постои **култура на разговор.** По позиција претседателот на Врховен суд или претседателот на РСС е највисока власт во судството, значи, на ниво на премиер или претседател на држава и нормално е дека треба да се среќаваат таквите личности од различните сегменти од поделената власт, но тоа кај нас не се случува. Колку е пониска судската власт од извршната може да се види и по значајот, кој им се дава во јавноста. Околу хуманите капацитети, кои се ангажирани во Советот за реформи. Јас бев поканет во јули за прв пат и присуствувај на тој втор состанок, кога е поделена некоја верзија на стратегијата. Сето тоа е без доволна координација. Потребно е малку предлозите “да се проштетаат” низ институциите, а исто е и со предлозите на закони. Вака, кругот на личности е доста тесен, нема некоја висока координација, навремено информирање, систем на барање мислења и сл. Најверојатно ќе имаме (како последица на тоа) и слабо избалансирали (кохерентни) закони. Поставеноста на правоборнителството треба најтемелно да се преиспита. Не може државниот имот да го иштити правоборнител, кој е вработен од владата. Ако (на пример) еден министер врши злоупотреба на имотот на РМ ќе рече: Ако не е законито, правоборнителот нека поднесе тужба – смешно! Па него го ангажира владата! Ако нешто поднесе фино ќе биде отпуштен. Зашто е донесен ЗЈО така набрзина не знам. Сигурно имале некоја причина... кај нас е така и ова не е прв таков случај... Исто беше и ’96 година.

Или примерот со носењето на Законот за внатрешни работи од 1995 година. Прво го донесоа тој закон, па потоа казнените закони. Тоа така не треба да се прави. Потребно е да се смени уставот, да се развие

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

обвинителството - да се активизира. Дури и тоа не е доволно. Прва за реформа е МВР. Имаме 1000 кривични пријави, а ниту една не е ефектуирана. Не може да се нема доверба на доверен случај... ако обвинителството побара МВР да прибере некои податоци, обвинителот може да “побара”, но не и да “нареди” тоа да се стори, заради тоа што таквото право го нема обвинителот ниту во ЗКП, а ниту во ЗЈО, иако е донесен летово. Навистина кабинетското обвинителство треба да се реформира потемелно, што не е сторено со новиот ЗЈО и пак имаме закон зад кој лесно се кријат неуспешните во својата работа. Постои впечаток дека обвинителството нешто спектакуларно работи, но во практика само паразитира на работата на судовите - каква - таква. Колку е некоординирана работата помеѓу правосудните органи се гледа и од фактот што уставот не предвидува начин на бирање јавен обвинител- вака- како што се прави. Пристапот до информациите е лимитиран и според вкус на одредени личности (зависи од нивната волја дали ќе ве информираат). И што ако од некое министерство не сакаат да ви дадат информации? Нема никакви импликации за вработените и органите, па дури ниту финансиски.

Видете ги последиците од Законот за судовите. Тоа е некоординација и непрашнување за последиците од такви сериозни решенија. Не затрупаа со предмети од по 30 денари, а се активира скапа судска машинерија за тоа: Милиони багателни предмети. А ако на тоа му се додаде човечкиот – субјективниот фактор (оправдувањата за каснењето со предметите) го имаме сегашниот резултат. Околу недоаѓањето на странскиот капитал, мислам дека судството нема толку голема улога. Главна причина е политичката несигурност. Можеби и високото ниво на корупција го чини своето... но главна е слабата политичка стабилност, која тешко се постига со ова опкружување и со капацитетот на нашите институции.

Не треба да ја дефокусираме реформата. Да, едукацијата е важна, но не е главно нешто за да се поправи состојбата. Треба да се има етичност, да се избираат чесни судии. Не може никој да ме убеди дека судијата пресудил во корист на оној што може да го потплати само заради тоа што не ги знае законите. Без тоа ниту големите плати нема да ја подобрят состојбата. Пари никогаш доволно – нели?

И вашата тема за резиденцијалност на судиите е добра и вреди да се размисли. Но пак повторувам: Етичноста, моралноста и работливоста на судиите е главниот агенс, кој треба да се постигне со реформите.

2.2. Проф. д-р Стефан Георгиевски – универзитетски професор во пензија

1. Школски реформи:

Неопходност од автономна реформа на наставните програми на Правниот факултет и тоа во правец на нивно специјализирање и апраксимација со наставните програми на правните факултети од развиените земји. Потребна е ригорозна проверка на знаењата без можност за полагање на материјалот на делови и со одлагање и ограничување на бројот на обидите за полагање на правосудниот испит и дефинитивно губење на правото за полагање на истиот;

2. Квалитет на судии, деполитизација и контрола на работата:

- Ограничивање на мандатот на судии - почетници со воведување пробен мандат од неколку години по кој следува и неограничен мандат само доколку судијата покаже дека успешно се снаоѓа во практиката;

- Специјализацијата на судии;

- Воведување судски инспекции за контрола на работата на судијата без можност за влијание во решавањето на предметот;

- Неприфатливост на бирањето судии од страна на самите судии, затоа што во тој случај би се работело за кооптирање, а не избор. Потреба од формирање на тело за избор на судии составено од повеќе структури Засега парламентот не може да се избегне во изборот и разрешувањето на судиите.

3. Управен спор:

- Одземање на управните спорови од надлежност на Врховниот суд поради тоа што концепциски е неиздржано еден суд од трета инстанца да суди во прв степен;

- Поради слични причини Апелационите судови отпаѓаат како можна алтернатива. Се предлага или формирање на специјализирани судови во прва инстанца - формирање на првостепени судови од голема и мала инстанца, или формирање на специјализирани одделенија во рамките на постоечките основни судови.

4. Принцип на материјална вистина:

Проекти “Нейриспоен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

- Пасивирање на судот и депасивирање на кабинетското обвинителство кое заедно со полицијата треба да ја превземе истрагата од судот. Со други зборови кажано: Воведување и во нашиот правен систем англо-саксонски статус на судијата.

5. Намалување количина на правен промет:

- Растварување на судството од работи кои можат да ги вршат и други органи и субјекти. Покрај истрагата и извршувањето би можноло да излезе од стриктна судска надлежност а постои можност и за дополнително пренесување на судски надлежности врз нотаријатот. Укинување на вонредните правни лекови, а доколку навистина постои потреба од трет лек истиот нека биде редовен.

8. Алатки на процесната постапка:

- Неприфатливоста на одлагањата на рочиштата на неодредено време;
- Постојат судски процеси кои траат и по десет и повеќе години. Во такви случаи се наметнува прашањето за плаќање на оштета на странките. Ако доцнењето е од објективни причини оштетата би требало да оди на товар на државниот буџет, а во случај на доцнење од субјективни причини - на товар на судскиот буџет.

9. Политичка волја и реформи:

- Впечаток е дека не постои искрена политичка волја за реформа на судството.

2.3. Костадин Петровски – заменик јавен обвинител на РМ, претседател на ЗЈОРМ

АГТИС: Кои беа потребите за донесувањето на новиот Закон за јавното обвинителство во јуни 2004 година.

Петровски: ЗЈО е донесен заради тоа што му дојде времето. Тој беше одамна припреман и еве сега се усвои. Тоа е случајна динамика

АГТИС: Дали трајниот мандат на замениците јавни обвинители е во функција на поефикасно извршување на работите во надлежност на Ј.О.?

Петровски: Да – допринесува за независноста.

АГТИС: Колку принципот на хиерархија и субординација се покажал ефикасен во досегашната практика? Дали би било подобро да се примени принцип на координација во организацијата на Ј.О.?

Петровски: Внатрешна независност не постои. Постои хиерархија.

АГТИС: Што мислите за начинот на избор на членовите на Советот на јавните обвинители?

Петровски: Добар е.

АГТИС: Дали теретот на докажувањето во целиот тек на постапката треба да падне само врз јавното обвинителство?

Петровски: Не! Радикалните измени во некои земји довеле до штетни последици. МВР е логистика, а обвинителството се вклучува во најраните фази на истрагата. Во таа соработка ЈО добро ги исполнува обврските.

АГТИС: Дали очекувате отпор или недоволно разбирање од вработенит во ЈО, околу рангирањето на обвинителите и различните плати

Петровски: НЕ – Воопшто не очекуваме отпор.

АГТИС: Дали мислите дека имаме доволно хумани капацитети и волја за овие реформи во судството да успеат?

Петровски: Да – Сите обвинители се во Советот за реформа

АГТИС: Има размишувања дека вонредните правни лекови треба да се укинат. Ваше мислење околу тоа.

Петровски: Заштитата на законитоста, како институт треба да остане

2.4. Агим Мифтари – судија на Врховен суд на РМ и претседател на ЗСРМ

Едукацијата на судиите, обвинителите е круцијален дел на реформата. Сега ЦКЕ ќе претставува основа за идниот Центар, за кој државата мора да ја превземе грижата – се разбира, врз основа на инволвирањето на ЗСРМ и стекнатото искуство. Акцент мора да се стави на изучувањето на европското право и тоа и судиите и обвинителите. На пример, нема потреба од класична школа за судии и обвинители, заради тоа што бројот на новоизбрани судии не е голем. Кандидатите за судии се најчесто стручни соработници, па имаат искуство. Правосудниот испит треба да содржи квалификатив, односно да се знае дека тие што ќе го положат ќе бидат вработени. Тоа значи дека треба да се знае кој може да полага и да биде вработен. Има и други идеи. Во Германија, на пример, кандидатите за судии 2 години имаат дополнително школување, па за

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

4 години имаат испит. Потоа се вработуваат. И кај нас е потребна 2 годишна практика за кандидатот да може да полага судиски испит, па потоа да се полага пред Комисија која би ја формирало Министерството за правда. Ќе мора да се превземат реформи и на правниот факултет, во делот на методите и програмските единици. Потребна е клиничка настава, посета на судења, учество за време на студирањето. Околу прашањето кој треба да биде основач на таквата школа за едукација имаме разни искуства. Имаме пример од Белград кој формира таква школа, каде како основач се појави Владата на републиката. Тој центар се исполитизирал (заради директното политичко влијание). Заради тоа, како основачи не треба да се јават само парламентот или владата, туку најмногу да бидат застапени нашите професионални здружежници, судските институции (судиите). Исто така потребно е да се издвојат 2% од судскиот буџет за едукација.

Правоборнителството, по мое, би требало да се одвои од државата, односно од владата на РМ, но и да се решат многу други проблеми, како што се проблемите на избор на правоборнители. Имаме случај каде еден правоборник е сменет без да знае за тоа.

РСС е тело кое исто мора да се преконципира. Предлог е на ЗСРМ ова тело да брои 51 % судии. Во Словенија и ова е решено на тој начин што се избираат личности, кои непрофесионално ја вршат оваа работа. Тие се бираат со јавно гласање на општа седница.

Имаме примери каде дисциплината и напредувањето на судиите не се предмет на разгледување на РСС (телото за именување). Тоа е добро да се стори и кај нас. За овие прашања би требало да одлучуваат и да следат состојби судиите од повисоко ниво, односно инстанци. Кај нас би можело првиот избор да го врши Собранието, а потоа РСС или некое тело за напредување на судиите да се грижи за напредувањето. Потребно е исто така да не се *блайзат* имињата на судиите со нивното учество во ДИК. Или нека нема судии, или нека бидат сите судии во тоа тело. Партиите не треба да предлагаат состав на ДИК, туку независно тело. Било кој друг начин е подобар од овој.

2. 5. Проф. д-р Никола Тупанчевски – Правен факултет “Јустицијан Г”, Совет за реформи

АГТИС: Од Втората до Петтата верзија на драфтот на стратегијата има многу измени, кои укажуваат на “пазарење” на судската власт со министерството. Таков е случајот со правобранителството.

Тупанчевски: Треба да го напуштиме тој ментален курс дека правосудството треба да ја штити државата, туку правата на граѓаните, за да не доведува до нерамноправен третман на странките во спорот. Но, ако ти си дел од државата, не можеш да не бидеш субјективен кога се решава за права на државата. Се говореше за укинување на правобранителството, но една група луѓе, експерти и функционери сметаат дека е прерано да се укине како институција. Јас, како и Вие, сметам дека не е прерано. Правобранителството не смее да биде дури ни државен сервис. Државата има Министерство за финансии, има Министерство за правда, си имаат свои правници, си имаат тие свои интереси.

АГТИС: Или можат да го ангажираат најдобриот адвокат, правник, да ги застапува интересите на државата во заштита на имотот и воопшто правата на државата.

Тупанчевски: Најдобриот нека го земат и нека го платат. Дадени се три алтернативни решенија, да се ревидираат позициите на Правобранителството, да биде сервис или воопшто, да се укине. Сите три опции се во игра, но сметам дека не би требало да постои таа дилема, тоа треба да биде укинато.

АГТИС: Како да се контролира работата на судиите?

Тупанчевски: Има една нова идеја, претседателот на судот да не биде како инокосен орган и да се занимава само со организациони работи, а контролата врз работата на судиите да ја има едно тело – како што е во Франција. Тоа тело би се викало “судска ревизија”, би било составено од судии и нема да биде којзнае колкав издаток. Судиите - едни со други би се контролирале, а таа контрола – што би била редовна, би била критериум за идното напредување и рангирање на судиите. Тоа би биле критериуми за предложената категоризација на судиите.

АГТИС: Обвинителството малку побрза и само неколку месеци пред судските реформи го донесе Законот за обвинителството. Дали тоа нешто говори за координацијата или за нешто друго?

Тупанчевски: Законот требаше да го донесеме, затоа што подолго време се работеше на негова разработка. Јас тврдам дека тој закон е стварно модерен, дека е позициониран да ја унапреди улогата и позицијата на Јавниот обвинител. Со тој закон нема да биде како што беше досега именувањето и разрешувањето. Веројатно, во една ваква радикална реформа ќе мора да претрпи и ЗЈО измени, меѓутоа не толку радикални, затоа што горе-долу имаме добра основа.

АГТИС: Дали во дискусиите направивте една прогностика, во случај 51% во Републичкиот судски совет да бидат судии, односно извесно време за да се отфрли потполно улогата на Парламентот во именувањето на членови на тоа тело (како и да се вика), дали нема опасност, за пет до десет години, да се створи една судска олигархија без никаква контрола. Политичарите ќе ги мениме на 4 години, како нив да ги мениме?

Тупанчевски: Мора некој да ги избира судиите и обвинителите. Ако не е Собранието ќе мора да биде некое друго тело и секогаш постои опасност... Подобро да имате судска олигархија, отколку да имате политичко тело коешто по секои 4 години би трпело притисоци за менување. Ако имате прецизни правила на игра опасноста е помала. Кога ќе имате правила на игра, ќе ги убедиш луѓето дека корупција во судството е високо ризична и ниско профитабилно дејство и тогаш навистина ќе поразмисли човек дали вреди да врши злоупотреби. Сепак, најважно е плаќањето на некорумпираниот судија. Без добра финансиска основа, илузија е да очекуваме дека ќе се случи нешто. Зашто еден судија за петнаесет илјади денари да изрекува казна од 15 години затвор? Тоа е страшно. Мерит системот е еден од одговорите. Судијка, која што работи тутка веќе дваесет години, проверена и којашто.. речиси.. да нема укинато пресуда. Таа до ден денес останува судија на основниот суд, а нејзините колеги или колешки се во Апелационен или Врховен суд.

АГТИС: Заштитата е многу важен фактор. Зашто тогаш не е предложено резиденцијалноста на судиите во стратегијата за реформи? Сепак, во државата имаме шесстотини судии и тие се мошне битни за функционирањето на поредокот.

Тупанчевски: Добро, треба да се има тоа решение и сметам дека ќе биде скапа варијанта...

АГТИС: Не постоеше ли начин, на реформата на судството да и се даде “десен шмек”, да се даде на знаење дека државата мора да оди кон десно...кон либерализација, преку роковите, преку заштита на странскиот капитал, преку препорачување специфични закони, кои ќе го штитат директно странскиот капитал... една

позитивна дискриминација на капиталот. Можеше, во самата фаза на изработка на стратегијата, да се поврзат работите со реформата на јавната администрација, институциите... Тоа ќе беше јасна порака за странскиот капитал.

Тупанчевски: Мора тоа да го направиме - сакале или не, јас сум еден од тие поборници кои мислат дека мора да се доведат работите со малку “десна” ориентација, полиберална. Имаше пред некој ден податок дека Македонија е меѓу најлошо рангираниите држави во Европа и во светот од гледна точка колку време треба да регистрираш фирмa, да не говориме кога е тоа странска фирмa, или за трансфер на капитал... Можеби прегрубо звучи тоа, меѓутоа има многу примери кога отворено ти велат: “Јас имам семејство... кога судам се обидувам да бидам во рамките на законот, но има начини да профитираш, а пак да бидеш во рамките на законот”. Јас тоа го нарекувам конформизам во судењето.... законите ја даваат таа можност за злоупотреби. Тоа не води до дискреционото право и до контролните механизми. Не мислам дека институцијата не треба да има дискрециони права. Меѓутоа, факт е дека во Македонија токму тие дискрециони права не доведоа до едно вакво дереце. Тоа е она што мора посебно да се акцентира во реформата: Контрола на законитоста на работата. Контролни механизми треба да има и за Републичкиот судски совет и за судовите и за обвинителите. Треба овие институции да се стават во функција на реформата на судството. Кога ги немаше, подобро го совладувавме криминалот. Јас како обичен граѓанин, не би верувал во ефикасноста на судството.

АГТИС: Дали кругот на инволвирали во процесот на конструирање на самата реформа е доволен, затоа што после следи легислатура...

Тупанчевски: Па, петнаесетина луѓе, има личности од Врховен суд, од Обвинителство, од РСС... сите релевантни фактори се застапени без ниедна забелешка. Има и независни експерти... тоа е добриот потег на Министерот за правда. Првата верзија веднапаш беше доставена до Европска Унија, до ОБСЕ... значи сите релевантни фактори веќе се вклучени, ќе ги дадат своите сугестиии, сугестиите ги инкорпорираме во текстот... Треба сите невладини организации... па еве, овој разговор е дел од тоа. Вториот чекор е примената, имплементација на реформата. Проблемот е во имплементација. Одредбата за перење пари ја

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

имаме иста како што ја имаат 25 други држави... но резултати немаме. Пак се враќаме на она круцијално прашање, дали имаме “политика на дело”, добра или нужна политичка волја.

АГТИС: А дали имаме?

Тупанчевски: Јас мислам дека е недоволна... не е доволно искрена. Сите сме декларативно “за”, никој не рекол дека не сака да се сузбие корупцијата. Меѓутоа, некому тоа не му влегува “во комбинација”, не му конвениира. Јас се сеќавам секогаш кога мене ме замолија да помогнам во наоѓањето на прв човек на финансиска полиција. Што сакате вие од него, реков? Сака ли државата тој да го открие криминалецот? Зашто финансискиот криминал е криминал којшто лесно се открива. Знаете зашто? Тоа се математички операции - нема пари, има пари. Просто, треба да се праша човекот од кај му се парите.... Но, патот на финансиските документи ќе ве одведе “многу високо” во политиката. И што си направил? Ќе ти речат: Доста, ја претера. Ете тука е испитот за политичката волја. Јас затоа велам да направиме како Словенците: Кој ќе биде фатен ќе одговара. Многу е тешко и непродуктивно да се враќаме напред, во минатото и да испитуваме потекло на имот и такви работи. Тоа е пандорина кутија. Целта е сепак да се заврши приватизацијата, а не да се отвораат рани, кои не можат да се решат. Се знае дека ние чесна приватизација немавме, но знаете ли какви прашања ќе се отворат? Приватизацијата нема да се заврши со декади. Повлечете линија.. **Тие создадоа критична маса од 150 доблесни интелектуалци, секој во својата област и затоа влегоа во Европска Унија, во рекордно време.** И Бугарија оди во тој правец. Власта треба да знае што е “црвена линија”.

Еве од конкретен пример. Кога го бираме министерот за внатрешни работи гласно кажав дека не е во ред решението - не дека не сакам тој да биде - не го ни познавам човекот, но предлагачите имаат уставна пречка. Не може лице што не е цивилно да биде министер за одбрана или министер за внатрешни. Устав е тоа. Ми велат: “Е, па и другите правеа така”... тоа ли е аргумент? Па вие немој да правите така!

Човекот го избраа, никој не рече ништо. Само јас зборував така и ми останаа муабетите.

2.6. Доцент д-р Рената Тренеска Дескоска – Правен факултет “Јустицијан Г” Скопје

АГТИС: Кои се суштинските чинители што треба нормативно и политички да се променат за да добиеме вистински независно судство?

Р.Т.Д: За тоа клучни предуслови се гаранцииште кои се однесуваат на начинот на предлажање и избор на судииште, гаранитирањето на нивниот мандат, прецизно дефинирани основи и постапка за нивна одговорност, нивниот имунитет и сл.

АГТИС: Дали е можна неуспешна судска реформа, која би резултирала со уште посложени и поопсежни потреби за зафати во судството, или (барем) до продлабочување на недовербата на граѓаните во судскиот систем?

Р.Т.Д: Успешноста на секоја реформа зависи од постоење на материјални предуслови кои и подготвуваат, но и од волјата на властта (пред се извршила) да ја спроведе истата. Мислам дека во случајот со реформиште во судсаштво за нејзин усјеч пресудна е политичката волја. Подолго време научната и стручната јавност во земјава укажува дека е поштребно сериозно зафаќање со проблемите во судсаштво, но шие укажувања како да беа игнорирани. Беше поштребно исчисти забелешки да дојдат од европската унија, за властта да сфаши дека оваа реформа не може веќе да се одложува.

АГТИС: Како причина за потребната судска реформа беа наведени натрупаните судски предмети, нарушувањето на човековите права преку неразумниот временски рок за пристапот до правдата...

Дали се овие суштински причини за реформата на судството или се причините и други?

Р.Т.Д: Неefикасноста на судсаштво е сериозен проблем. Решавањето на овие проблеми бара промени во постапките, утврдување на криериуми за ефикасност, подобрување на судскиот менаджмент, но и воведување на механизми за заштита на граѓаниште од предолги постапки, како што е надзорната служба, која што е позната во комитараштвната практика. Сепак мој впечаток е дека она што треба прво да го решиме, а за што има испробани рецепции во другите земји е независноста на судсаштво.

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

АГТИС: Ве молам да коментирате начини на избор на тело, задолжено за селекција и избор на судии (предлагање?), кое би обезбедило да се почитуваат декларираните принципи за избор на судии.

Р.Т.Д: *Мислам дека најдобро решение за постапување на независност на судството е мнозинството на членовите на РСС да се избираат од редовите и од страна на сите судии на оштети, нејосредни избори организирани во сите судови во земјата. Помал број од членовите на РСС би требало да се избираат односно именуваат од страна на собранието и од претседателот на РМ. На тој начин би се добил орден во чиј избор и состав доминантно влијание имаат судиите, а во еден дел би учествувале и други истакнати правници кои имаат поинаков "background" од судскиот.*

АГТИС: Дали постои опасност од создавање судска олигархија, која би се бирократизирала, а можно и криминализирала, во случај да не постои било каква политичка контрола или влијание од Собранието, Претседателот на државата...

Р.Т.Д: *Целосното отстранување на изборот на судиите од собранието и негово предавање во надлежност на РСС може да доведе до претерано јакнење и корумирање на овој орден. Мислам дека пошифталиво е решението според кое РСС би ги предлагал, а собранието би ги избирал судиите, со тоа што доколку во РСС се постигне двојешинско мнозинство за тој вектор паат да се предложи исто лице во собранието, во тој случај собранието би морало да го избере тоа лице за судија.*

2.7. Доцент д-р Гордана Лажетик - Бужаровска - Правен факултет “Јустицијан Г” Скопје

АГТИС: Дали има политичка волја за овие судски реформи, или пак имаме илузонизам реформски како досега што имавме?

Бужаровска: *Судството е дел од еден поширок систем, но повикот е на него, зошто е последно во синхрони на институции – не смее да се заборави дека функционирањето на судството е рефлексија на функционирањето на целокупниот систем. Мислам дека треба да се поддржи идејата за основање Школа за судии и јавни обвинители. На овој начин сметам дека ќе се намали можноста од сомнение за каква*

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

било политичка концепција во предлаѓањето и изборот. На овој начин ќе се надминат и недостапи со што има Правосудниот истиот, кој според мене е сосема подгришно поставен.

АГТИС: Како оснивачи на таа школа (се предлага) да се јават Владата, Правниот факултет, Здружението на судии, судовите (има и политички институции). Дали тоа ќе има одраз врз квалитетот.

Бужаровска: Една од идеите е ЦКЕ да прерасне во таква школа. Најбитично е да воспоставиме критериуми за изледот на наставниот програм, системот на оценување и мислам дека нема да има проблеми.

АГТИС: Мислење е дека извршната власт треба да ја понесе одговорноста, заради тоа што таа е изворот на сите неправилности во правосудството, а сега можеби и договорно, судството ја превзеде сета одговорност на себе. Со кое мислење бисте се сложиле.

Бужаровска: Мислам дека ефикасноста во судството најмногу го употреби Законот за судовите од 1996. Тоа го ослабна судството однапред: Надлежноста и организациската поставеност. Заради тоа мора да се размисли и тоа најпрво – за вракање на решенија во врска со надлежноста. Можеби треба да се размисли во правец на постоење специјализирани судови, бидејќи не може да се очекува секој судија да биде експерт за сите области од правото. Се размислува за методологија за управување со предмети. За тоа мора да се има посебен период – на кој судија какви предмети треба да му се дадат, српрема неговата подготвеност да одговори на тој вид предмети. Не би требало судија кој е на пример, математичар и казнено право да суди во граничната математика. Има примери за тоа и тоа говори дека не се води за поблиската специјализација при самиот избор. Мое мислење е интензивно прераспределување на судии од едно – во друго одделение внатрешно го девалвира судството. Се случува, за жал стручниот соработник да е доведен во еден вид математика од самиот свежо прераспределен судија.

АГТИС: Дали со подзаконските акти Министерството за правда остварува влијание врз работата на судовите, па дури и до ниво да делува на слободното судиско убедување.

Бужаровска: Посујојати низа забелешки во врска со меренето на нивото на квалитетот на работата на судите. Според мене проблематична е и судската норма. Дали една човечка судбина смее да биде еден број? Дали е исцело навреда и убисување? Многу вакви прашања не одади во прилог на судската норма.

Порано, кога Апелациониот суд беше со првостапена надлежност за поштешки кривични дела, дневно еден судија имаше насрочено едно дело. И досега имаше поштешки беше тоа ефикасна со овој начин на работата. Денес се има и то 10 предмети во еден ден. Колку треба еден судија да биде сметен за тоа да го осигури. Мене лично ми пречи прелесното фрлање вина врз судството. Тоа не е лесна професија. Не заборавајте дека и најискусниот судија минува низ специфична психолошка состојба тоа изрекување долгогодишна затворска казна.

2.8. Државна Комисија за спречување корупција

- Комисијата е на мислење дека генерално постои политичка волја од надлежните институции, меѓутоа сметаме дека многу бавно се пристапува кон реализација на реформите во оваа област, пред се поради немањето јасна стратегија во која насока и на кој начин да се вршат овие реформи.

АГТИС: Имавме оценка дека спрегата на политиката и судството функционира во тн. “третиот ешалон” на властта. Кое ниво на политичари и кое ниво на судии се инволвирали во злоупотребите.

- Од досега доставените претставки од приватни и правни лица со укажувања за однесувањето одредени судии према странките, злоупотреба на службената должност, одлука под влијание и др., Комисијата не може да констатира дека само во одредени сегменти и до одредено ниво (“ешалон”) на властта функционира спрегата и постои влијанието.

АГТИС: Кои се најчесто целите на тоа влијание? Дали е тоа влијание остварено само врз процесот на назначување, или влијанието се пренесува и врз области како што се унапредувањето.

- Целите различни и многубројни. Влијанието не е секогаш поврзано само со судството па за тоа може да биде свестрано поаѓајќи од начинот на назначување, а според сознанијата кои комисијата ги добива низ

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

својата работа има индииции дека одредени одлуки се носат и под влијание и поврзаност помеѓу судството и политиката што може да резултира со погрешно примена на законите.

АГТИС: Мислење околу воведување редовен механизам за инспекција/ревизија

Доколку се мисли на воведување на интерна ревизија во судството со градење на професионални стандарди како што е случај во други државни органи, сметаме дека ваквиот вид на контрола ќе има одредено влијание врз намалување на досегашните слабости и неефикасности на судството.

- Од бројните предмети доставени до комисијата по однос на неефикасното и несоодветното однесување на судиите вклучувајќи и коруптивно однесување, може да се зборува за постоење на такви појави во судството, од овие причини Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК) до Републичкиот судски совет (РСС) има доставено 30 иницијативи за утврдување на одговорноста на судиите и превземање на мерки против нив. Дел од нив веќе добија нивна завршница и резултираа со разрешување на некои судии.

АГТИС: Зошто тие не се темелно истражени и санкционирани, барем во обид, барем во дел?

- Разрешувањето од функција и покренувањето на кривични постапки против одредени судии значи нивно санкционирање. Ова не подразбира дека сите случаи на незаконско и коруптивно однесување се откриени и санкционирани. Дел за ваквата сосртоба лежи и во пасивниот однос на судиите во целина кон таквите нивни колеги, не иницирање на никакви мерки, првенство заради солидаризирање со нив и незамерување чекајќи овие појави да бидат откриени од надвор иако во судските кругови се знаат судиите кои нечесно и несовесно ја вршат својата функција и кои се стекнале со имот кој не кореспондира со нивните примања.

АГТИС: Ве молиме идентификувајте ги главните причини за слабото ефектуирање на пријавите на Антикорупциската комисија.

- Поради недостаток на политичка волја за справување со корупцијата наспроти декларативните ставови. Ова е евидентно особено по иницијативите на државната комисија доставени до Јавното обвинителство за случаите за кои постојат доволно докази за злоупотреба и корупција во кои се инволвирани високи функционери (пример "Окта", Национална платежна картичка", "Порцеланка", "Фонд за пензиско и

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

инвалидско осигурување"). Ваквиот однос на Јавното обвинителство, негативно се одразува врз превенцијата на корупцијата во земјата.

АГТИС: Можете ли да направите паралели на нашата антикорупциска стратегија и постигнувањата од кампањите, со оние во Бугарија, Хрватска, Унгарија

- Државната програма за превенција и репресија на корупцијата донесена од страна на ДКСК, а во која беа вклучени претставници од сите сектори, независни експерти, невладини организации, медиуми и др., Од страна на меѓународните организации (Совет на Европа, ОЕЦД, и други држави) е оценета како добра практика „best practices“ поаѓајќи пред се од нејзината независност самостојност и активност. Во некои од соседните земји, Антикорупцијското тело е во рамките на кабинетот на премиерот што поред наше мислење не може да обезбеди независност во работата особено во однос на превземање на мерки врз одредени актуелни функционери.

АГТИС: Можна ли е реформа на судството без реформи на јавните установи, јавната администрација, катастарот?

- Реформата во сите овие сектори мора да биде координирана и паралелна.

АГТИС: Кажајте се оформени специјализирани органи (тела), кои имаат за задача да го следат организираниот криминал, високото ниво перенење пари, корупцијата. Резултатите од тоа се минорни, а некаде и ги нема. На што се должи тоа.

- Некои од овие тела се во фаза на формирање, а други се неодамна формирани и резултатите од нив треба да се чекатат во иднина. Организираните антикорупциски тела во царинската управа веќе покажуваат добри резултати во борбата против организираниот криминал и корупцијата.

АГТИС: Дали мислите дека СРС ќе доведат до квалитативно нови состојби во врска со нивото и есенцијалноста на корупцијата кај нас.

- Доколку реформите бидат добро промислени и постои волја за нивно спроведување во практиката, ќе ги дадат своите резултати.

2.9. Јован Трпеноски – претседател на Државна комисија за спречување на корупцијата

Основна фигура во постапувањето по пријавите и иницираните предмети во врска со коруптивно однесување е Јавниот обвинител. ЈО и сега го има во надлежност теретот на докажување и тоа преку функционалната соработка со полицијата, царината, финансиската полиција, други институции. За да поттикне судски предмет, ЈО треба да го убеди судот, а за тоа се потребни докази.

Иако се институциите должни да соработуваат помеѓу себе, сега имаме ниско ниво на соработка на носителите на функции, но исто така и мешање на надлежности. Сето тоа може лесно да се надмине со ангажирање на централната фигура во борбата против (помеѓу другото) корупцијата, а тоа е Јавниот обвинител. Во Латвија (на пр.) врската на антикорупциската комисија и ЈО е директна и многу интензивна (да речам обврзителна). ЈО е основниот двигател на тие процеси.

Несоработката помеѓу носителите на функции оди до таму што дури и законските решенија, кои министерствата си ги изготвуваат – секое за себе, не се доставуваат до другите институции и министерства. Иако во законот за информирање стои обврската за доставување на законите дури и во нацрт фаза, буквально интересентите треба да бараат врски и да вршат притисок за да добијат било каков закон, предлог... Тоа го говорам и од лично искуство.

Во самата изготовка на закони се потребни практичари, кои законите ќе ги направат попрактични и некомплицирани. Дел од политичката волја за реформи се состои и во тоа. Владата нема многу избор, заради тоа што инвестициите од странство во добар дел зависат од ефикасноста и непристрасноста на судството.

Посебна целина чини предвидливоста на пресудата. Кај нас странците не можат да го предвидат исходот на судското дело, заради мноштво колатерални влијанија врз судијата. Во држава со такво ниво на судска заштита странците не би дошли.

Посебно место треба да имаат личните доходи на судиите, заради тоа што со ниски плати, судиите се поподложни на корупција. Но тоа не е единствениот момент за чесноста на судиите и другите вклучени во правосудниот систем.

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивојто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивојто”

Независноста на судството треба да се одразува и преку финансиската независност на судството. Не само независен буџет, туку и рокови, прецизно дефинирање. Економскиот актуелен момент не погодува во таа насока. Направени се анализи за процентот, во кој судовите можат да се самофинансираат. Дојдовме до 60% од целокупниот буџет. Сега, кога економската мок на граѓаните е знатно намалена, тој процент е многу помал. Џабе е да ги повисувате таксите, кога граѓаните не можат деа ги платат. Се смета дека 50% одлагања во судството (сите постапки) се должат на економската состојба.

Стравот од постапување на врните личности, па и на ЈО е евидентна преку неколкуте случаи, кои ги иницира Комисијата.

2.10. Доцент д-р Гордан Калајчиев - Правен факултет “Јустинијан Г” Скопје

АГТИС: Кои би биле покажачели на политичка волја во самата стратегија за реформа на судсивојто? Што е минимум кој треба реформата на судсивојто да го задоволи, за сепак да се случи реформа?

Калајчиев: Прво може да се забележи дека волјата, која сега се исказува за реформа во судството е изнудена од критиките на меѓународните владини и невладини организации. Критиката што досега воглавно беше насочена кон полицијата и меѓуетничките односи во смисла на правата на малцинствата, сега е свртена кон судството. Таа самата по себе не е штетна, од причини што доведува до мобилизирање на домашната јавност околу состојбите во судството. Јас, не се согласувам дека состојбите во судството се полоши од другите сфери. Конечно, на властта очигледно не и одговараше ефикасно судство кое ќе ја контролира политиката.

Сите знаеме дека Министерството за правда во владината коалиција е некако “министерство за поткусурување”. Очигледно е дека кај власт постои определен приоритет кој е јасен показател на кои сектори владата сака да има влијание или да оствари некакви резултати. За Министерството за правда и целиот тој сектор на судство, власт веќе во две политички гарнитури покажува мал интерес. Овој најнов бран на критики, од тој аспект е добредојден и е мал процес на разбудување на интересот.

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

АГТИС: Што се однесува до брзината, како е сега тоа замислено во споредението за реформи на судството, дали е тоа преурзо, имаме сосема поинакви мислења.

Калајџиев: Целиот пристап во однос на реформите во судството е непрофесионален, а јас би рекол дури и неодговорен. Се пристапува кон реформи на судството без да се има јасна визија и еден континуитет. Јас лично дури и не го сакам изразот реформи, бидејќи тој подразбира големи ломови во краток период. Ние немаме сериозен пристап во смисла да се направи научна анализа на состојбите и динамика на активностите која би била амбициозна, но реална. Министерството за правда оваа задача треба да ја исполнува континуирано, а не ад - хок и не под притисок, туку сериозно со еден темелен пристап – истражувачки, компаративен. Јас мислам дека овој материјал насловен како "стратегија" е подготвен набрзина и треба да се сфати само како иницијален материјал повеќе во смисла "brain storming". Опфатени се премногу прашања без да се има јасна идеја за нивна имплементација, а притоа дури ни за стратешките прашања ние немаме заземено ставови. Меѓутоа нас сега ни е потребно едно сериозно "сликање" на состојбите во смисла на некакви конкретни статистички показатели, истражување и слично.

АГТИС: Дури има и наивни гледања дека криви се: доставната служба, пошишата, зоштите немале пари судовите да ги платат... мислам дека висишната е малку поширока од тоа.

Калајџиев: Од една страна се зборува за маргинални работи како доставата, а од друга страна се нудат многу сериозни системски решенија, за промените на типот на постапката, на карактерот на истрагите, на главниот претрес и сл. Ние се' уште немаме согласност, храброст и темелност да одлучиме дали сакаме да менуваме модели во постапката што ќе подразбираат не само процедурални промени, туку и определено прераспоредување во одговорностите на функциите на субјектите во постапката. За тоа ќе треба поинаку поставено обвинителство – спремно да ги прифати определени нови задачи и сосем поинаква положба на судот. Реформата на полицијата изготвена минатата година воопшто не е координирана со реформите во судството. Тоа е доволен показател дека за вакви системски прашања нема организиран и професионален пристап. Треба да си признаеме дека во Македонија немаме доволен интелектуален и експертски капацитет и дека ни треба помош од страна. Искуствата на државите кои потекнуваат од ист систем, а кои се неколку години пред нас, кон едни исти цели (како Хрватска или Словенија) ние, за жал не ги земаме

Проекти “Нейтрален предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

како репер, не ги користиме. Власта треба да го промени пристапот кон оваа сфера и со помош од земјите чии искуства може да ни помогнат во оваа сфера да се лишиме од дилетантски решенија и непотребни лутања за многу важни прашања. Одговорноста што власта треба да ја сноси со занемарувањето во оваа сфера и невложувањето во реформите и судството, ја префрла врз самите судови. Од друга страна, иако критиките се насочени кон системот во целина, сосема погрешно се сфаќа дека полицијата и обвинителството добро работеле - биле криви судиите, иако ситуацијата е полопша во обвинителството, отколку во судството.

АГТИС: *Може да ни се случат ситуации како со Законот за судовите, да донесеме друг закон, кој ќе мораме так брзо да го менуваме.*

Калајџиев: Во моментов, задоволни сме со тоа пред меѓународната јавноста да прикажеме дека правиме реформи, без да ја носиме одговорноста за нивниот исход. Целта не е навистина да профункционираат решенијата. Се сака да се прикаже дека набрзина нешто многу се направило, дека тоа се храбри либерални промени, без да се води сметка за тоа дали конкретните решенија се навистина најдобри за Македонија, дали се практични за нас и дали ние воопшто имаме капацитет да ги изведеме, бидејќи и многу добри решенија, ако немате политичка волја и можност да ги имплементирате во практиката, се покажуваат како лоши. Едни се решенијата за во развиените земји, каде независноста на судството е култ, а други се во домашните околности. Ние сега имаме механизам за изборот на судии и остварување на независност преку РСС што начелно е многу модерно решение. Меѓутоа, како истото се имплементира во Македонија – тоа е поразително. Власта успеа преку судскиот совет да си обезбеди влијание дури и поголемо во однос на порано. Ние дури го немаме пресметано тој ризик на неуспех на реформите.

(Експертска работилница - 05.10.2004, Скопје, Хотел “Континентал”)

3. СУБЛИМАТ НА ЕКСПЕРТСКАТА РАБОТИОНИЦА И ЗАКЛУЧОЦИ

3.1. М-р Зоран Шапуриќ – претседател на Комисија за Политички систем и односи меѓу заедниците

1. Потребата од реформи е неминовна, поздравена од сите судски и политички фактори;
2. Реформата е потреба на нашата земја, но таа се прави за поинтензивно приближување до Евро – атланските структури и заштита на правата на граѓаните – пред се во доменот на управните постапки;
3. Идентификувана е потреба од нови начини на селекција и избор на личностите во правосудните органи за да се избегнат обвинувањата за политизираност на тоа тело;
4. Реформите се фокусирани и на изборот на телото, кое ќе врши селекција и именување на судии. Сеуште нема готов предлог, туку се размислува за професионален состав на РСС, со минорно учество на политички претставници и нив да ги бира професионално независно тело
5. Тоа ќе се направи преку менување на законите, преку специјализација на судовите и судиите, пренесување на надлежностите од Врховен суд од областа на управните постапки на друг вид суд (административни судови)

3.2. Проф. д-р Никола Тупанчевски – Правен факултет “Јустинијан I” Скопје

1. Стратегијата ветувачки делува што дава надеж дека има нужна политичка волја.
2. Постојат причини за сомнеж, кои произлегуваат од досегашниот начин на работа на владата. И покрај создавањето на специјализираните институции: државна комисија за спречување на корупцијата, дирекција за спречување на перење пари, финансиска полиција - резултатите изостануваат.
3. Главниот, крупниот криминал е во повисоките кругови, што ги доведува во опасност оние, кои ќе го применат законот. Ќе мора да има некакви гаранции дека навистина функционерот на овие специјализирани органи, без последица за него ќе може да го примени законот.

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

4. Во Р. Македонија сеуште не е создадена клима докрај да се извршуваат професионалните обврски.
5. Нужно е да се подобри финансиската состојба на оние што го применуваат правото.
6. Координацијата помеѓу правосудните институции не е на потребното ниво и треба да се подобри.
7. Воведувањето задолжителна судска медијација и пренасочувањето на прекршиците во други институции ќе доведе до релаксирање на судството
8. Нагласена е потребата од специјализација на судиите, посебно во доменот на економскиот криминалитет
9. Како проблем е констатирано и изрекувањето на парапенални санкции, заради тоа што не е лесно да се изрече парична казна со сегашната методологија

3.3. Агим Мифтари – судија на Врховен суд на РМ и претседател на ЗСРМ

1. Нас нема да не ценат задари убавите закони, туку повеќе заради реализацијата. Битно е што сака државата. Дали сака да остави впечаток или сака да добие резултат од реформата;
2. Стратегијата, како најпрвинка на расправа по апелационите подрачја, отворена е за дискусија, достапна е на сите и секој кој може да оцени дека може да допринесе кон оваа реформа е добродојден;
3. Неажурноста на судовите произлегува од: внесувањето на прекршочните предмети во работата на основните судови, **процесните закони** дозволуваат голема можност на злоупотреба на правата на странките во постапката со страстно големите одолговлечувања во постапките, клучно место во тие процесни закони е **доставата** која со години е проблем и има и субјективни слабости;
4. **Првиот избор на судии**, кои ќе бидат избирани по измената на Уставот и донесувањето на Законот за Републички судски совет, да бидат на пробен период (да се следи работата на секој судија) за да добие статус на судија со траен мандат;
5. И најдобриот предлог на судскиот совет секогаш ќе биде критикуван затоа што секогаш имаме позиција и опозиција;
6. Решението што нуди да имаме секогаш поголем број судии во составот на не е предложени од партии,

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

туку од самото судство и од браншата;

7. Членовите што ќе бидат предложени за членови на судскиот совет да поминат и на избори во судовите;

8. Дилема: дали изборот да биде во Републичкиот судски совет или да се задржи сегашната состојба, во која има контрола во Собранието;

9. Во однос на специјализираните судови: во таквата специјализација да ги зајакнеме тие одделенија во судовите каде што ќе може многу поефикасно да се работи. Треба повеќе специјализирани одделенија;

10. Во судовите да се пополнат и празните места;

11. Во втростепената жалбена постапка не може по вторпат да биде укинат предметот и тоа и во кривична и во граѓанска постапка;

12. Потреба од **грејс-период** од 2-3 за примена на законите;

13. Потреба од државна грижа за формирање школа или центар за едукација на судии и други актери во правосудството;

14. Во ребалансот на судскиот буџет судството треба да влезе со салдо нула, а не со заостаток на сите давачки што судовите ги имаат наназад со години;

15. Едукацијата на судии подразбира судски морал и етика, однесување во судницата;

16. Потребни се различни видови едукација: за оние, кои работеле во судот (CCP), за оние, кои доаѓаат надвор од судовите, за судии со стаж - едукација за нови закони, едукација за правото на Европска Унија

3.4. Емилија Радојкова – советник во Јавно правобранителство

1. Постои контрадикција во статусот и функциите на Јавното правобранителство: Јавното правобранителство е служба на Владата на Р.Македонија како дел од извршната власт. Јавното правобранителство се јавува како законски застапник на судовите и на јавните обвинителства во постапки пред судовите и другите органи. Се поставува прашање како може дел од извршната власт да застапува трета власт – судската власт

Проекти “Нейрисашен предлог до судсаштво – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсаштво”

2. Иако во член 1 од Законот за ЈП стои дека со овој закон се одредува постапката за именување и разрешување на Јавниот правобранител и неговите заменици, законот не содржи ниту една одредба која се однесва на нивното разрешување. За сопственото именување и разрешување колегите дознаваат од службен весник.
3. Правобранителите треба да уживаат имунитет, исто како и судиите
4. Во постапката за именување нема критериуми за избор на правобранители.
5. Потребно е формирањето на независно - стручно тело кое би вршело именување и разрешување на стручен, професионален кадар.
6. Јавното правобранителство во последните години бележи огромен пораст на предмети и се покрива материја од многу области. Тоа значи дека е потребно формирањето на специјализирани одделенија во рамките на Јавното правобранителство.

3.5. Лилјана Цековска – претседател на ЗПСРМ

1. Владата и сите министерства да размислуваат сите драфтови на закони во самата нивна подготвка да ги стават на ВЕБ страници
2. Потреба од школа за едукација на правници
3. Во поглед на Републичкиот судски совет: две третини судии, но и други истакнати правници кои апсолутно треба да партиципираат.

3.6. Д-р Стефан Георгиевски – универзитетски професор во пензија

1. Политичката волја за овој ваков зафат е изнудена и врзана е со молбата за членство во ЕУ.
2. Застарувањето, од Законот за извршување и обезбедување да се усогласи со прописите поместени во Законот за облигациони односи
3. Судството треба да се ослободи од тоа што не е судење. Судиите треба да судат, а не да вршат

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

административни работи.

4. Да се проба да се бараат решенија внатре во постојната организација за да ја зголемиме ефикасноста, да имаме што помалку турбулентии.
5. Предлог: Судски одделенија - внатре, сектори, по пример на Врховниот суд, но да ги има повеќе одшто се сега.
6. Делата, по кои постапува ВС како првостепен суд не смеат да се усмерат до Апелационите судови, запито Апелација е жалбен суд. Би требало, по делегација, управните спорови да се пренесат во еден од скопските судови како првостепени затоа што сите владини институции и активностите се сите во Скопје. Нема пречка судската контрола на управните акти да се спушти до тоа ниво.
7. Да се мени концептуалната позиција на судот: да си го претвориме судот во судечки орган, а не да истражува истината. Вистината да се префрли како обврска на странките во постапката според правилата на товарот на докажување за граѓанскиот процес, а во догледно време истото тоа да се случи во кривичниот процес.
8. Да се засили спрегата министерство – полиција, а јавниот обвинител да работи по правилата за товарот на докажувањето.
9. За тоа да се постигне треба голема реорганизација да се случи во Јавното обвинителство
10. Во граѓанскиот процес, а респективно и кривичниот процес, треба да се засили предрасправниот дел на постапката (кај нас тоа е претходна постапка, но не се користат сите тие институти)
11. Треба да се воведе фактичката состојба да може бидејќи објект на еден степен и тоа заклучно со јавната расправа. Нема никакви испитувања на фактичката состојба после преку *benifitum novorum*, во постапка по жалба.
12. И другите два вонредни правни лекови треба да се елиминираат
13. Касација да се воведе како редовен правен лек, а истото тоа може, само со нужна претпазливост, да се применува и во кривичниот процес.
14. Годишен распоред на судиите: Треба да има траен распоред.
15. Секој кој сака да стартира од основен во апелационен суд, треба да се подвргне на проверки со испит.

Проекти “Неприсутоен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

16. Да се воведе “школа за едукација за судии”, а тоа е постфакултетско образование на кадрите. Потребна е диференцијација со оглед на најважните точки на едукацијата.
17. Потребен е цертификат за судија, кој ќе се стекнува со полагање. Не чини системот на регрутација на судиите. Важно ли е прво да ги избереме оние што сакаме да ги избереме, па после ќе ги школуваме. Вршењето на судската функција не е образовна, тоа е државна функција пар екселанс.
18. Потребно е да се формира судска инспекција (кај таа инспекција работата на судијата ќе се проверува и од аспект на материјални обврски на судијата)
19. Конкретна оцена на работата на судијата
20. Надомест на штета поради погрешна примена на закон во конкретен случај (дури и од платата на судијата)

3.7. М-р Југослав Миленковиќ - член на РСС

1. Дали РСС да биде тој што ќе врши избор и разрешување на судиите или тоа треба да го прави некој друг, а РСС да има улога на предлагач.
2. Потребно е Собранието на РМ да учествува во процедурата
3. Засилување на положбата на Советот, а тоа е првиот избор на судијата да биде на Собранието, а наредниот статус на судијата да биде како прашање на стручност, а тоа да се префрли на РСС.

3.8. Димитар Ковачовски – Јавно правобранителство на РМ

1. Во однос на организационата поставеност на судовите: тоа да се реши во сегашните уставни решенија, по можност во одделенија и специјализација на судиите во самите судови, без реорганизација,
2. Треба да се измени стилот каде одредена личност (носителот на проектот) или личности имаат исклучиво право да формулираат закони.
3. Потребно е првиот избор на судија да биде на одредено време

4. Да се укине учеството на лаичкиот елемент во поротата
5. Да се преиспита местото и улогата на јавниот обвинител пред второстепениот суд

3.9. Д-р Љупчо Арнаудовски – универзитетски професор во пензија

1. Оваа влада (и минатите) немаат волја за промени во судството
2. Имавме еклатантни примери кога се избираа судии за највисоките судови со партишка припадност
3. Да имаме, при првиот избор, “пробен судија” кој за 2-3 години ќе се провери и ќе продолжи да биде судија
4. Пропис за дисциплинска одговорност на судија немаме. Таа се регулира со закон и тој закон треба да го донесеме.
5. Во светот судиите се казнуваат и парично и треба да видиме дали ние можеме да го направиме тоа
6. Не ни треба реформа која ќе се реализира три години. Тоа е страшно долго
7. Итно да го донесеме Законот за платите на судиите

3.10. Јубен Биноски – судија во Основен суд Прилеп

1. Мандатните казни повеќе не треба да се решаваат во судска постапка и треба да одат во една управна постапка
2. Треба да постои едукација по однос на паричната казна како што е глобата
3. По однос на кривичната одговорност на правните лица треба да постои едукација на судиите во основните судови како би имале единствено изрекување на овие парични казни на ниво на сите основни судови
4. По однос на кривичната одговорност на правните лица, на куќниот затвор потребно е исто така да има едукација.

3.11. Ненад Јаниќевиќ – претседател на Адвокатска комора на РМ

1. Намалување на висината на судските такси и измена на законот за судски такси
2. Предлог за еден поширок, понезависен Судски совет, каде би влегле и претставници од адвокатската комора, правниот факултет, правосудството...
3. Воведување на адвокатскиот испит
4. Потребна е синхрона реформа и на катастарот
5. Немаме ниедна казнена мерка покрената против нотар.
6. Да се намалат овластувањата на нотаријатот
7. Гломазната постапката околу регистрацијата на фирмии

3.12. Доцент Д-р Гордан Калајџиев – Правен факултет “Јустинијан I” Скопје

1. Преоптимистички надежи од осмислената Стратегија за реформи. Македонија подолго време боледуваме од ваквиот тип кампањско пристапување на реформите и политички мотивирано
2. Нашите оценки, кои се базираат на проблемите се прилично шпекулативни
3. Работите на реформата се на еден до двајца луѓе кои немаат ниту експертска помош. Претставниците на меѓународната заедница во Македонија да се обидат, покрај политичкиот притисок да дадат конкретен експертски придонес.

3.13. Јасмина Варналиева - специјалист за развој на финансиски сектор - Светска Банка

Една од најголемите пречки за зголемување на инвестициите во Македонија, во последните години, се пречките што се воспоставени во судскиот систем.

3.14. Вели Ведат – претседател на Апелационен суд Скопје

Проекти “Неприсъден предлог до съдсъвото – Поддршка на дискусионният процес за реформата на съдсъвото”

1. Независимостта на съдството е сеуните формална,
2. Не се предвидени реалните потреби на съдството, тук е превиден процент кој може да се одвои од државниот бюджет и со кој съдовите трябва да извршват својата власт.
3. Определени съдови вече престанаха са работа заради банилни работи, а тоа е неможност да се испорачаат покани до странките поради откажување на послушността на поштата бидејќи съдовите имаат големи долгови према нив.
4. Законите нема да се применат поради тоа што други институции или установи не се во можност или не сакаат да соработуваат съдовите, а исто е и со граѓаните (посочен е примерот со Тетово)
5. Недостаток на персонал: стручните соработници, приправници, доставувачи и сл.

3.15. Џемали Арифи – претседател на Основен суд Тетово

Да се воспостави рамноправна застапеност во съдовите и тоа не само помошен персонал, тук и съди

3.16. Јасмина Димитриевска - специјалист – Владеење на право - Организација за Европска безбедност и соработка – Набљудувачка мисија во Скопје

Кои би биле причините поради кои што парламентот би можел да одбие кандидатури од едно тело кое би предлагало съди на основа на стручни и обективни критериуми и дали во тој случај нема одговорност за предлагањето на несоодветни кандидати за съди.

3.17. Костадин Петровски – Заменик Јавен обвинител на РМ, Претседател на ЗЈОРМ

Проекти “Неприсутоен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

Ние можеме да имаме ажурни судови, меѓутоа немаме ефикасна завршница, немаме реализација. Многу водиме сметка за правата на странките во кривичната постапка.

3.18. Виктор Улом – раководител на Сектор за владеење на правото во Организација за Европска безбедност и соработка – Набљудувачка мисија во Скопје

1. Стратегијата е прекомплексна и мошне широка.
2. Постои политичка волја за реформи на судството.
3. Квалитетот на реформите е многу побитен од брзината и Европската заедница не врши притисок за брзината, туку за квалитетот.

3.19. Анализа на работилницата од проектниот тим на АГТИС

Материјалот, којшто е снимнат од аудио записот ја одразува состојбата на експертската и етаблирана мисла во правосудството (најчесто се тие два синоними), актуелните односи и (во дел) состојбата на научната мисла од областа на правото – во врска со реформите на правосудството. Квалитетот и квантитетот на добиените податоци беа предмет на анализа во рамките на неколку средби со личности, кои ги сметаме за експерти и кои имаат искуство од средбите организирани од Министерство за правда, Врховен суд (Општи седници и други средби), Уставен суд, РСС. Тврдат дека работилницата продуцирала богати сознанија, како по квантитет, уште повеќе по квалитет. На нивото на материјалите влијаело:

- Мошне слаба запознаеност со драфтовите на стратегиите за реформа на судството (добар дел од гостите ги добија драфтовите од нас)
- Тие што и имале увид во драфтовите немаат многу време, зошто се зафатени со судења ...,
- Страв од јавно исказување мислења, пред предстоечките пертурбации во судството,
- Недостатокот од навика да се дебатира на овој начин по теми од судството,
- Недостаток на разбирање и свесност за генералните насоки на етаблираната политиката во

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

Македонија и Европа во врска со потребите, обемот и длабочината на реформите,

- Факт дека Стратегијата и нејзината општост, вклучените личности во процесите на планирање на реформите и нејзината содржина ги задоволуваат амбициите на поканетите личности,
- Машинскиот карактер на текстот на Стратегијата за реформи на судството, кој не провоцира Мислења,
- Фактот дека Стратегијата не “котира” високо во свеста на поканетите личности од Македонија, заради тоа што сметаат дека таа не е многу битна, туку битни се законите, кои ќе ги изработат ад хок комисиите на Министерството за правда (на оние, на кои им ја дале работата по одредени закони),
- Фактот што Стратегијата ја сметаат за акт, кој е насочен кон “странците”.

Од една страна имаме несистематичен пат за обмислување на интервенција во ткивото на судството, кој не може да се спрavi со оската на размислување: Проблем – предложени мерки – осмислување на ефекти од предложените мерки и имплементација, а од друга страна имаме неорганизирани опонентни размислувања, кои критикуваат, но не можат да предложат никаков пат. Предноста на етаблираната – институционализирана мисла е евидентна, која е зајакната со политичките убедувања дека таа не смее да предизвика широки и длабоки пертурбации. Независната експертиза не е развиена. Заради тоа е фрагментарна, неорганизирана и одвј се чувствува потенцијал. Таа, сепак, покажува минимална систематика, која бара предложените решенија да се базираат на воочените проблеми и “лекот” да е адекватен на “болката”. СРС ја има (веке) “вкаланено мислата” и таа станува стереотипна за најголемиот дел нејзини аналитичари и критичари. Критиката покажува недостаток на холизам, недостаток на врвен ум, кој оваа сложена планска операција ќе ја направат оцени.

4. СУМАРНИК НА ПРАШАЛНИКОТ ЗА УТВРДУВАЊЕ МИСЛЕЊА ОКОЛУ РЕФОРМАТА НА СУДСТВОТО

Број анкетари	Број анкети	Временски период	Анкети земени за сумарникот	Важечки анкети	175
9	278	10.09 - 22.11	180	Неважечки анкети	22
Предадени касети	107	Без аудио запис	73	Важечки дописни анкети	5
Реализирани анкети со посредување во 5 судски инстанци:					18
Нереализирани анкети во вкупно институции:					3
Реализирани анкети без согласност на претседатели на институции:					14
Дописни интервјуа (според вратените пополнети прашалници):					39
Неважечки дописни анкети:					34
Контролни анкети (користени се само за проверка на податоци): 10%					18
Реализирани слободни интервјуа без користење стандардизирани прашалници					19

Локации:

25 - ОСНОВНИ СУДОВИ: Гостивар, Гевгелија, Охрид, Свети Николе, Тетово, Неготино, Крушево, Скопје (1, 2), Ресен, Битола, Струга, Кавадарци, Кратово, Куманово, Крива Паланка, Штип, Радовиш, Кичево, Кочани, Делчево, Дебар, Прилеп, Берово и Виница.

3 - АПЕЛАЦИОННИ СУДОВИ: Скопје, Штип и Битола

20 - ЈАВНИ ОБВИНИТЕЛСТВА: Скопје, Битола, Штип, Кочани, Кавадарци, Делчево, Дебар, Крива Паланка, Куманово, Ресен, Струга, Радовиш, Кичево, Свети Николе, Тетово, Прилеп, Охрид, Гостивар, Гевгелија и Берово.

12 - ЈАВНИ ПРАВОБРАНИТЕЛСТВА: Скопје, Охрид, Кичево, Струга, Куманово, Штип, Кавадарци, Кочани, Тетово, Битола, Гостивар и Гевгелија.

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

6 - ПРАВНИ ИНСТИТУЦИИ: Врховен суд, Републички судски совет, Комисијаза спречување на корупција, Јавно обвинителство на РМ, Јавно правобранителство на РМ

19 - АДВОКАТСКИ КАНЦЕЛАРИИ: Прилеп, Скопје, Битола, Ресен, Охрид, Тетово, Гевгелија, Крива Паланка, Струга, Гостивар, Делчево, Кратово, Крушево, Кочани, Свети Николе Неготино, Кавадарци, Радовиш и Гевгелија

5 - ДРУГИ ИНСТИТУЦИИ: Правен факултет, Здружение на правници од стопанството од РМ, Адвокатска комора на Р.Македонија, Здружение на јавни обвинители на РМ, Здружение на судии на РМ.

Вид институција			Број на анкети	
Основни судови		118	Вишо Јавно обвинителство	
Основни Јавни обвинителства во РМ		14	Јавни правобранителства	
Адвокатски канцеларии и здруженија		27	Апелациони судови	

Професионална структура на анкетираните

Судии од Основен суд	79	Претседатели на судови	9	Адвокати	26
Судии од Апелационен суд	8	Заменици Јавни обвинители	16	Здруженија	1
Стручни соработници	34	Заменици Јавни правобранители	7		

Оценка на заинтересираност на клиентот (спрема оценка на анкетарите):

бројна оценка на заинтересираност 10 - највисока; 1 - најниска	10	9-6	5	3	1
	89	22	22	34	13

1. Општо за реформата на судството

Дале коментар	112	Не дале коментар	68	
a.	неопходна, неминовна			84
б.	прилагодување на новите општествени услови			9

Проекти “Неприсутоен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

в.	поради стремежот кон ЕУ	7
г.	поради потребата да се обезбеди ефикасна заштита на правата и интересите на граѓаните	7
д.	да се врати довербата на лугето во судството	4
ѓ.	поевтично судство; растеретување на судовите	36
е.	заради самостојност и независност на судството	14

1.2 | Зашто се прави реформа на судството

А	потреба на граѓаните и желба за подобри судски услуги	122
Б	потреба на политиката, основата е во борбата за власт	24
В	потреба на странскиот фактор во Македонија	9
Г	потреба на судскиот систем	83
Д	остварување на човеково право на судска заштита, која е фер и во разумен рок	94
Ѓ	ЕУ институциите (усогласување со ЕУ институциите и законодавството)	42

1.3 | Дали мислите дека реформата е правовремена?

Континуирана е од 1996 година	7	НЕ	101	ДА	72
-------------------------------	---	----	-----	----	----

1.4 | Дали реформата во судството е доволно проследена со промени во другите сектори

Администрација	да	50	не	81	не знам	18	149
Институции	да	29	не	92	не знам	20	141
Економија	да	20	не	97	не знам	16	133
Антикорупција	да	45	не	83	не знам	13	141
Друго: Образование	да	0	не	2	не знам	0	2

1.5 | Како да се забрзаат реформите?

тоа не зависи од нас	6	утврдување прецизни надлежности	
не верувам дека може да се забрзаат	2	вклучување на судите при креирањето на законите	2
повеќе практика, помалку теорија	2	со отпуштување на политиката, (политичка волја), општи амбиент	9

54

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

која едукации	7	компаративното искуство и да се примени	1 3
да се создаде една критична маса, со активно вклучување на сите фактори во државата и судството			1 3
реформата е процес, не мора да биде револуционерна			2
со донесување нови закони и измени на постојните и нивна брза имплементација (наброени закони)			7 6
целосно екипирање на судовите, техничко опремување и подобрување на материјалната положба			9
моментално многу се зборува за реформи во судството, но ништо конкретно не се превзема;			6

ОБЛАСТ: ПОСТАВЕНОСТ НА ХУМАНИТЕ КАПАЦИТЕТИ ЗА ПЛАНИРАЊЕ НА РЕФОРМАТА

1.8 Дали реформата на судството е:

степен /оценка	1-2	3-5	6-8	9	10	нема коментар	не знае
Тема на интерес на судиите и персоналот	19	18	24	4	96		19
Интерес во правничката фела	14	12	24		108	5	20
Дали сте консултирани од вашата институција	69	15	14		63	20	
Дали сте консултирани од друга институција	135	7	6		14	19	
Дали сте консултирани од НВО	142	24	2		9	14	

1.9 Ако имате било каква информација за тековните планови за СР, кој ве информирал вас?

Коментар:	
Како CCP не сум информиран (институционално)	29
Министерство за правда	2 0
Немам информации	4
Врховен суд	9
Преку Претседателот на судот	23
Апелационен суд	4

55

Проекти “Неприсутоен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

Судски буџетски совет	5	Меѓусебни комуникации-колеги	2
			5
Медиумите	72	Адвокатска Комора	5
Учество во работата врз измените на ЗПП	4	Стратегијата ја добивме од АГТИС	4
Семинари	5	Нема коментар	2
Здружение на судии	31		

1.11 Со кое размислувања вие би се сложиле?

Ние имаме хумани капацитети сами да ги спроведеме реформите	41
Немаме доволно хумани капацитети и неопходна ни е странска помош	4
Имаме капацитети, но би било предност да користиме меѓународните експерти?	104
Ние поседуваме хумани капацитети во оваа област, но не се избрани или ангажирани	45

ОБЛАСТ: ОБЕМ НА РЕФОРМИТЕ И ГЕНЕРАЛНИ НАСОКИ

1.12 Дали имате мислење дека реформите ќе бидат длабоки и искрени

ДА	76	Немам доволно информации	20
НЕ	34	Генерално сум скептик кон секоја реформа	14

1.13 Што, според Вас би претставувал основен минимум, којшто Стратегијата за реформи и самите реформи треба да го задоволат, за воопшто да може да се говори за искрени реформи ?

Процесните закони (достава, брзина на постапка ...), зајакнување на медијаторство	65
Материјалната состојба на судиите, Техничка опременост и услови за работа	21
Организационен аспект (организацијата, структурата во судството)	15
Зголемување бројот на судии во најоптоварените судови	6
Промени во Уставот	2
Независност на судството, изборот на судии,	30
Отстранување на можностите за злоупотреби	7
Материјални закони, Закон за Судови,	31

Проекти “Нейриспоен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

Деловник за работа на судовите	7	Растеретување од минорни предмети	4
2. Планирање на реформата за организациона поставеност на судството			
2.1 Што мислите за концептот на Виши и Низи судови (најчестите коментари)			
Нема коментар	5	Не сум за тоа	27
Не го разбира концептот на низи и виши судови, го поистоветува со постојниот систем			4
Потребно, растеретување на Основните судови, квалитет, побрза правда, подобра спецификација на предметите, контрола над работата на низките судови			87
Сегашниот систем се покажа ефикасен			11
Економски неисплатлив; најпрво треба да профункционираат нови процесни и материјални закони			2
Добро функционираше во поранешниот систем, а и во системите на некои западно европски земји			2
Судиите во низиот суд да бидат со еден мандат, да се докажат, а после со реизбор- доживотно			2
Низките судови би регрутирале судиите почетници, а вишите судиите со поголемо искуство			2
Специјализирани судови, треба ли да ги има, кои и какви ?			
Нема коментар	5	треба да има	120
Не треба да има	51	Не може да оцени	4
Да се провери компаративното искуство за тоа во другите земји од ЕУ			2
Не сум за тоа, тоа ќе ја развлече постапката, зголемување на администрацијата, корупција			29
Да постојат одделенија за одредени предмети, а не специјализирани судови			18
Концептот на низи и виши судови со ова се исклучува			2
Концептот на низи и виши судови ќе биде покорисен, отколку правењето специјални судови			2
Праксата покажа дека овие судови се поефикасни и постручни, но ваквата поделба може да се постигне и со внатрешна организираност на судовите			2
Потребни се - намалување на бројот на нерешени предмети	5	За прекршоци	52
Да бидат само во Скопје	2	За работни спорови	20
Стопански судови	45	Трговски	15

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

Административни	9	За организиран криминал	7
2.2 Што би преферирале/предложиле да има или да се креира?			
Виши судови кои имаат юрисдикција од прва инстанца за граѓански предмети од повисока важност, за кривични предмети од повисоко ниво			52
Еден вид суд кој има вишко и нико одделение кој е надлежен по сите предмети			25
Специјализирани одделенија во секој Основен суд, кои ќе имаат юрисдикција за високо-профилирани криминални предмети; организиран криминал; високо ниво стопански криминал			70
Еден суд за целата држава или специјализирано одделение во еден суд, со јурисдикција за високо-профилирани криминални предмети; организиран криминал; високо ниво стопански криминал			20
Друго:			
Специјализирани одделенија да постојат во трите Апелациони судови			5
Треба да има судии кои се специјализирани			3
Не се потребни, затоа што и со ваквата поставеност може да се решаваат овие видови на предмети			5
2.3 Треба ли регистрацијата и судењето по стопански предмети да се довери на различни институции?			
ДА	71	НЕ	94
Дискутабилно		5	Не знам
2.4 Дали постои координација на судски субјекти, дали таа треба да се зајакне?			
ДА	115	50	Друго и нема конкретен одговор
2.5 Дали е можно натрупаните проблеми во судовите да се решат со професионализација на судиите, кои водат одделенија ?			
ДА	70	НЕ	73
Нема одговор		21	Одговори во кои се мешаат поимите професионализација со специјализација
Тоа е еден од начините за решавање на проблемите (13); потребно е ако се гледа одделно од концептот на нижи и виши судови (2); во големите судови е можно но не и во малите (2); тоа ќе биде многу подобро; (2) би можело да се воведе и систем на наградување на поуспешните одделенија, што би довело до поголема мотивираност; (2)			

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

2.6	Дали количината на правен промет на судови претставува основа за нивно укинување, проширување или претворање во одделенија.							
ДА	101	НЕ	47	Нема одговор	18	Зависи		14
3. Независност и деполитизација во судството и одраз врз деполитизацијата								
3.1 Дали мислите дека постојниот начин на избор на судии е добар (внеси збир)								
Концептот е добар, но се злоупотребува	25	Друго, не можам да оценам	13	ДА	18	НЕ	124	
3.2. Според вас, кој би требало да ги назначува судиите								
Собранието, после предлог од РСС (РСС, со или без промена во составот)								18
Претседателот на државата после предлог на РСС								8
Орган овластен исклучиво за именување (РСС со или без промена во составот)								121
Друго: 33. (3) во првостепените судови-Собранието, а во повисоките РСС; (2) РСС и Врховен суд (11); орган исклучиво составен од судии со искуство или од повисоките судови (3); независно постојано стручно тело, од судии и претставници од Адвокатурата; (2) независно судско тело (од сите судии), а владино тело само да ги назначи; (4) Претседателот на државата, по предлог на независно тело кое би броело повеќе од 30 члена; (2) проширен РСС, за кој не ќе одлучува парламентот; 2) тело да биде компилација на сите три власти кои процентуално ќе бидат исто застапени. Пред изборот да се изврши квалитативна селекција.								
3.3 Дали го поддржувате мислењето дека изборот на судии треба да се направи со директни локални јавни избори?	Да	23		Не				157
3.4 Дали постојниот начин на избор на РСС е добар?								
Да	36			Не				144
3.5 РСС, или телото, кое треба да биде тело за селектирање, оценување, именување и избор на судии								
3.5.1 Кој да го селектира и оценува (членовите на тоа тело)?	Не сум размиславал/ла (не зне, немам коментар, нејасен одговор, неодреден одговор...)							72

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

Тело што ќе има широка поддршка од судиите и институциите	8								
Орган составен од членови со поголемо искуство и стаж, да поминаат повеќе институции	5								
Орган составен не само од судии туку и од други лица-обвинители, правобранители, адвокати	14								
Со претходно мислење на струковни асоцијации	2								
На демократски начин со тајно гласање на сите судии	12								
Самите судови да предлагаат кандидати	22								
Добро е како досега	8								
3.5.2 Кoj да го бира составот на тоа тело?									
Орган составен не само од судии туку и од други лица-обвинители, правобранители, адвокати	5								
Орган составен од членови со поголемо искуство и стаж, да поминале повеќе институции	4								
Собранието	25	Тело што ќе има широка поддршка	7						
Претседателот со декрет	7	Врховен суд	44						
Парламентот, но да не може да ги одбива предлозите	3	Апелационите судови	6						
Тело од интелектуалци, експерти, судии	11	Здружение на судии	3						
Немам одговор (неодреден, не знам...)	59	Судиите сами	2						
3.5.3 Колкав треба да е процентот на судии во тоа тело (внеси процентуален израз на исказаното)?									
100%	32	51%	109	33%	9	друго	9	Не знам	21
Заради:									
потребната професионална експертиза	17	поголема објективност	50						
Да се намали политичкото влијание врз процесот на селекција	90	не коментирале	23						
3.6. Во случај на промена на составот на РСС, треба ли овие судии како членови на РСС да бидат:									
1. членови по службена должност (претседатели на Апелациони, на Врховен суд)	16								
2. назначени од пленарното собрание на Врховниот суд (или слично);	41								
3. избрани од сите судии во државата со тајно гласање;	102								

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

Друго:		21	
(1) Комбинација 1 и 3; (5) селекцијата да се врши со избор од сите судии во државата со тајно гласање, а назначувањето-на пленарно собрание на Врховен суд; (4) да не се формализира изборот; (5) трите апелациони судови да предлагаат кандидати; (1) 50% по службена должност, 50% бирани на одреден период од пленарно собрание на Врховен суд; (3) да ги избираат граѓаните;			
3.7	Какви критериуми би требало да се воспостават за избор на судии, како да се обезбеди тие да не бидат општи? Како да се постават принципи и критериуми за избор на судии и РСС		
Критериуми за избор на судии:			
сегашните се добри; сегашните се добри, само не се применуваат			54
професионалност, квалитет, деполитизираност, чесност, етичност, објективност, однос со странки, авторитет, углед;	88	години стаж, искуство;	15
мислење од средината,	11	Стручност;	38
помлади кандидати	39	познавање јазици;	4
Познати се критериумите и регулирани со закон	32	успех на факултет ;	6
Доедукација	8	ефикасност, работливост;	17
Критериуми за избор на членови на РСС			
Школуваност;	12	Познавање судска проблематика;	14
Сите споменати критериуми	91	Судии од Апелациони и Врховен суд;	34
Искуство, возраст, подолг стаж;	24	Да работеле во повеќето правосудни институции	39
Немам коментар;	6	Да не се компромитирале;	10
Јавни личности од струката; истакнати судии и правници; Да имаат влијание врз политиката,			48
Добри се и овие критериуми; Добри се и овие критериуми, но, не се применуваат;			31
Да е општо познато дека се деполитизирани;			5
3.8	Дали изборот на судии од страна на самите судии во РСС би довело до создавање судска олигархија		

Проект “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

во ситуација ако не постои политичка контрола					
Да	34	Не	99	Не би знаел/а	47
3.9	Дали дигнитетот на професијата и интегритетот на судиите е доволна гаранција за заштита од таквата можност ?				
Да	112	Не	46	Не ми е познато, немам став	22
3.10	По ваше мислење има ли проблеми како непотизам, политичко влијание врз судиите..?				
Да	98	Не	32	Не ми се познати, треба да се докаже	50
Коментари: Непотизмот и пол. влијание врз судиите не го признаваме, го негираме, но го има; Доколку сакаме политиката да не се влегува во судството, треба и брачните другари на судиите да бидат вработени во некои установии кои не се поврзани со политика.					
3.11	Дали имате сознанија за систем за назначување судии во други европски држави?				
Да	45		Не		135
4. Количина и распределба на правниот промет					
4.1.	Дали постои недостаток на судски персонал?				
ДА	135	НЕ	40	Административни работници	97
Судии	95	Стручни соработници	133	Приправници	110
				НЕМАМ СОЗНАНИЕ	5
4.2	Дали поскапувањето на судската постапка претставува кршење на правото на пристап до правдата?				
Да	83	Не	89	Не сум размислувал/а	8
Коментар: Познат е институтот Сиромашко право, Судските такси претставуваат голем проблем и мора да се воведе систем во кој што ќе има привилегирани такси за економски послабите странки;					
4.3	Дали должината на постапката, која зависи од различната преоптовареност на поедините судови претставува кршење на правото на граѓаните за единakov пристап до правдата?				
Да	130	Не	31	Нема коментар, не знае	19

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

4.4.	Дали стеснувањето на правата, кои можат да се злоупотребат од страна на странките во процесите претставува форма на кршење на човековите права?				
Да	50	Не	117	Не знам не сум размислувал/а	13

КОМЕНТАРИ: (18) Тоа не е стеснување на правата, туку забрзување и поефикасно решавање; (11) И новите закони ќе бидат во рамките на конвенцијата за човекови права;

4.7	Дали ќе се подобри ефикасноста на судовите со:				
Поедноставувањето на постапките					
Потенцирање на начелата на концентрација на постапката					
Исфрлањето на истражното начело од процесите					
4.8	Можно ли е намалување на количината правен промет во судовите, ако имаме неефикасни институции на системот, што постојано продуцираат правен промет со својата неадекватна работа?				

Да	110	Не	23	Не е важно	29	Делумно, незнам, немам став	18
-----------	-----	-----------	----	-------------------	----	------------------------------------	----

5. Закони и потреби, нивни цели

5.1	На кои битни моменти во следните закони, за кои е најавено дека ќе се менуваат, треба да се обрне посебно внимание и зошто?					
5.1.1	Закон за парнична постапка					

ПРЕПОРАКИ ЗА ИЗМЕНИ: (9) употреба на јазиците; (48) поедноставување и скратување на постапката; (12) укинување на мирување на постапката; (5) либерализација на судењето - да се дозволи судење во отсуство; (26) концетрација на докази на подготвително рочиште; (18) определување рокови; (5) скратување роковите при одлучувањето на второстепениот и Врховниот суд; (9) намалување на правните лекови; (19) укинување на БЗЗ; (8) да се укинат одредбите, според кои судот ги поучува странките и за прибирање докази по службена должност; (27) обврска за медијација-пред закажување на рочишта; (17) да има задолжителен писмен одговор на тужба; (10) да важи принципот еднаш канет- канет за цела постапка; (11) концентрација на постапката на 1 - 3 рочишта; (14) товарот на докажувањето да падне на тужителот; (9) поднесоци во само со адвокатски печат;

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

5.1.2	Закон за оштета управна постапка
Коментари: (7) законот е добар, проблемот е во субјективниот фактор; (4) заштитата на управните органи во УП е преголема; (3) употреба на јазиците (подетално да се регулираат; (22) да се укине молчење на администрацијата; (5) донесувањето на ЗОУП треба да оди заедно со ЗУС; (9) да се поедностави второстепената постапка; (11) пократки рокови; (4) задолжителен одговор на странките по жалба;	
5.1.3	Закон за управни спорови
Коментари: (28) скратување на рокот во кој Врх. суд е должен да донесе одлука.	
5.1.4	Закон за кривична постапка
Коментари: (11) има многу слабости, кои со предлогот за новиот закон ќе се решат; (48) достава; (2) либерализација на постапката (судење во отсуство); (5) ограничување на притворот; (14) скратување на роковите;	
5.1.4.1. Дали истражната постапка треба да ја водат:	
Судовите	75
Заради: 4) не би можел да кажам зошто; 23) понезависни се од ЈО; 14) до судот странките имаат поголема достапност; 14) поради сигурност на самата странка; 22) востановената постапка и практика; 19) за друго решение не постојат објективни услови, ЈО немаат доволно капацитет; 6) ЈО би стекнало преголема моќ,	
Јавното обвинителство	83
Заради: 9) за рамноправност на странките во постапката; 18) затоа што ЈО е странка во спорот, и треба сам да ги прибира потребните докази; 8) поголема ефикасност; (5) искуството на западните системи ја докажа ефикасноста на таквиот систем; 7) можноста повеќе да координира со МВР во постапката за собирање на докази; 9) бавноста на судот; 19) истражниот судија не треба да биде сервис на ЈО.	
Не знам, немам став, тоа е работа на државата ...	22
5.1.5	Закон за извршна постапка
Коментари: (17) премногу се штити должностникот; (24) кратење и поедноставување на постапката; (6) Истиот судија да не носи привремени мерки и да извршува; (19) Извршната служба е многу лоша; (8)	

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

Извршителите (судиите) немаат моќ. Мора да ја добијат со закон. (9) Треба многу нов персонал во извршните одделенија; (5) Не е работата само во законот, но и во оние кои извршуваат.	Дали мислите дека е дозволиво и ефикасно инволвирањето на агенции за извршување?	Да	124	Не	44	Не знам	12
---	--	----	-----	----	----	---------	----

Коментари: (9) Извршувањето да премине на товар на Мин. за правда (извршители именувани од тоа министерство); (8) несудски орган да ги извршува судските, но и одлуките на управните и државните органи; (5) да се формираат посебни агенции за извршување; (7) ако биде посебна агенција, не знам дали таа ќе може да се контролира; (2) со некои измени во ЗИП извршувањето би било многу поефикасно и не би имало потреба од инволвирање на вакви агенции; може постојните субјекти само да се зголеми нивната одговорност;

5.2 Според Вас, кој треба да ја врши доставата?

(63) Агенција, (12) нотар, (42) судот, (25) специјализирано судско одделение, (8) судот, но да се измени постапката за извршување; (7) судот, преку пошта; (5) јавен оглас; (8) досегашната практика е добра

6. Проблемски насочени прашања за реформата

6.1 Дали теретот на докажување треба да остане на судите, или тоа да им се препушти на странките во спорот?

На судите	21	На странките	151	Друго	7
-----------	----	--------------	-----	-------	---

Коментари: (14) Актуелната практика е добра (16) не смее да им се остави на странките, бидејќи тие не знаат како да постапуваат; (19) за судот е полесно тоа да им го препушти на странките, но колку тие ќе бидат моќни да ги прибават информациите кои сега судот ги прибавува по службена должност, со оглед на тоа што и за судот тоа е проблем; (39) странките имаат интерес, тие се директно засегнати; (15) оној што смета дека има некој право, треба да го докаже; (14) судот треба да суди, а не да докажува; (18) ака е во земјите со Англо-саксонски систем на правото и ние треба да го прифатиме; (22) во парничната постапка - Да, но во кривичната тоа е тешко остварливо; (9) во граѓанската постапка комбинирано и судот и странките да докажуваат;

6.2 Дали во РМ постои ефективен правен лек против должината на постапките?

Да	31	Не	137	Немам одговор	12
----	----	----	-----	---------------	----

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

Коментари: (6) повисоките судови да водат сметка за тоа; (13) санкционирање и разрешување на судии; (9) почесто мериторно одлучување на второстепените судови; (5) не и не може да го има; (7) не постои, зависи од совесноста и квалитетот на работата на судијата; (2) не-графанинот нема каде да се пожали, а иако се пожали нема никаков ефект од тоа; (2) тоа зависи од бројот на вработените ажуарните вештачења и доставата, ако се прецизира доставата со процесните закони тогаш ќе постои; (2) ако биде теретот на странките ќе биде поинаку; (2) сите носат одговорност за должината на постапката;

6.3 Како да се оствари гарантиралото човеково право на судење во одреден разумен рок?

Коментари: (10) нема коментар; (5) нема дефиниција што е разумен рок, тој е општ поим; (23) законски да се определи кој е тој разумен рок; (55) со измена на процесните закони; (22) ажуарност; (21) со поголема одговорност на судиите; (13) стеснување на можностите за злоупотреба на правата од странките; (4) со концентрација на доказите уште на самиот почеток на постапката; (20) поедноставување на постапката; (3) поголема соработка на сите учесници во постапката; (4) тоа не зависи од судот; (3) судија да дава извештај секој месец за нерешените предмети до повисоките судови, како и за причините зошто не е решен предметот; - (2) отфрлање на тужба ако не се плати таксата; (5) поднесување на уредни и комплетни тужби; 5) намалување на бројот на предметите на судијата; (17) зголемување на бројот на судии и помошен персонал;

6.4 Кое време вие би го сметале за разумна временска рамка за финализација (од примањето на делото или тужбата се до донесувањето на пресудата од прва инстанца) за:

Регуларен, просечен граѓански предмет

МЕСЕЦИ	1	1- 5	5-8	8 -12	12	над 12	не одговориле	Зависи
Одговори	23	70	52	13	9	3	10	22

Сложен граѓански предмет

МЕСЕЦИ	1-3	3-6	6-10	10 -12	12-15	над 15	не одговориле	Зависи
Одговори	15	36	62	20	5	3	11	20

Регуларен просечен криминален предмет

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

МЕСЕЦИ	1	2-3	6	6-12	над 12	Над 12	не одговориле	Зависи
Одговори	6	55	36	42	4	1	15	21
Сложен криминален предмет								
МЕСЕЦИ	до 3	3-6	6-12	12-18	18-24	над 24	не одговориле	Зависи
Одговори	9	23	54	40	11	3	16	24
6.5	Дали постоечкиот систем на избор на судии -поротници е добар?							
Не е добар	100	Добар е		55	Немам коментар		5	
Формален чин е, а поротниците немаат никаква улога ; не е битно ова							17	
Нефокусирани одговори								3
6.5.1	Дали треба поротата да биде укината во криминалната процедура и таа да биде заменета со професионални судии?							
Да	94	Не		52	Немамам од говор и друго		54	
6.5.2	Дали е потребна соодветна едукација на поротници во функција на зголемување на нивната улога во процесот на одлучување?							
Да	128	Не		38	Немам одговор		14	
6.5.3	Како би требало да се конципира тој систем?							
Предлози: (25) треба да се укинат судиите поротници; (4) изборот да биде во надлежност на Локалната самоуправа; (2) претходно да се интервјуираат, а потоа да се прави селекција; (5) да се бираат помлади луѓе; (31) некаква едукација, било во рамките на судот, било преку курс за минимално запознавање на поротниците со проблематиката и значењето на нивната функција; (15) поротниците да бидат познавачи на правото; (14) поротниците да бидат стручни за предметната област на судењето; (5) избор на поротници од повеќе професионални области; (8) судиите-поротници да имаат високо образование; (55) не коментирале;								
6.6.	Дали мислите дека еден дел од причините што немаме високо ниво на странски инвестиции се должи и на недостатокот од судска заштита на капиталот и инвестициите?							
Да	112	Не		27	Немам одговор		18	

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

Коментари: (6) Тоа е главна причина и е пресудна; (6) Да, но судството не е виновно за тоа, туку самите закони; (22) Една од причините; (68) Стр. капитал во РМ не влегува поради други фактори, а не поради судството; (7) Не само за странците, туку и за нашите; (4) Никој не сака да инвестира во земја во која постапките траат 5-6 години; (26) Сигурноста на странскиот капитал да се обезбедат поголеми гаранции со новите судски реформи;

6.8. Корупција, нестручно, несовесно работење, неажурност						
6.8.1 Кои системи на контрола на судиското работење се прифатливи за судите?						
сегашните законски механизми се доволни	18	преку обвинителството				2
следење на пресудите од повисоките судови	74	тоа е работа на медиумите и јавноста				7
преку мониторинг на судските рочишта	25	РСС, кој би формирал тело за таа намена				76
преку формирање на специјално истражно тело, кое би работело по пријава						16
преку формирање тело за внатрешна судска контрола						20
подобрувањето на стандардот на судите преку високи плати и други бенефиции						79
6.8.2 По ваше мислење дали треба да има строго дисциплинско проследување за случаи на груба непрофесионалност или лошо однесување? За целосната слика на судството што ја има во јавноста						
Да	148	Не	18	Немам изграден став	10	Нефокусирани мислења
6.8.3 Дали мислите дека повисок интензитет на дисциплинска проверка би бил?						
Позитивен	148	Негативен	16	Не можам да оценам		16
6.8.4 Треба ли да има редовен систем за преглед на судската работа, без да има било каков импакт врз одлуките по предмети, но само фокусирање на администрацијата на предметот и можноот лошо ракување и лошо однесување?						
Треба ли таков систем за преглед да биде спроведуван само од судии?					да	не
Треба ли резултатите (опсервацијата на добри практики или лоши практики) да влезе во персоналното досие на судиите?					92	33
Што мислите за воведување инспекции (поинаква од досегашната)?					55	58
					53	67
					60	

68

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

Што мислите за воведување судска ревизија?					78	43	59
7. ЕДУКАЦИЈА НА СУДИИТЕ, АДВОКАТИТЕ, ПРАВОСУДЕН ИСПИТ							
7.1.	Дали наставната програма на правниот факултет треба да се реформира и зошто?						
ДА	126	НЕ	5	Немам одговор; нефокусиран одговор		49	
Коментари: (74) пракса - студентите да одат на пракса во судовите за време на студирањето; (18) има премногу теорија; (16) се изучуваат предмети кои не соодветствуваат на времето; (9) поголемо фокусирање кон стручните предмети; (2) воведување повеќе економски предмети во правото;							
7.2.	Дали е потребно преиначување на правосудниот испит во смисла на претходна ориентација на кандидатот (област во правото) ?						
Да	92	Не	67	Немам мислење		21	
7.3.	Дали е потребно да се организира школа за судии и адвокати?						
Да	99	Не	58	Немам доволно информации	16	друго	7
7.4.	Дали основачи на институции за едукација во правосудниот систем треба да бидат судски и политички институции или тие да бидат во врска со странските професионални куки за едукација во сферата на правото?						
домашни	132	Странски	22	Немам став	26		
7.5.	Дали цените дека секој судија треба да има обврска да учествува на задолжителни курсеви за обука секоја година?						
Да	155	Не	13	Немам став и друго		12	
7.6.	Ќе земете ли вие учество во незадолжителни курсеви за обука?						
Да	150	Не	6	Зависи, друго		24	
7.7.	Колку денови вие сте посетувале курсеви за обука - ПРОСЕК ?						
2002 година	4,22	2003 г.	2,45	2004 г.	2,10	Не сум посетувал	54
Кој ја испорача обуката:							

69

Проекти “Неприсутоен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

(56) ЦКЕ; (7) УСАИД; (4) Британска Амбасада; (7) ОБСЕ; (5) Судот; (7) ДПК; (14) Министерство за правда; (16) Странски организации					
Како Вие дознавте и кој Ве покани?					
(54) ЦКЕ; (5) УСАИД; (7) Британска Амбасада; (7) ОБСЕ; (14) Судот; (9) Судски координатор; (16) Министерство за правда; (2) Странски организации					
7.8. Треба ли да постои задолжителна иницијална обука за новоназначените судии?					
Да	144	Не	19	Не знам	19
7.11 Пред или после нивното назначување?					
Пред	100	После	58	Немам изграден став	22
7.12 Треба ли успешното завршување на таквата обука да биде главен критериум за назначувањето?					
ДА	80	НЕ	73	Не знам и друго	27
7.13 Кој треба да плати за таквата обука:					
Државата	121	Учесниците	25	Судовите	25
Друго					
7.15 Треба ли таква иницијална обука, како и континуираната обука на судии, да се спроведуваат заеднички за судиите и обвинителите?					
ДА	90	Не	45	Не е битно	45

Доцент д-р Рената Тренеска Дескоска

4.1. АНАЛИЗА НА АНКЕТАТА ЗА РЕФОРМАТА НА СУДСВОТО

Во периодот од 10.09.2004 до 22.11.2004 год., "АГТИС" спроведе анкета во голем број институции поврзани со судството. Структурата на лицата чии одговори се земени предвид е дадена во сумарникот, претходно поместен.

Според оценката на анкетарите, според кој 74% од анкетираните се особено заинтересирани за реформите на судството беше очекуван од две причини: прво, станува збор за актуелни реформи во сферата поврзана со професијата на анкетираните и второ, реформите се наметнаа како очигледно неопходна потреба за понатамошното функционирање на судската власт. Втората причина за заинтересираноста на испитаниците за реформите во судството се потврдува и во општите коментари на анкетираните на оваа тема: 84 од 112 кои дале коментар, ја опишале реформата во судството како неоходна и неминовна.

Оценката на анкетарите се покlopува и со одговорите на испитаниците за нивниот интерес за реформите во судството. Истото прашање поставено во однос на интересот на правничката фела за судските реформи.

Особено значајни се добиените одговори на прашањето: "Зашто се прави реформа во судството"? Имајќи можност да се определат за повеќе од една причина за реформа на судството, најголем број испитаници (122) како причина ја наведуваат "потребата на граѓаните и желбата за подобри судски услуги". Следна, најчесто посочувана причина, како мотив за судските реформи (од 92 испитаници) е "остварувањето на правото на судска заштита, која е фер и во разумен рок". Како трета причина за реформите во судството се истакнува "потребата на самиот судски систем". Дури потоа (42 испитаници) доаѓа опцијата дека реформите се прават заради стремежот

кон ЕУ, односно “усогласување со ЕУ институциите и законодавството). Најнепопуларна и најнеприфатена опција е дека реформите се прават заради политички потреби (само 8 испитаници) /види: Г. Табла со графички прикази - График 1/

Овие резултати, всушност го потврдуваат доминантниот став дека реформите во судството се неопходни и дека тие не се наметнати “од надвор“, но главно произлегуваат од потребите на граѓаните и заштитата на нивните права, меѓу кои и правото на фер судење во разумен рок. Всушност, тоа и треба да биде главниот мотив на реформите во судството: добивање сигурна и ефикасна правда. Вториот мотив на судските реформи, треба да биде гарантирање на самиот статус на судската власт во однос на другите власти, како и остварување на нејзина внатрешна реорганизација.

На резултатите од ова прашање, логично се надоврзуваат и одговорите на прашањето за “правовременоста на реформата“. Дека членовите на правничката професија не ја сфаќаат реформата како наметната “однадвор“, или условена од интегративните процеси во ЕУ, покажува и доминантниот став дека оваа реформа е задочната (101 испитаник).

Според мнозинството испитаници реформата во судството не само што е задочната, туку таа и не е координирана, односно проследена со промени во другите сектори.

На прашањето околу динамиката на реформите, испитаниците правилно ги перцепирале и рангирале средствата со кои може да се забрзаат реформите. Всушност, правните промени се иницијалната фаза-почетокот на реформите, на што треба да се надоврзе нивната имплементација. Сите останати варијанти на одговори на ова прашање според сепенот на селектираност, не можат да се доближат до изјаснувањето за нормативните промени како начин за забрзување на реформите (тие се присутни кај најмногу 11 испитаници).

Загрижуваат одговорите на прашањата за информираноста и консултираноста на анкетираните за реформата во судството.

На прашањето дали сте консултирани од Вашата институција за реформите во судството: 75 испитаници се изјасниле негативно; 77 се изјасниле позитивно, а 20 останале без одговор и коментар на ова прашање. Тоа покажува дека 44% од испитаниците не биле консултирани од своите институции за планираните реформи. Исто така, 135 испитаници одговориле дека не биле консултирани за реформите ниту од некоја друга институција, а 146 ниту од некоја НВО.

На резултатите од ова прашање, логично се надоврзуваат одговорите за тоа дали испитаниците имаат некаква информација за реформите. Од 34 судски соработници, 29 одговориле дека преку институцијата не добиле никаква информација. Тоа зборува за непостоење на разработени канали на меѓусебно информирање и дебата во рамките на самото судство, како и недоволната вклученост на судството и неговите човечки потенцијали во овие реформи. Јавноста и институционалната информираност се потенцира како проблем во планирањето на реформите. /види: Г. Табла со графички прикази - График 2/

Како главни извори на информации за реформите во судството, испитаниците ги посочуваат: медиумите (72); Здружението на судии (31); неформалните комуникации со колегите (25); преку претседателите на судовите (25), Министерството за правда (20) итн. Ваквата структура на одговори зборува и за недоволната информираност на правниците за претстојните реформи. Тоа се согледува и од одговорите на некои подоцнежни прашања во анкетата, кои покажуваат дека испитаниците немаат ориентација и познавање на некои основни постулати и можности за реформа. Лошата информираност е резултат на нефункционирање на официјалните институционални канали на информирање, поради што медиумите, кои досега нудеа само парцијални информации, се користени како главни извори на информирање.

На прашањето кој треба да биде вклучен во изготвување на реформите на судството, 144 испитаници укажуваат дека судските инстанци треба активно да бидат вклучени; 47 сметаат дека тие треба да се направат преку соработка на меѓуресорско владино тело и судовите, а 45 сметаат дека изготвувањето на реформите е задача на Министерството за правда. Од овие одговори можеме да видиме дека испитаниците бараат и очекуваат целосна вклученост на судовите во изготвување на реформите во судството, но и ја признаваат и познаваат улогата на извршната власт (министерствата) во креирањето на овие реформи.

Од друга страна, само 45 испитаници потенцираат дека човечките капацитети со кои располагаме не се ангажирани во тој процес; 41 испитаник го потврдуваат постоењето на хумани капацитети за спроведување на реформите; 104 испитаници сметаат дека имаме човечки капацитети за спроведување на реформите, но користењето на странски ресурси би било предност во тој процес; додека само 4 испитаници сметаат дека немаме доволно хумани капацитети и потребна ни е странска помош. Тоа укажува на самодовербата на испитаниците во сопствената фела, како способна да ја реализира реформата, а странската помош се оценува како добредојдена, но не и нужна во тој процес.

Трендот на верување во сопствените капацитети за спроведување на реформите се продуцира и на вербата дека реформите ќе бидат длабоки и искрени. 76 испитаници (52%) веруваат во тоа, 34 (24%) не веруваат. Овие оптимистички одговори, според кои повеќе од половината испитаници веруваат дека реформите ќе бидат искрени и длабоки, на некој начин изненадуваат ако се имаат во предвид одговорите за недоволната информираност на испитаниците и дека главните информации се добиени преку медиумите. Тоа може да не наведе на заклучок дека медиумите досега главно позитивно информираа за претстојните реформи и дека во јавноста немаше изнесени силни критики за она што се планира, што влијаеше на формирање на позитивно јавно мислење за престојните реформи.

Според испитаниците, основен минимум кој Стратегијата за реформи во судството треба да го задоволи за да се зборува за искрени реформи е да се извршат промени во процесните закони, во независноста на судството и изборот на судиите, во материјалните закони, во материјалната состојба на судиите, во организацијата и структурата на судството. Овие одговори ги потврдуваат резултатите добиени на прашањето за причините за реформите: правата и интересите на граѓаните и статусот на судството. Всушност, според најголемиот број испитаници, решавањето на овие проблеми ќе се направи преку промена на процесните закони и преку гарантирање на независност на судството.

Во однос на прашањето дали треба да постојат специјализирани судови, 120 испитаници сметаат дека треба, 54 се против тоа (од кои 20 нагласуваат дека се за воведување на одделенија за одредени предмети, а не за специјализирани судови). Ако се воведат специјализирани судови, најголемиот број испитаници - 60-се изјасниле за стопански (трговски) судови, 52 сметаат дека тоа треба да бидат судови за прекршици; 20 се за судови за работни спорови; 9 се за административни судови; а 7 за судови за организиран криминал.

На прашањето дали е пожелно регистрацијата и судењето по стопанските предмети да се довери на различни институции, 94 испитаници одговориле негативно, 71 позитивно, а 15 немаат став по тоа прашање. Овие одговори кореспондираат со добиените одговори на прашањето за преферирањето на воведување на специјализирани стопански судови. Во однос на оптеретувањето на судовите и нивната организација, 101 испитаник сметаат дека количината на правниот промет во судовите претставува основа за нивно укинување, проширување или претварање во одделенија; 47 се против правењето на корелација меѓу овие прашања. Како дополненија на овие одговори, испитаниците посочуваат дека во Скопје се малку 2 суда; судовите во Кратово, Дебар, Неготино треба да се намалат итн. Во однос на независноста на судството, 124 испитаници сметаат дека начинот на избор на судии не е добар. Поради тоа 121 испитаник

смета дека судиите треба да ги именува орган како што е овластен исклучиво за тоа (РСС), 18 сметаат дека судиите треба да ги избира Собранието, а 8 дека судиите треба да ги именува претседателот на РМ, по предлог на РСС. Непосредните локални избори за судии се неприфатливи за 157 испитаници, а прифатливи се само за 23. 124 испитаници (80%) сметаат дека начинот на избор на РСС не е добар, а само 20% го прифаќаат истиот. Но, 72 од испитаниците не знаат како да се селектираат членовите на РСС, 37 знаат само дека тоа треба да е на начин на кој треба да се избегне политичкиот влијание, 22 сметаат дека самите судови треба да предлагаат кандидати за членови на РСС, 14 сметаат дека овој орган треба да е составен не само од судии, туку и од обвинетели, правобранители, адвокати, а само 12 предлагаат овој орган да се избира на демократски начин со тајно гласање меѓу сите судии /види: Г. Табла со графички приказ - График 3/.

И на следното конкретно прашање околу тоа како да се избира РСС, најголем број испитаници - 59 немаат одговор, 44 одговориле дека тоа треба да го прави Врховниот суд, 25 го посочиле Собранието, а зачудувачки само 2 одговориле дека самите судии треба да го бираат РСС. Овој последен одговор и бројот на лица кои го избрале, се разликува од бројот на лица кои на претходното прашање одговориле дека самите судии треба да ги селектираат членовите на РСС. Овие бројки покажуваат дека испитаниците немаат јасна претстава како треба да изгледа изборот и составот на РСС, а само мал број од испитаниците имаат преглед во компаративните искуства околу изборот на овој орган. Таквите резултати се должат и на тоа што дилеми околу ова прашање доскоро, а во некои аспекти и сè уште постојат меѓу оние кои учествуваат во изработката на Стратегијата за реформа на судството. Тоа придонесе и во јавноста досега да не бидат особено актуелизиирани варијантите за решавање на ова прашање. Непознавањето на компаративните искуства околу изборот на судиите и изборот и составот на РСС се гледа и од одговорите на прашањето дали имаат сознанија за системот на назначување на судиите во

другите земји, при што 135 одговориле негативно. Ако пак на испитаниците им се постават насочени прашања со поконкретни алтернативи, тие се определуваат за решенија кои се блиски до прифатливите компаративни решенија. Така, најголемиот број- 109 испитаници сметаат дека 51% од членовите на РСС треба да бидат судии. Главната забелешка и коментар е дека треба да се намали политичкото влијание врз процесот на селекција на судии. Судиите кои би биле членови на РСС, според 102 испитаници треба да се избираат од страна на сите судии со тајно гласање, 41 сметаат дека Врховниот суд треба да ги избира, а 16 сметаат дека тие треба да бидат членови по службена должност (претседатели на судовите).

Во однос на критериумите за избор на судии, 88 испитаници сметаат дека изборот на судии треба да се води од повеќе принципи и тоа: од принципот на професионалност, квалитет, деполитизираност, чесност, етичност, објективност, однос со странки, авторитет и углед; 86 сметаат дека постојните критериуми се прифатливи (при што се истакнува проблемот на нивно неприменување); 38 ја истакнуваат само стручноста како главен критериум. 39 од испитаниците истакнуваат дека треба да се даде предност на помладите кандидати.

Како критериуми за избор на членови на РСС, 91 испитаник се определиле за професионалноста, квалитетот, деполитизираноста, стручноста, чесноста, објективноста, угледот, авторитетот, неподмитливоста и докажаноста.

Изборот на судии од страна на РСС според 99 од испитаниците не би довело до создавање на судска олигархија; 34 даваат потврден одговор, а 47 немаат одговор. Дека дигнитетот на професијата и интегритетот на судиите е доволна гаранција за заштита од таквата можност сметаат 112 испитаници. Проблемите како непотизам и политичко влијание врз судиите се присутни според 98 испитаници, 32 го негираат нивното постоење, а 50 немаат одговор на ова прашање.

Во однос на човековите ресурси, 135 испитаници сметаат дека постои недостаток на судски персонал, 40 даваат негативен одговор, а 5 немаат сознанија за тоа прашање. При тоа имајќи можност да се определат за повеќе алтернативи: 133 сметаат дека недостасуваат стручни соработници, 110 сметаат дека несостасуваат приправници, 97 сметаат дека недостасуваат административни работници, а 95 сметаат дека недостасуваат судии.

Во однос на достапноста на правдата, 83 испитаници сметаат дека поскапувањето на судската постапка е кршење на ова право, 89 даваат негативен одговор. Што се однесува до ефикасноста на постапката најголемиот дел од испитаниците сметаат дека таа е во корелација со правата на граѓаните. Овие одговори се и во корелација со некои претходно презентирани одговори околу целите на реформата и проблемите кои таа треба да ги реши, како и минимумот активности кои треба да се опфатат со неа. Така 130 испитаници сметаат дека долгото траење на постапката е кршење на човековите права. Воспоставувањето на мерки за зголемување на ефикасноста на постапката според најголемиот дел од испитаниците не претставува кршење на човековите права.

Како механизам за зголемување на ефикасноста, мнозинството испитаници (135) го посочуваат поедноставување на постапките, 63 се изјасниле за понетирање на начелата на концентрација на постапката, а 59 се определиле за исфрлане на истражното начело од процесите.

Околу тоа кој треба да ја води истражната постапка 83 испитаници сметаат дека тоа треба да е во надлежност на јавното обвинителство, 75 сметаат дека тоа треба да се судовите, а 22 немаат став по тоа прашање. Оние кои се определуваат во прилог на јавното обвинителство истакнуваат дека истражниот судија не треба да е сервис на јавниот обвинител и дека јавниот обвинител ако странка во постапката самиот треба да се си ги прибира доказите. Ставот судиите да ја водат истражната постапка се образложува со поголемата независност на судиите од јавните

обвинители, востановената практика и постапка, немањето капацитети во јавното обвинителство за тоа итн.

Товарот на докажувањето според 151 испитаник треба да им се препушти на странките, а според 22 испитаници на судиите. Дел од испитаниците покажуваат скепсис во однос на можноста странките сами да си ги прибавуваат доказите сооглед на тоа што некогаш тоа е проблем и за судот. Доставата според 63 испитаници треба да ја врши агенција, според 42 испитаници тоа е работа на судот. Има и предлози тоа да се прави од страна на нотарите, преку јавен оглас и сл.

Во РМ не постои ефикасен правен лек против должината на постапките според 137 испитаници, а позитивно на тоа прашање се изјасниле 31 испитаник. Заради остварување на гарантираното човеково право на судење во разумен рок најголем број испитаници укажуваат на потребата да се изменат процесните закони (55), а 22 предлагаат законски да се одреди кој е тој разумен рок. Испитаниците беа прашани и да одредат колку изнесува разумната временска рамка за финализација (од прием до првостепена пресуда) на некои видови судски случаи /види: Д. Табла со графички приказ – График 4, 5, 6, 7,/

Во однос на начинот на избор на судии поротници 100 испитаници сметаат дека треба да се направи промена на истиот, 55 го оценуваат како добар, 17 сметаат дека улогата на протниците е формална. Тоа нездадоволство од изборот и улогата на поротниците се рефлектира и во одговорите на прашањето дали во кривичната постапка поротата треба да биде укината и да биде заменета со професионални судии. 94 испитаници даваат потврден одговор. Заради зголемување на учеството во поротата во судењата, 128 испитаници сметаат дека потребна е нивна соодветна едукација. Овие резултати укажуваат на потребата од промена на улогата на поротата во судењето. Фактот што поротниците се вклучени не само во утврдувањето на фактите, туку и во изрекувањето на пресудата бара комбинирање на лаичкиот и професионалниот елемент. Идејата на воведување на порота е да се воведе лаичкиот елемент,

неоптеретен од професионалните стеги на правничката професија. Но, учеството на поротниците во одмерувањето на казната, бара познавање на правните правила и стандарди. Поради тоа треба да се преиспита улогата на поротниците во судските постапки. 55 од испитаниците немаат предлози на кој начин треба да се реформира улогата на поротниците; 31 испитаник сметаат дека треба да се направи обука на поротниците во која ќе се запознаат со проблематиката и значењето на нивната функција; 25 сметаат дека треба да се укинат судиите поротници; 112 испитаници сметаат дека една од причините за немање високо ниво на странски инвестиции се должи на недостатокот на судска заштита на капиталот и инвестициите. Како механизми за контрола на судиското работење најголем број испитаници ја посочуваат улогата на РСС (76); следењето на пресудите од страна на повисоките судови (74) итн. Како мотив за подобро работење се наведува подобрувањето на стандардот на судиите преку повисоки плати и други бенефиции (79).

И мнозинството од испитаниците (148) сметаат дека постои строго дисциплинско проследување за случаи на груба непрофесионалност. Зајакнување на дициплинската одговорност е позитивно според 148 испитаници.

Во однос на едукацијата на правниците, 126 испитаници сметаат дека наставата на Правниот факултет треба да се реформира. Најчесто посочувана насока за реформа е воведување на практична настава за студентите. Реформите во правосудниот ипит треба да се направат во смисла на претходно насочување на кандидатот според 92 испитаници. Потребата од школа за судии ја истакнуваат 99 испитаници, 58 не се согласуваат, 23 немаат доволно информации и став за тоа. Основачи на институции за едукација во правосудството треба да бидат домашни институции сметаат 132 испитаници. При тоа 155 испитаници сметаат дека секој судија треба да има обврска да учествува на задолжителни курсеви за обука секоја година. 150 од

испитаниците изразиле спремност да земат учество во незадолжителни курсеви, 6 не изразиле спремност, а 24 не дале одговор.

Поразителни се резултатите за тоа колку денови испитаниците посетувале курсеви за обука во текот на една година. 54 испитаници воопшто не посетувале обука; во 2002 просечно учество на испитаниците е 4,22 денови, во 2003-2,45, а во 2004-2,10. Се забележува тренд на опаѓање на времето поминато на обука. Најчесто обуката ја организирал Центарот за континуирана едукација на судии(56), странски организации (16), Министерството за правда (14). Потребата од задолжителна иницијална обика за новоназначените судии ја воочуваат 144 испитаници, 19 ја негираат, а 19 немаат став. Таа обука треба да е пред нивното назначување сметаат 100 испитаници, а после назначувањето сметаат 58 испитаници. Успешното завршување на таа обука треба да е главен критериум за избор сметаат 80 испитаници, а со тоа не се сложуваат 73. Обуката треба да е на товар на државата сметаат 121 испитаник,. Обуката треба да е заедничка за судиите и обвинителите сметаат 90 испитаници, со тоа не се сложуваат 45 испитаници, а не е битно како ќе се спроведува за 45 испитаници.

ЗАКЛУЧОЦИ

1. Постои особено голем интерес за реформите во судството кај припадниците на правничката професија
2. Главните мотиви за спроведување на реформите се:
 - заштита на правата на граѓаните (гарантирање на правото на фер судење во разумен рок) и
 - гарантирање на статусот на судството.
3. Реформата е задоцнета.
4. Реформата е условена од потребите на граѓаните и судството, а не е наметната однадвор и од интегративните процеси во ЕУ.

5. Реформата во судството не е координирана со реформите во администрацијата, економијата, антикорупцијата.
6. Средствата со кои може да се забрзаат реформите се: промени во нормативната сфера; ангажирање на стручни лица и судиите во реформите; едукација итн.
7. Незадоволува институционалната информираност на испитаниците за реформите во судството.
8. Мнозинството испитаници не биле ниту информирани, ниту консултирани за реформите.
9. Главно средство за информирање за реформите се медиумите.
10. Мнозинството од испитаниците веруваат во домашните човечки потенцијали за споредување на реформата и сметаат дека треба сите судски капацитети да бидат вклучени во неа.
11. Минимумот реформи кои треба да ги содржи Стратегијата за реформи во судството се промени: во процесните закони, независноста на судството и изборот на судиите; во материјалните закони; во материјалната состојба на судиите, во организацијата и структурата на судството.
12. 52% од испитаниците веруваат дека реформите ќе бидат искрени и длабоки.
13. Мнозинството испитаници сметаат дека треба да се воведат специјализирани судови, при што предност се дава на стопански (трговски) судови, судови за прекршоци; судови за работни спорови.
14. Количината на правниот промет во судовите претставува основа за нивно укинување, проширување или претварање во одделенија.
15. Начинот на избор на судиите и на РСС не е добар и треба да се промени заради избегнување на политички влијанија.

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

16. Мал е бројот на испитаниците кои имаат увид во компаративите искуства за начинот на избор на судиите и на РСС.
17. Изборот на судии треба да се води од повеќе принципи и тоа од принципот на професионалност, квалитет, деполитизираност, чесност, етичност, објективност, однос со странки, авторитет и углед.
18. Критериуми за избор на членови на РСС треба да се професионалноста, квалитетот, деполитизираноста, стручноста, чесноста, објективноста, угледот, авторитетот, неподмитливоста и докажаноста.
19. Проблемот на непотизам и политичко влијание врз судиите постои во РМ.
20. Постои недостаток на човечки персонал во судовите. Најакутен е проблемот со стручните соработници, потоа со приправници, со административен персонал, и на крај со судии.
21. Механизми за зголемување на ефикасноста на работата на судовите се поедноставување на постапките, потенцирање на начелата на концентрација на постапката, исфрлање на истражното начело од процесите.
22. Во РМ не постои ефикасен правен лек против должината на постапките.
23. Потребна е промена на улогата на порогата во судењето.
24. 112 испитаник сметаат дека една од причините за немање високо ниво на странски инвестиции се должи на недостатокот на судска заштита на капиталот и инвестициите.
25. Потребна е Школа за континурана едукација на судиите и воведување на задолжителни курсеви за обука секоја година.
26. Мнозинството од испитаниците изразиле спремност да земат учество во незадолжителни курсеви.
27. Потребна е задолжителна иницијална обика за новоназначените судии. Пожелно е таа да биде пред нивното назначување.
28. Се забележува тренд на опаѓање на времето поминатото на обука на правниците.

Хотел “Континентал”, 03.12.2004 година)

5. СУБЛИМАТ НА ЦЕНТРАЛНАТА РАБОТИЛНИЦА: “НЕЗАВИСНОСТА НА СУДСТВОТО ВО СТРАТЕГИЈАТА ЗА РЕФОРМИ НА СУДСТВОТО”

5.1. М-р Зоран Шапуриќ – претседател на Комисија за Политички систем и односи меѓу заедниците

После месец дена повторно се гледаме. Темата е слична насловот како што го наслови АГТИС “Непристиен предлог до судството”.

Добро е што оваа стратегија одеше на проверка и дискусији на разни трибини, тркалезни маси каде што луѓето од судството, експерти и адвокатурата, НВО -и може да ги дадат своите видувања. Ние сме сите свесни дека мониторингот на меѓународната заедница во овој дел е мошне силен и исполнувањето на овие услови, односно формирањето на нормативната законска рамка но и имплементацијата на истата ќе бидат едни од носечките услови за наше побрзо интегрирање и влез во ЕУ и НАТО и имплементацијата на ЕУ регулативата во нашето законодавство, односно приближувањето на нашето законодавство кон Европската регулатива е зацртано во бројни документи заклучени меѓу РМ и ЕУ.

Постои политичка волја бидејќи за реализација на овие реформи потребно е усвојување на низа закони и потребна е волјата за во Собранието и од позицијата и од опозицијата. Добро е што во оваа сфера Министерството за правда одеше и со пред фаза бидејќи и пред изготвување на законите се одеше со консултации со сите сегменти од правосудниот систем.

На сите им јасно дека овој нормативен дел ќе биде завршен многу брзо, но постои процес на имплементација на овие закони. Голем дел на применување на овие закони во праксата е поврзан со осовременување на судството, компјутеризацијата, поврзувањето со информатичка мрежа и тн. а тоа е поврзано со финансиски сретства.

Јавното мислење е дека судиите и другите носители на јавни функции во правосудството треба да се избираат од самата фела, од едно тело каде што мнозинството би било од самата струка, каде што

Проекти “Неприсутоен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

учеството на политиката преку претставници на владата, односно парламентот би било сведено на минимум односно на ниво на партиципација. Во овој процес е потребна целата можна помош и се разбира и на невладиниот живот и во таа насока ви пожелувам плодна дискусија.

5.2. Драги Џелевски – советник во Министерство за правда

Неспорно е дека стратегијата што е усвоена од владата пред дестина дена на седница, што е и денес предмет на дискусија содржи измени од претходниот односно нацрт стратегијата, кој беше предмет од интерес на овој собир односно од АГТИС кој е организатор.

Би се задржал само на измените кои ги претрпе стратегијата, како документ од нацрт фазата до усвоениот текст, во однос на независноста на судството што е и тема на денешнава равотилница.

Доколку се сеќавате во нацрт врзијата не беше дејидно утврден системот на едукација од аспект на идната селекција на судиите и јавните обвинители како и не беше јасно и прецизано утврдено кој надлежен орган ќе ги избира, односно ќе ги именува, распоредува судиите во иднина.

Со самото востановување на видот на иницијален тренинг, тоа значи секој кандидат кој би влегол (евентуално) во натамошниот процес на едукација - како предуслов да стане судија, задолжително треба да посетува иницијален тренинг за да може да влезе во системот на регрутирање.

Главната измена од нацрт стратегијата е јасно и прецизно утврдување дека како надлежно тело кое ќе го врши именувањето на судиите е (би рекол: според постојната терминологија) РСС или понатаму, како ќе биде прецизно утврдено со уставните измени, кои ќе треба да се спроведат во овај дел, односно РСС би го користел тој термин бидејќи тој е уставна категорија и би бил составен од мнозинство судии кои би биле избирани од самите судии како и членови кои ги избира собранието имаќи ги предвид сите стандарди за во однос на изборот и менување на постапката на менување на членови на судскиот совет. Селекцијата на кандидатите за идните судии би се спроведувала првично преку востановување на приемен испит за влез во школата, кандидати кои би биле во процесот на едукација, потоа би следувал процесот на иницијалниот тренинг и на крајот со полагањето на приемниот испит ќе се дојде до определена група на кандидати кои во иднина би станале судии или јавни обвинители. Беа утврдени и критериумите за избори и

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

напредување на судиите во кариерата. Тој правец би бил еден од главните услови за именување во повисок суд односно во повисоко Јавно обвинителство. На овај начин на селекција и регрутација на судиите, ќе претпри измени и овој процес што сега го имаме на разрешување на судите преку континираното следење на работата и успешно извршување на судската функција: Само по себе доаѓа како предуслов за следење на работата на судиите.

Идејата што беше и во претходната верзија, востанувањето на едно надзорно тело кое би било составено од судиите кои би утврдувале правилност во работа на судиите, без притоа резултатот од извршениот надзор да влијае врз донесената судска одлука, бидејќи тоа би било спротивно со уставните одредби.

И ако на почетокот во овој дел од акциониот план кој се однесува на независност на судството, прво е ставено донесување на законската рамка за востанување на институција од јавно-правен карактер за едукација на судиите, тоа е предуслов за да се формира таква институција кој во себе по примерот на високо образовните институции, ќе ги содржи сите елементи за процесот на едукација. По донесувањето на законската рамка која е детерминирана да се заврши во вториот квартал од 2005 година. Процесот на едукација би траел од 9 месеци до 1 година.

Уставните измени би требало да бидат завршени во четвртиот квартал од 2005 година. Во тој правец е детерминиран и рокот за измените за судскиот буџет и востанувањето на новото тело кое ќе ги избира судиите од аспект на унапредување. Еден квартал покасно е ставен законот за судовите и законот за републичкиот судски совет каде е потребно да има уставна измена за да може да се надградат постојните законски решенија.

Започнувањето на работата на институцијата за едукација на судии и започнувањето со иницијалниот тренинг е ставен во третиот квартал на 2006 г.

Во член 68 алинеа 15 каде што е утврено дека собранието на РМ врши избор на судии, би требало амандмански да се интервенира и во таа одредба. Значи, имаме еден период додека пристигнат новите кандидати, после воспоставување на овој систем на селекција и ќе имаме еден меѓупериод каде (исто така) би требало да се врши избор, односно да се пополнуваат испразнети судски места.

(Дигитална презентација на анкетаните резултати – Александар Цветкоски)

5.3. ДИСКУСИИ

5.3.1. Д-р Јуѓо Арнаудовски-универзитетски професор во јензија- воведничар во дискусиите

Пред да преминам на самиот проблем независноста на судството, сакам неколку збора да кажам за документот Стратегија за реформи во судството.

Јас лично мислам, дека е направен добар документ којшто дава добри основи за да ги извршиме реформите во судството.

Реформирајќи го судството постојано треба да размислеваме за тоа дека состојбите во судството не се статични и секогаш треба да размислеваме за создавање на реформска база.

Проблемот на независноста на судството се наметна со воведувањето на принципот на поделба на властта во нашиот политички систем. Поделбата на властта не им е потребна на извршната и законодавната власт, но на судството за да биде власт.

Државата сама по себе е противречна. Гарантира слободи и права. Со демократизација на властта и државата властите ја губат својата моќ и по правило не се заинтересирани за демократизација. Обратно, ако властта ја идентификуваме со три елементи: сила, моќ и власт, двете власти сето ова го имаат преку контрола на војската и полицијата, моќта е во управувањето со парите а властта е донесувањето и градењето на прописите. Што има судството од ова? - Ништо! Неговата сила е во судијата, во пресудата на судијата - тој ја изразува моќта на независносто судство. Преку системот на законски прописи мораме да вградиме одредени норми кои ќе го заштитат судството од доминација и мешање на другите власти во неговата работа.

Нашиот закон за судови е полн со контрадикторни одредби и со доминација на извршната власт над судската. Сега сме во состојба за судиите да разговараат телата на собранието - комисиите

расправаат дали некој може да биде кандидат за судија? Во системот мора да се вградат елементи што ќе го заштитат судството и од законодавната и од извршната власт. Извршната власт - кога сака подготвува некој закон и го доставува или не го доставува до Собранието. Извршната власт и покрај Законот за самостоен судски буџет одредува дали ќе даде или не пари.

Судскиот деловник е типично административен акт со кој правосудната управа се менува во работата на судовите - тој треба да се менува и да се донесе Закон за организација на судството. Носител на независноста е судијата, тој вреди толку колку што граѓаните веруваат во него. Довербата се стекнува со своите битни карактеристики, она што западњаците го нарекуваат „судија од природен тип“. Нашите закони не говорат за судија, туку за „судство“, „суд“... за судската зграда? - **Судијата е инспирирана** неговата пресуда е се! Клучно е како да се обезбеди независност на судијата. И оние малку елементи што ги имавме, во Уставот и законот, треба да ни обезбедат независност на судијата, со трајниот мандат, со принципите на неотповикливост на судијата... Во текот на изборот се срушивме, заради влијанието на парламентарните групи, што покажа дека судиите не се бираат според стручните квалификации, туку како им е речено на пратениците да гласаат и тоа продолжува и денес.

Второто ниво на независноста е т.н. интерно судство - колку судијата во својот суд е самостоен, односот на претседателот на судот кон судијата, какви овластувања може да има претседателот во однос на судијата. Постојат поведенија кај претседателите на судовите, кои кај нас тоа се прекса, а претставуваат повреда на независноста на судијата и основа за разрешување на претседателот од претседател и од судија.

Следен проблем е односот на повисоките судови кон судијата - дали кога второстепениот суд одлучува по некој предмет, има моќ да побара податоци од судијата од понискиот суд. Таквото барање веќе значи повреда на самостојноста и независноста на судијата. Повисоките судии имаат надлежност да ја воедначуваат политиката на одлучување. Во нашето судство имаше развиена

методологија на работа во којашто повисоките судии одеа во основните судови да разговараат со судиите за одредени проблеми, кои пристигнале во повисоките судови решавајќи во жалбена постапка. Не може да се заборува за независно судство ако имаме еден Апелационен суд со пет совети коишто за ист предмет имаат пет различни ставови.

Во однос на предлогот од Стратегијата во кој се вели надзорен орган во судството да врши ревизија, сметам дека судството е единствен државен орган кој сам одвнатре се контролира. Секое внесување на други елементи однадвор ќе значи загрозување на неговата независност.

Приврзаник сум на нов систем за подготвка на судиите на кои им треба школа во која ќе се подготвуваат за судии. (Истражувањето за правично судење покажа дека одлучувањето судиите го одлагаат до 12 и 14 пати.) Претседателите на судовите мора посебно да се обучуваат. Претседателот мора да биде менаџер. Не може централен проблем во Македонија да биде доставата.

5.3.2. Милка Ристова- судија - Апелационен суд, Здружение на судии на РМ

Да подискутираме за прашањето за можните предлози за избор на кандидати за судии - каде се заговора *систем на избор на судии од кариера*, што во целост го поддржувам. Се заговараат две релации во однос на селекцијата на кадрите, како да се дојде до најдобрите кандидати. Лошото практицирање на законите е поради мешањето на политиката во изборот на судиите. Според сегашното уставно решение изборот го врши Собранието на РМ и тоа треба да се менува.

По однос на едукацијата - подготвка на кадар за судии, го поддржувам предлогот за формирање “Школа за судии”.

Во точка 12. поставена е дилема: Дали изборот на судии треба да биде во РСС или да се задржи сегашната состојба во која има контрола Собранието. Значи, Здружението на судии не зазема цврст став дека, изборот на судиите целосно треба да се помести од контекстот на Собранието

или друг облик на властта. Не е спорно дека Судството е власт, а не еснафско здружение. Во нашите одлуки пишуваме во името на граѓаните на РМ! Прашањето е на кој начин судската власт ќе го припи својот легитимитет од граѓаните на РМ? Со оглед на решенијата на други европски држави каде судиите се предложени од стручно тело, со фактот што политичката власт не може да излезе надвор од предлогот на тоа стручно тело, во најголем дел работата е завршена. Ако имаме Судски Совет кој има предоминантен состав 2/3 од судии, тие ќе се залагаат да се задржи критериумот: Систем на кариера. Предлогот за судија го дава СС а изборот на судијата е во име на шефот на државата - крал или претседател, или парламент во зависност од системот на организација на власт.

Ја поддржувам стратегијата во делот за организација на судството.

Дали е потребно изборот да има непосреден легитимитет од граѓаните - Стратегијата треба да посочи каква равнотежа да се направи: Дали изборот треба целосно да биде на Апелационите и Врховните судии.

5.3.3. Никола Кајчевски - преишседател на пошарскашта комора на РМ

Фактите говорат дека судењето се одвива споро. И покрај фактите дека се нанесени многу неправди мора да се согласиме дека има судии кои совесно судат.

Најголема неправда е нанесена кон судиите - да се бираат од партиите или барем да имаат симпатии од партиите.

Деловникот да се тргне! Еминентни правници треба да ги избираат судиите - нема што Министерот да ги избира судиите. Тој ниту нотар не треба да избира.

Стратемите се препишуваат - нема никакви промени. Барем да се покаже знање. Во ваков сериозен материјал се споменуваат два законски прописи кои воопшто не се во примена.

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

Оставината - никаде не се спроведува од суд, освен во Србија и БиХ каде нема закон за нотарска дејност. Оставината е основен белег на нотарското работење.

Кој го претставува нотаријатот во Советот? Министерот вели дека направил Совет кој никогаш не не контактираше, дури ни Министерството не не поканило.

Поротота во многу моменти го ремети работењето на судот: Поединец судија да суди само до износ од 600 000 ден.

Нека се работи нешто, нека се спроведуваат инстанците на контрола од апелациониот, врховниот суд, редовни и вонредни лекови... Надзор во судот? Тоа е надвор од памет.

Школата за судии не ми се допаѓа. Ми личи на „Бонстил“.

Категоризација на судии на Вишни и нижи? И тоа не ми се допаѓа.

5.3.4. Саша Ѓорѓевик - Основен суд Куманово

Начинот на избор продуцира зависни судии, па една сериозна стратегија би требало да изврши анализа на тоа кои законски решенија се лоши а кои се покажале како ефикасни.

Материјалната зависност влијае на одлучувањето заради неможност да се достави пресуда и сл. а исто така и вештачната мора да бидат платени.

Постоја недоволна кадровска екипирањост на судовите, непотполнети работни места, а причина за тоа е што мора да има согласност од министерство за финансии. Постоечкиот начин на контрола на работата на судии не функционира. Предлагачот - РСС не остварил контакт со кандидатите за судии, за проценка на неговата стручност.

Школата за судии нема да продуцира стручен кадар, а постоечката задолжителна пракса на стручните соработници од 5 години работно искуство му овозможува практично да ги провери теоретските знаење.

Мислам дека тренингот на судиите треба да се врши по изборот на судијата. Судството е прозивано како неажурно, неодговорно без да се има увид колку тоа вистински е виновно за таквата состојба.

5.3.5. Проф. д-р Стеван Георгиевски

Треба да разговараме за независноста на судии а “судство” - тоа е апстракција. Независноста на судството од секогаш била актуелна, па би требало да ги истражиме причините зошто нашите судии не се независни.

Наследената партизација до максимум се изрази и укажувањето на непотизмот беше ан блок отфрлено. Сега царува и во телото што треба да ги предлага судиите. Стратегијата тоа не го споменува. Во 1994 Законот за судовите беше претекнат од Законот за јавното обвинителство.

Независноста на судиите не се обезбедува само со укажување на екстерните фактори што вршат атак, но мора да се обезбеди од самата личност на судијата. Тоа треба да најде место во Стратегијата иако е работа на Законот за судовите и на процедуралните закони.

Потсетувам на институтот изземање. Законодавецот нема доверба ни во судијата кој е жив човек и затоа е потребно да се преземат сите можни средства за да се стави во позиција да биде објективен, значи во други закони треба да се разработи инструментариум што ќе ја обезбеди независноста на судијата. Корупцијата е конкретна ситуација и доколку судијата не ја прифати нема корупција. Постои дисциплинска, материјална и казнена одговорност на судијата и мерката надзор, пост фактум надзор на квалитетот на работата на судијата.

Школата за едукација на судии е непотребна нова институција што ќе ги усложни работите, а нам ни е потребна брза и ефикасна реформа.

Партизацијата не може да се избегне во плуралистичко општество, но ако е само до регрутацијата на судијата (до тогаш е неизбежна) после е опасно и не треба да се мешаат ни партиите ни шефот на државата.

Надзор на работата на судиите без влијание на нивното конкретно одлучување, тоа е потреба што ќе има влијание про футуро. Потребна е контрола по правосилноста на пресудата. Се суди во име на кралот или во име на народот, затоа мора да има некој легитимитет - обезбеден со избор на судијата од тело што е надвор од судскиот состав. Тука е Парламентот неминовен.

Во РСС мора да има паритет во однос на политичките органи и судиите. Легитимитетот не е наивна работа.

Во секој случај сум против мајоризација на тие избрани претставници и соодносот на политиката и судиите најмногу може да се допушти да биде пола - пола.

5.3.6. Дане Илиев - претседател на Врховен суд

Стратегијата е документ на Владата, кој сам по себе – нема да го применуваме. Причините за реформите се во голем дел прифатливи. Анализите отсуствуваат. Основната причина за реформите е во изместувањето на позицијата на судската власт визави двете други власти –

Кривичниот закон предвиде нови институции, нови одговорности на правните лица но во комплетниот дел тоа на судството ќе му донесе дополнителна одговорност, за што ќе сноси оценка од јавноста, иако тоа не беше проследено со неопходните структурни промени.

Во Закон за кривична постапка се извршија прилагодувања во согласност со уставот, за да се прекине оценката дека Законот бил пречка, па не сме можеле да се избориме против организираниот криминал. Предвидовме 8-9 предистражни мерки, огромна надлежност на јавниот обвинител, мерки кои задираат во секој милиметар од приватниот живот на граѓанинот.

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

Не се гледаше на тоа како без пари ќе се имплементира овој закон. Законодавството се реформира а парите не се менуваат.

Владата ја донесе Стратегијата без да не консултира и Законот за јавно обвинителство го донесоа, иако инсистиравме да не се брза барем со него. Во еден дел го лимитираа и Законот за кривична постапка. Најтешко беше да ги убедиме Јавните обвинители дека треба да имаат инструмент – наредба, за да му наредат на функционерот... и сега еднаш имаме одобрение а еднаш наредба.

Сега имаме предлог за промена на уставните одредби за избор на судии. Сметам дека тоа тело треба да биде на паритетна основа со судиите и другата власт. Прашањето за тоа дали ќе биде во изборот инволвиран претседателот или не, е прашање на проект. Ние сме сеуште далеку од проектот за промена на Уставот. Дека изборот е една од причините за зависноста на судиите се согласуваме и ќе имаме прилика да го кажеме своето мислење, а сега ни по овој дел не е дефиниран ставот на стратегијата.

Школувањето на судиите треба да манифестира независна регрутација на судиите. Тоа е министерски предлог, кој поминал на Влада иако е прашање колку е тоа вклопливо во Уставот. Личноста што се избира за судија тоа е најважна работа.

Во Делчево еден судија 150 прекиоци споил во едно и изрекол опомена... Реформата треба да не воведе во стандардите, а она што е стандард ќе не води таму каде сакаме да стигнеме. Се друго ќе ни потроши многу време. Ние имаме основа за стандардизирање и можеме тоа побргу да го направиме за да покажеме резултат.

Законот за судски буџет полошо функционира отколку кога го немавме, запшто претседателот на судскиот буџет е само книговодител на министерот за финансии. Со еден вработен тој толку може да направи. Судски буџетски совет, кој нема овластувања да носи задолжителни упатства како да се троши? Дури и параметрите за буџетот ги одредува министерот за финансии.

И во предвидениот Закон за плати на судиите, кои без Законот за организација на судовите и Закон за вршење на судиската функција не може да се замисли нити каква форма, а не да се предвидува како посебен закон.

5.3.7. Доцент д-р Гордан Калајчиев – Правен факултет

Ние имаме сериозни проблеми со обезбедување непристрасноста на судиите.

Вториот проблем кој е од организациска природа е врзан со распоредот на судиите. Во Македонија не постои единствен пристап како предметите ќе се распоредуваат и не го обезбедува правото на природен судија, без влијание на бирократскиот апарат.

Не сум убеден дека ние сме способни организирано и подгответо да изведем една структурна реформа и се залагам за да пристапиме кон анализа на сите можни негативни импликации и ризици и времето што ни е потребно за таква реформа. Во сромашна држава многу е проблематично да отстапиме од судски патренализам во кривичните предмети.

5.3.8. Михаел Лакнер – Организација за Европска безбедносит и соработка, Набљудувачка мисија во Скопје

Му честитам на експертското тело за сегашната верзија каде имаме значјни промени во поглед на назначувањето на судиите и назначувачката комисија. Постапката за назначување треба да се промени во верзијата на сегашната стратегија, која постапка ќе биде деполитизирана. Силен акцент се става на воведната обука, која ќе биде главен Критериум за назначување на судии и содржи заложба за транспарентност и за примена на ревизија. Сето ова нема автоматски да не доведе до подобро судство. Наведените проблеми нема да исчезнат со воведувањето на промените на краток рок, тие се можни во средно и долгорочен рок.

Независни судии - кои нема да бараат други извори на финансирање.

Процедурата за назначување да се префрли на тело кое работи врз експертски оцени, но од каде ќе дојдат членовите што ќе го вршат оценувањто? Секој би сакал да биде оценет и затоа е потребна ревизорска институција која нема да влијае на работењето со предметите, но ќе ја оценува работата на колегите и оценката ќе биде многу важна за напредувањето на судите. Промената на составот на Судскиот совет може да има потреба од ревизија и можеби му недостига политичка контрола. Во повеќето земји каде има СС тоа се политички назначени експерти. Нема потреба за процес на назначување од страна на парламентот. Гледам можност од многу простор за создавање на механизми за политичка контрола во составот нас овој СС во иднина.

Школото за судии - институција за обучување на пост дипломско ниво што судиите треба да ги подготви за работа. Судиите треба да положат влезен и завршен испит, што треба да гарантира избегнување на политички назначувања.

Постои прашање околу постојната правна поддршка и постоечкиот малуброен кадар што треба да се реши во следната година. За идната година ќе ни претстои многу работа во усогласувањето на овие поглавја.

5.3.9. Мирослав Димитров - заменик јавен правобранител – Јавно Правобранителство

Реформата е неопходна зашто мора да се расчисти со статусот на јавното правобранителство, контраверзната поставеност во Законот за ЈП како стручна служба на Валадата на РМ. ЈП како орган на РМ, налик на ЈО, треба да стане самостоен независен државен орган кој ќе ги штити интересите на РМ, по примерот на Словенија и Хрватска.

5.3.10. Сејфула Османи - Основен суд Гостивар

Самото изготвување на Стратегијата и Акциониот план од страна на Владата значи дека некој Ви се меша во работата. Судовите требаше сами да си ја изготват стратегијата, а не вака да ни го подметнат овој документ откако е готов. Не сум скептик кон подготовката од Владата. Јас сум за тоа РСС да потекнува од судиите. Имаме реизбор на претседателот на суд и сите оние што претендираат на претседателското место мораат да се добри.

5.3.11. Бекир Зулфи – судија во Основен суд Тетово

Ми се допадна што нашите укажувања, во однос на достава недостаток на закони и сл. се внесени во Стратегијата. Во еден пункт на Стратегијата се зборува за непостоење на систем на алтернативно решавање на спорови. Можеби е и крајно време и кај нас судијата да не биде обврзан само по основ на тужбеното барање ако може да има и алтернативно решавање. Најтранспарентно е работењето во судот. Судиите многу се извикани и под влијание на медиумите, ние сме политизирани од другите. Некогаш судиите и не занант од која партија се предложени во некоја комисија во која се избрани. Корумпираноста мора да се поддржи со конкретни факти ако 10 % се корумпирани не значи дека има корупција во судството.

5.3.12. Симеон Никодиновски – Републички судски совет

Реформата треба да заврши 2007., во што не верувам. Финансиски сме не способни да ја реализираме реформата. За да заживее реформата мора да се менува Уставот каде стои - само судот може да изрекува казни

Школата ја сфаќам како сито, запшто сега основен услов е да се јават сите стручни соработници со 6 год. Искуство, а сега и завршената школа е дополнителен услов, таа треба да ги редуцира кандидатите за судии. Во полагањето на правосудниот испит треба да се направи проментата тој треба да се насочи потесно.

5.3.13. М-р Југослав Миленковик - Републички судски совет

Сметам дека Стратегијата во оваа верзија е исчекор кон подобро, во однос на претходната. Сега имаме поконцизен текст кој понира подлабоко во деталите на судскиот и правосудниот систем, попрецизно доближување до реалните проблеми. РСС е квалификуван дека не обезбедува непосреден контакт со кандидатите за судии. РСС има податоци за кандидатите и стручните соработници и таквото мислење е својствено на многу наивните. Ние имаме “рентгенска снимка” на кандидатите. Имам забелешка на исказаното дека РСС е инструментализиран и дека во предловите за разрешување недостасуваат објаснувања за таквата одлука. Овој состав на РСС во минатата година предложил и се извршени 12 до 15 разрешувања. Ниеден случај не е без писмено и усно образложение. Претседателот на парламентот исказа дека пратениците се задоволни од интензитетот на фактите за разрешување што им овозможува увид во донесувањето на одлуката. Погрешно е ако кандидатите за претседатели сметаат дека само нивната политичка заднина со владечката партија ќе им обезбеди претседателско место. Во овој состав на РСС не се фактор политичките партии.

6. СТРУЧНИ ТРУДОВИ

(Со дозвола на авторите Трудовите се скратени од Уредувачкиот одбор)

М-р Зоран Шапуриќ

6.1. ПОТРЕБАТА ОД РЕФОРМИ НА ПРАВОСУДНИОТ СИСТЕМ

Потребата од реформите на судството, односно целиот правосуден систем е евидентна. Таа е еден од круцијалните услови за побрза интеграција на Република Македонија кон Европската Унија и НАТО. Но, потребата од овие реформи е условена и од неопходноста на подобрување на севкупните општествено-економски состојби во државата, поради тоа што многу сегменти од општествениот и економскиот живот зависат од ефикасноста и ефективноста на севкупниот правосуден систем.

Очигледни се бројните забелешки на работењето на судството и тоа како однадвор, така и од домашните фактори. За ова постојат повеќе објективни и субјективни причини. Во оваа прилика, ќе наведеме некои потребни активности за подобрување на ефикасноста на судството.

Неопходна е измена на законите кои ја регулираат судската постапка. Овде пред се, мислиме на измените на законите за кривичната, парничната, управната и извршната постапка. Овие измени треба да придонесат за побрзо и поефисцно реализација на судските постапки, кои што навистина предолго траат. Посебни проблеми се јавуваат при доставувањето на судските покани, бидејќи сегашната законска

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

регулатива овозможува бесконечно одбивање на прием на овие покани. Но исто така, постојат и други проблеми кои влијаат на неефикасноста на постапките и нивното одолговлекување.

Законот, односно измените на Законот за кривичната постапка се наоѓа пред конечно усвојување. Завршена е расправата по последната фаза и преостанува да се гласа за истиот. Законот кој го реализира извршувањето, односно извршната постапка, (Закон за извршување и обезбедување), е усвоен како Предлог за донесување на закон, а неговото конечно усвојување треба да биде до крајот на годината. Законот за општата управна постапка е поминат во фаза на Предлог на закон и Нацрт на закон, а неговото конечно усвојување се очекува исто така до крајот на годината. Законот за парничната постапка, односно Законот за изменување на истиот е во фаза на изготвување во Министерството за правда и би требало да биде конечно усвоен на почетокот на наредната година. Овие закони како и некои други закони треба ја обезбедат нормативната рамка за поефикасните и поефективните постапки, а кои ќе влијаат на целокупната ефикасност на судството.

Како посебен сегмент на реформата на правосудниот систем се наметнува потребата од специјализацијата на судовите, бидејќи истите се најистински надлежни за многу комплексни области. Специјализацијата на судството би овозможила многу покомпетентна и постручна расправа на судските предмети и нивното решавање. Оваа специјализација би требало да се одвива пред се, во областите на управните постапки, односно управните спорови, стопанските (а во рамките на нив, девизните и царинските предмети, за кои постојат големи негодувања особено од стопанските субјекти, како во поглед на компетентноста на нивното решавање, така и во поглед на бавноста на нивното решавање), работните спорови како и во и некои други области.

Само како пример, би ја напоменале бавноста во решавањето на управните спорови која произлегува, пред се од преоптеретеноста на Врховниот суд на Република Македонија. Во 70%

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

управните постапки, преку управни спорови ја добиваат својата завршница во Врховниот суд. Управните спорови најчесто траат по повеќе години, како што напоменавме пред се, поради преоптеретеноста на судот. Притоа, многу често судот го враќа на повторно разгледување и одлучување на органите кои донеле конечна одлука во управните постапки. Тоа значи повторно чекање на одлуката на Врховниот суд, што продуцира уште поголемо чекање и нездадоволство кај странките. За да се ефектиуира Законот за општата управна постапка, неопходно е да се измени и законот кој ги регулира управните спорови, со што ќе се постигне ефикасноста во управната материја.

Во оваа смисла, исклучувањата од многуте европски земји меѓу кои се и земјите на транзицијата, покажуваат дека административните судови како специјализирани судови, можат ефикасно да го решат напред означениот проблем. Тие се специјализирани и брзо решаваат за правата на физичките и правните лица во правната материја, односно за евентуалните незаконитости во одлучувањето на управните органи. Судската заштита досега кај нас, а и во Европа е најефикасно средство за евентуалните неправилни одлуки од страна на управните органи. Евентуалното пренесување на надлежноста за решавање на управните спорови на првостепените судови би довело до повторно бавно решавање на истите. Затоа според нас, неопходно е имплементирање на специјализираните административни судови.

Како посебна потреба во рамките на реформите на правосудниот систем, се наметнува потребата од измена на начинот на изборот на правосудните органи, особено на судиите. Притоа, често пати судиите се здобиваат со оправдани и неоправдани етикети за нивната политизираност. Ова пред се, поради тоа што нив ги избира Собранието на Република Македонија, кое по својата структура е партизирано, што е нормално за систем на парламентарна демократија. Во овој поглед се водат полемики, дали е потребно и понатаму судиите да ги избира Парламентот, при што би се изменила

структурата на Републичкиот судски совет како овластен предлагач на судиите, или пак, судиите да се избираат од едно независно тело во кое би доминирале луѓето од струката, судиите, обвинителите, адвокатите и другите реномирани правници, а во кое политиката би била со минорно учество на претставниците на законодавната и извршната власт. Во секој случај, евидентна е потребата од промена на начинот на предлагањето и изборот на правосудните органи.

Исто така, неопходна е промена во Законот за судовите, со што би се утврдиле пообјективните и побројните критериуми за изборот на судиите. Тоа би гарантирало поголем квалитет при изборот на судиите, но и избегнување на евентуалните субјективности при овој избор.

Јасно е дека, судството е преоптеретено со над 1.200.000 предмети годишно- од кои се решаваат годишно околу 50% од истите, ова делумно е и поради неадекватната распределба помеѓу судовите ,(така на пр. судија во Основен суд Скопје II работи на околу 150 предмети годишно, а во Основен суд Скопје I околу 400 предмети годишно, додека пак во некои помали градови и под 100 предмети годишно). Во оваа смисла, неопходно е превземање на мерки и за поадекватна распределба помеѓу самите судови ,во поглед на одлучувањето по предметите.

За поефикасно судство потребно е превземање на мерки за постојано и перманентно едуцирање на судиите, како и следење на светските трендови и искуства на судиите. Исто така, неопходна е активност во поглед на осовременување на судовите. Во оваа смисла, потребна е целосна компјутеризација на судовите и нивното поврзување во единствена компјутерска мрежа.

Означената нацрт-стратегија за реформите во судскиот систем, односно реформите во судството, треба да биде целосно претресена од стручната, научната, но и пошироката јавност ,со цел да се изнајдат што подобри решенија. Потребно е да се продолжат дискусиите за овие реформи, бидејќи со нив се

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

обезбедува размена на мислења, прием на нови идеи, но и поголема транспарентност на означените реформи.

Д-р Зоран Сулејманов

6.2. СОЦИЈАЛНА ИСКЛУЧИВОСТ И НЕСИГУРНОСТ НА ГРАЃАНите КОЈА ПРОИЗЛЕГУВА ОД НЕДОСТИГ НА СУДСКА ЗАШТИТА

Според Уставот и Законот за судовите, судовите кај нас се воспоставени како една од трите власти или како **независна трета власт**, а новата **судиска функција како генератор на таа власт**. Неговата улога се состои во индивидуализација на одговорноста и конкретизација на кривичните санкции, во согласност со кривичното законодавство и ставовите на кривичното право.

Дејноста на судот се потпира врз нормативните решенија, што значи дека кога судијата расправа определен предмет тој е должен меѓу **повеќето алтернативи** да ја избере онаа можност која е содржана во кривичноправната норма.

Основните начела на **Универзалната декларација на ОН за независноста на судството**, содржат и одредби за исклучителното право на судијата да одлучува за својата јурисдикција, за неможноста **одлуките на судовите да се подведуваат на ревизија** од страна на други органи, за правото на сите да им судат редовните правосудни органи во со закон уредена постапка, за должноста на судовите судските расправи да ги водат праведно и правата на сите странки да бидат почитувани и за должноста на државата

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

да обезбеди средства за нормално вршење на функцијата на судовите.⁴ Независноста на судската функција се заснова врз остварувањето на значајната претпоставка за **постојаноста на судијата**. Оттаму ,основните начела во т. 17 содржат став, дека судиите не можат да бидат сменети додека не ги исполнат годините на старост потребни за одење во пензија или додека не им истекне мандатот. На оваа линија се и нашите нови уставни решенија од чл. 99, каде се наведува дека судиската функција е постојана, односно дека судијата се избира без ограничување на траењето на мандатот. Исто така, се предвидени и исклучителните околности под кои судијата против своја волја може да биде разрешен од должноста. Нив ги утврдува Судскиот совет и за тоа го известува Собранието на Република Македонија. Овие решенија се содржани и разработени во чл. 21, 37-44 и 66-72 од Законот за судовите.

Сумарно земено, независноста на судството во себе опфаќа исполнување на следните основни компоненти:
лична, вистинска , интерна и административна.

Лична независност:

Се подразбира такво регулирање на личната положба на судиите, кои на минимум ја сведуваат можноста преку донесување одлуки во тие, за судијата егзистенцијални прашања, припадниците на извршната власт да влијаат врз нивното поведение во вршењето на судската функција.

Тоа се:

- избор поставување,
- трајност на службата до наполнувањето на годините за пензионирање,
- напредување во службата,

⁴ Постапката пред судот е скапа. За да се обезбеди учеството на поротата, темелното расправање и доказната постапка (трошоци за вештачење, патни трошоци и за надомест на сведоците, итн.), трошоци кои произлегуваат од посебниот начин на кој се врши доставувањето на судските акти, како и потребите да се обезбеди соодветен простор и адекватна опрема, потребни се значителни финансиски средства. Познато е (меѓутоа) дека во повеќето земји се издвојува мал, всушност (во споредба со другите државни органи и вистинските потреби) премал износ од државниот буџет, за функционирање на кривичното правосудство (на пример, во Австралија 50%, во Шпанија 1,32%, во Израел 1,10%, во Италија и Полска 1,25%, во Португалија 3%, во Холандија и Турција 4%.

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

- забрана на сменување и отпуштање, освен под строго рестриктивно - определени со закон и фиксирани услови за утврдување на дисциплинската одговорност,
- финансирање,
- имунитет.

Независноста на судијата не ја претпоставува неговата неодговорност. **Надзорот над работата на судиите** се изразува со контрола на неговите одлуки од страна на повисоките судови, и со контрола на Републичкиот судски совет во поглед на начинот на неговата работа.

Вистинската независност:

Од судиите се очекува да се воздржат од некои активности во однос на кои, како граѓани инаку би имале целосно право. Се работи за тоа дека судиите не можат да:

- вршат приватна пракса,
- да бидат членови ниту да имаат функции во политичките партии,
- да се занимаваат со деловни активности со исклучок на она што е нужно во поглед на сопствениот имот,
- да работат во рамките на извршната и законодавната власт на национално или локално ниво,
- да бидат претседавачи или членови на извршни комитети (освен во случаи кога се работи за постапка во која се бара стручност во изнаоѓањето факти и изведувањето на докази).

Интерна независност

Не е некој посебен вид независност, туку претставува заштита на вообичаените стандарди на личната и вистинската независност од посебен вид загрозување, кое доаѓа од страна на самите колеги- судии.

Административната (колективна) независност

Подразбира слободно управување со администрацијата на судот, учествување во донесувањето на правосудните буџети, располагање и водење сметка со средствата што му се ставени на располагање на судот, како што се зградите, инвентарот и сл. Секое евентуално мешање на органите на владата во тие внатрешни работи на судот, би значело отворање на нови можности на влијание врз судовите.

2. Вршењето на судската функција е сложена и одговорна работа, и од причина што толкувањето на законот е тешка задача со оглед на тоа што нема таков законски текст што би можел автоматски да се примени. Судската функција се врши врз основа на единствени начела, кои најглобално, можат да се поместат во две основни групи:

- а) начела кои се однесуваат на организацијата на вршењето на судската функција и
- б) начела кои се однесуваат на материјалниот вид на судската функција и кои се поврзани со извесни индивидуални и колективни права.

ц) останатите значајни принципи

a. Во првата група се следниве начела:

- *Судовите се основаат со закон* (чл. 98 ст. 5 од Уставот).
- *Независност и самостојност на судската функција* (чл 98 од Уставот).
- *Легалитет.*
- *Јавност на работата* (чл. 102 од Уставот).

b. Во втората група се именети начела:

- *Учеството на пратеникот во судењето* (чл. 103 ст. 3 и 4 од Уставот).
- *Изборност без ограничување на траењето на мандатот на носителите на судската функција.* (чл. 99 ст. 1 од Уставот).
- *Инкомпетентност на судската функција со вршењето на друга јавна функција, професија или членство во политичка партија и забрана на политичко организирање и дејствување во судството* (чл. 99 ст. 2 и 3 од Уставот).

- *Судски имунитет.* (чл. 100 ст. 1 и 2 од Уставот)
- *Колегијалност (зборност) во судењето.* Ова начело нема апсолутен карактер зашто Уставот предвидел дека "со закон се утврдува кога суди судија- поединец" (чл. 103 ст. 1 и 2).

- Употреба на својот јазик во јавноста пред судом.

в. Во рамките на Уставот и кривичното законодавство, се изложени и *осушаните значајни принципи* за остварувањето на работата на органите на кривичното правосудство:

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусионниот процес за реформата на судството”

- начело~~што~~ на слобода и лична сигурнос~~т~~,
- начело на еднаквост~~т~~ на сите претставници на заштитата на своите права пред судот и законот (начело на еднакво и правично судење),
- начело на презумција на невинос~~т~~,
- начело на забрана на тортура,
- начело на нейоспособување по службена должност~~т~~ (ne procedat judex ex officio)
- начело, обвинето лице да може да се прогласи за виновно за извршеното кривично дело само врз основа на правосилна судска пресуда,
- начело на одбрана
- начело на утврдување на македонската висшина,
- начело "favor libertatis". Ова начело, во процесното право се огледа во неговиот основен принцип "favor rei" - во случај на сомнение меѓу "jus puniendi" на државата, и "jus libertatis" на поединецот, предност ќе му се даде на вториот принцип ("in dubio pro reo"). Со други зборови, на претпоставката на невиност му се дава примат во однос на претпоставката на вината.⁵
- начело на заштита на личната слобода, кое се состои во барањето судијата да се однесува рестриктивно при донесувањето на одлуки, кои се однесуваат на мерките со кои се ограничува слободата на поединецот.

⁵ Начелото "in dubio pro reo" (во двоумење - во корист на обвинетиот), значи дека дилемата во поглед на постоењето на фактите треба да се реши во корист на обвинетиот. Тоа е правило за тоа како треба да постапи судот, кога не му е јасно дали постојат или не постојат определени факти, меѓутоа мора да се определи во една насока, запито кривичниот предмет не смее да остане нерешен (кога се испрепени сите процесни доказни средства а фактичката состојба сепак до крај не е разјаснета, а од доказите произлегува дека во тој кривичен предмет доаѓаат во предвид повеќе фактички можности, тогаш судот се одлучува за доказните околности кои се поповолни за обвинетиот).

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусионниот процес за реформата на судството”

- начело "beneficiorum cohaesione" (благодет на спојувањето),⁶
- начело на забрана на "reformatio in reius", заради тоа, примената на правото на жалба да не се изроди во повреда на правата на осудениот.⁷
- начело на надоместок на штетата за неоснована осуда.

2. Недостатоци во функционирањето на судовите

1. Друго е прашањето дали судството е во состојба да ги исполни очекувањата и барањата кои му ги поставува општеството, од кои заштитата на слободите и правата на човекот е едно од најсуштествените. Притоа, со право се доаѓа до заклучок дека на денешното општество му е потребно еден сосема поинаков, поефикасен, порационален и пофункционален систем на судство, што истовремено ќе обезбеди ефикасно и правилно одлучување. Судството се уште се движи на патеките на одмината организација на работата. **Тоа е неефикасно, оптоварено со споро постапување, односно задоцнети одлуки, кои, покрај тоа честопати не е можно да се извршат.**

Истражувањето, што во јануари 2001 година го спроведе Институтот за социолошки и политичко-правни истражувања врз 1199 испитаници, го покажа чувството на несигурност на граѓаните, страв од неправилни одлуки на судот, а резултатите индицираат на степенот на довербата во судот. Така, поголемиот број испитаници се изјаснија дека **судииште не се независни во донесувањето на своите одлуки** (39,28%), наспроти 21,68%, кои сметаат на нивната независност.

⁶ Кога од повеќе обвинети опфатени со една одлука, само еден или некои од нив поднеле правно средство против таа одлука, а причините поради кои судот нашол дека одлуката во корист на тој обвинет е во корист на други обвинети, ќе земе "ex officio" дека правното средство е поднесено и во корист на тој, односно другите обвинети (чл. 266 ЗКП).

⁷ "Ако е изјавена жалба само во корист на обвинетиот, пресудата не смее да се изменi на негова штета во однос на правната оцена на делото и на кривичната санкција"(чл. 369 ЗКП).

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

Во однос на поткупливоста на судиите, од испитаниците кои формирале став (две третини), значителен број - 55,21%, наспроти само 10,09%, сметаат дека кај нас **судииште се подложни на примиње постапките**.

Меѓу испитаниците доминира и ставот дека при донесувањето на своите одлуки, **судовиште постапуваат неправично српски јазик** (52,63%), наспроти 12,09% на оние кои веруваат во нивната правичност.

Дека **постапот неодобрено одловчевување на постапката пред судот** сметаат 54,80% од испитаниците, а само 7,01% дека тоа не е случај. Раликата во поглед на оние кои сметаат дека **во постапките пред судот во доволна мера не се почитуваат права на странките**, во однос на оние кои сметаат дека тоа е случај, и овде е прилично изразена, во полза на првите (37,36% : 18, 35%).

Горенаведените ставови на граѓаните речиси подеднакво потекнуваат од личното или искуството на нивните блиски како странки пред судот, општото познавање на работата на судот и следењето на средствата за јавно информирање.

Накратко, не може да се порекне фактот дека и судството го следат голем број слабости.

Меѓу **објективните фактори** кои предизвикуваат низа негативни импликации за подобри организациони решенија и поефикасна работа на судовите воопшто, обично се поместуваат:

- **нездоловолештвите финансиски средстива** за остварување на редовната дејност
- **недоволна организациона постапеност и техничка обремененост,**
- **недоволниот број судии и флукуацијата на судскиите кадри,**
- **неекспедитивната работна друштиште органи кои шесно соработуваат со судовиште,**
- **отсуство на соодветен научен пристап,**
- **изразена парализација во определувањето на кадровската структура,**
- **на судовиште во голема мера им недостигаат нужни информации,**
- **преиштовареност на судовиште со голем број предмешти** (дела, од мала општествена штетност).
- **користење на класичната кривична постапка** која трае преддолго и поради тоа ја губи својата ефикасност и антикриминалните ефекти. Поради тоа, се појавува феноменот на тн. “задоцнета правда”.
- **невоедначеността на судската практика.**

Како **субјективни фактори** најчесто се истакнуваат:

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

- конзервативизмот во практиката, инертиноситата, отсутиноситата на иницијатива, склоноста кон шаблонска и рутинска работи,
- недостаток од водење определена целисходна кадровска политика и тржишта за стручно усвршување и специјализација на судскиите кадри,
- отсутиносит на влијание на државниите органи врз правосудството за формирање и водење на рационална политика спрема судовите во поглед на помош, следење на проблематиката на нивната работа, воведување на подобри и посовремени решенија за внатрешната организација на работата, итн.

Сето тоа може да претставува голема опасност што оди дотаму, да голем број опасни престапници не се изведуваат пред судот и да останат надвор од досегот на правдата, како и кон тоа често да страдаат невини лица. Притоа, негативните појави од ваквата практика повеќестрано се мултилицираат во оние ситуации, кога повисоките судови со своите одлуки пропуштаат да влијаат врз изедначување на таквата практика.

Наведените слабости, во современата литература се именуваат како **криза на современиот систем на судството** и го одразуваат: заостанувањето на судството зад социјалните промени и потреби, неговата неадекватност на современите услови и тенденциите, неговата недоволна ефикасност.

Последица на сето тоа е појавата на **ексклузија** (социјална исклучивост) и **правна несигурност**, (отсуство на правна заштита на сопственоста и правна заштита на личноста и личните слободи на поединецот од самоволијата во областа на правораздавањето).

Правото на сигурност

Во следната табела е дадена дистрибуцијата на одговорите на испитаниците на прашањето за нивниот став во поглед на стручноста на судиите.

Ваше мислење за стручноста на работата на судиите	Пол		
	мажи	женки	Вкупно?
Судиите се стручни и добро ја вршат работата	16.94%	15.99%	16.51%

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

Судиите се стручни, но лошо ја вршат работата	40.85%	32.53%	37.11%
Судиите се нестручни, но добро ја вршат својата работа	1.36%	0.56%	1.00%
Судиите се нестручни и лошо ја вршат својата работа	3.93%	2.97%	3.50%
Не можам да оценам	36.91%	47.96%	41.87%

Чувството на несигурност најјасно може да се види од следниот дијаграм, кој претставува одговор на прашањето: Дали од Вашето лично и искуството на другите сметате дека граѓаните се чувствуваат сигурни пред судот?

Ексклузијата добива свој манифестен израз оттаму што двапати поголем број од испитаниците (47,62% : 23,94%), се изјасниле дека не постои подеднаков пристап на граѓаните пред судот /Види: Е. Табла со графички прикази – гарфик 1/.

Интересни се податоците дека лицата што сметаат на непостоењето подеднаков пристап на сите граѓани пред судот, тоа го поврзуваат со причините кои можат да се согледаат од следната табела.

Доколку сметате дека не постои подеднаков пристап на сите граѓани пред судот, кои се причините за тоа	Пол		
	мажи	жени	Вкупно
Националната припадност на определени граѓани	20.88%	13.94%	17.76%
Општествениот статус на определени граѓани	13.77%	14.68%	14.18%

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

Материјалниот статус на определени граѓани	15.73%	14.13%	15.01%
Образованите на определени граѓани	1.36%	0.93%	1.17%
Не можам да оценам	25.57%	29.93%	27.52%
Сметам - постои еднаков пристап на сите граѓани пред судот	22.69%	26.39%	24.35%
Вкупно	100%	100%	100%

Приложените податоци покажуваат дека испитаниците му даваат релативно еднакво значење на националната припадност, материјалниот и општествениот статус, но не и на **образованите на граѓаните**, во определување на нивниот пристап пред судот.

Во однос на **општествениот статус**, испитаниците сметаат дека социјалната исклучивост пред судот се однесува само на категоријата работници, со релативно големо учество од 20,68% и земјоделци 5,92.

И конечно, што се однесува до материјалниот статус на граѓаните како индикатор за нивниот нееднаков пристап пред судот, испитаниците сметаат дека тој речиси исклучиво се однесува на сиромашните луѓе, со учество од 34,95%. Наспроти тоа, само 1,58% од испитаниците сметаат дека не е еднаков пристапот пред судот- на богатите луѓе.

Како дополнителен аргумент, во прилог на постоењето на определена социјална исклучивост, односно нееднаков пристап на граѓаните пред судот, можат еклатантно да послужат и податоците од следниот дијаграм, кои ги покажуваат причините за непојавувањето на испитаниците пред судот поради остварување или заштита на некое нивно право /Види: Е. Табла со графички прикази – гарфигик 2/. На тој начин, јасно се покажува дека овде не се работи само за ефикасноста на правосудството и неговата подобра организација, туку во прв ред за обезбедување на правата и слободите на граѓаните.

3. Мерки за зајакнување на судската заштита и обезбедувањето вистинска сигурност на граѓаните

1. Ниту денес не ги знаеме сите причини кои доведуваат до дисфункционалност на правосудниот систем. Понекогаш само една неправилна одлука на судот, претставува повод за вознемирање и критика, а понекогаш се поминува преку конкретната и очигледната негативна практика на судовите, не само според мислењето на јавноста, туку и според мислењето на судовите.

Сепак, идентификувани се следните проблеми, на кои треба да се одговори адекватно:

- **подобра организација,**
- **обезбедување на демократскиите вредности на штоа заедница, како основни вредности,**
- **обезбедувањето ефикасна и благовремена правда,**
 - а. реципроцитет, еднаквост⁸,
 - б. сразмерност, еквивалентност⁹, и
 - в. неизбежност на ретрибуцијата¹⁰,

Притоа, посебно внимание заслужува третото правило. Ова правило во суштина значи, забрана на различен третман во кривичното право, што не е оправдан: забрана на различна криминална политика во кривичното гонење, квалификацијата на делата и третманот за време на издржувањето на казната во зависност од социјалните ставови, нивото на образоването, верската и националната припадност. Накратко, начелото на еднаквост не значи само дека никој не смее да биде казнет за дело кое не е определено во законот (начело на легалитет), туку и дека **секој треба да биде казнет за дело кое е определено во законот**. Непридржувањето кон ова начело води кон самоволие и арбитрност, кое овде

⁸ праведна одлука, што води сметка за еднакво противправно дејство да се примени еднаква репресија

⁹ праведна е онаа одлука ,со која поеднакво се постапува со еднакви (слични) случаи и соодветно на тоа, нееднакво се постапува во различни случаи,

¹⁰ избегнување привилегиран однос на присилбата на државата преку одлуките на судот, или: одлуката е праведна, само доколку не доведува до привилегирање на определени групи граѓани.

не се состои во примената на репресивните мерки, туку во **отсуство на нивна примена** тогаш кога за тоа има законски основи и кога тоа криминалнополитички е оправдано. Дека во овој поглед постои несоодветна практика, потврдија и резултатите од нашето истражување.

Таквата криминална политка (т.н. "политика на неказнување") спрема моќните е немоќна, а спрема слабите немилосрдна: на привилегираните им се овозможуваат широки можности да се извлечат од вистинската, и што е особено неправедно, од каква и да е казна. На тој начин, се губи секаква доверба во кривичното правосудство.

Во ова смисла, е мошен опасен **криминалишетошто во самото правосудство**.

Не помалку е штетен криминалитетот врз органите, кој се состои во груби притисоци од надвор од страна на високи носители на власта. Тогаш, примената на законите често зависи од добрата волја на политичките форуми, од свесното одење кон **изгрување на законите**, при што изостанува секаква политичка и правна одговорност на оние кои го кршат законот и кои не го применуваат.

Оттаму, уште Бентам со право инсистираше на идејата, сите вработени во органите на власта за својата работа да примаат доволна награда, зашто во спротивно самата влада го отвора патот за корупција, затајувања и воопшто за разновидни злоупотреби.

Заради адекватно остварување на процесните цели, потребна е максимална заштеда на времето на граѓаните кои доаѓаат пред судот,

Причините за спороста во постапката се многубројни. Една од нив лежи во лошото судење во првостепената постапка, што доведува до укинување на пресудата по повод изјавената жалба и до ново судење пред првостепениот суд. Вистинска правна заштита постои само ако таа се обезбеди уште во првата инстанца. Во таа смисла е потребна поинаква организација која ќе обезбеди подобро и побрзо функционирање на судот. Условите за тоа се:

- обезбедување *їовеке судови и йоѓолем број на судии со ўпотребната спречност*,
- *напамношно распоредување на судовите од несудски работи*,
- *їомала оїшовареност на судиите*,
- *конечно формирање на самостоен судски буџет*

- иоадекватното користење на способностите на судии.

Со оглед на тоа дека најважната причина за неажурноста на судовите е **неадекватноста на судските постапки**, кои поради својата сложеност го успоруваат донесувањето на судските одлуки, мора да се обезбеди **менување на судскиот постапок и нивно усогласување со искребриштето на ефикасноста**.

Денес е изменета положбата на граѓанинот во однос на сите органи на властта, па според тоа и на судството и тој повеќе не почитува определена одлука само затоа што таа е донесена од страна на некој авторитативен орган.

Сумарно земено, правната положба за секое лице треба да биде лесно воочлива и прифатлива, а одлуките на судот мора да бидат предвидливи за адресатите на правните норми. Во рамките на таа правна сигурност, во правото треба да се разликуваат и изведени правни начела како што се: правна јасност (донаесување на разумни закони), правна предвидливост (согласност со очекувањата на правните субјекти), правна стабилност (законите не можат да се менуваат секој момент), правен мир и спроведување на правото. Накратко, мора да се почитуваат добрата, интересите и вредностите на секој поединец, стекнати во согласност со постојниот правен поредок (правна сигурност преку гаранцијата на стекнатите права).

РЕЗИМЕ

Во трудот "Социјалната иклучивост и несигурност на граѓаните која произлегува од недостиг на судска заштита", авторот, најпрвин говори за "Улогата и начелата на судскиот систем во Република Македонија," каде ги определува основната поставеност и принципиелните одредници на нашиот судски систем. Оттаму се преоѓа врз анализата на практичните проблеми на тој систем. Овие разгледувања се поместени во поднасловот "Недостатоци во функционирањето на судскиот систем." Во последниот дел на трудот "Мерки за зајакнување на судската заштита и обезбедувањето вистинска сигурност на граѓаните," логично се поместени повеќе излезни решенија, засновани врз основните постулати на современите демократски движења и барањата на правната држава.

Доцент д-р Рената Тренеска-Дескоска

6.3. НЕЗАВИСНОСТА НА СУДОВИТЕ V. “ТЕЛЕФОНСКАТА ПРАВДА”

1. Вовед

Во сите земји во светот, судовите се основни органи задолжени за заштитата на човековите права. Речиси сите устави регулираат дека (редовното) судство е овластено да ги штити човековите права, како и во духот на Универзалната декларација за човековите права: “секој има право на ефикасна заштита од страна на надлежен судски орган, во случај на кршење на основните права кои му се гарантирани со уставот или законите“ (чл. 8).

Според Saint Thomas Aquinas, судиите “треба да бидат чувари на вистината во судовите, по силата на својата функција, како научниците во областа на науката. ..И фалсификатот во судот, или во науката, е морален грев.¹¹”.

За судиите да не бидат во можност да прават “гревови“, потребно е да бидат исполнети некои институционални услови.

Сите уставни системи се обидуваат да ја гарантираат судската независност. Тоа е основен принцип на кој се (или подобро речено: треба да се) заснова судскиот систем во секоја уставна држава.

“Судиите треба да бидат независни и подведени само на законите“, е проглашано во многу устави, но тоа е само водечки принцип чија цел е да се спречи мешањето и доминацијата од страна на законодавната и извршната власт врз судската. Но, во практиката, поделбата и независноста на судството од другите власти никогаш не е целосно остварена, затоа што како што признава судијата Huntley кога се пензионирал од Апелациониот суд во Нов Јужен Велс: “колку е поголема моќта на извршната власт, толку е поголема

¹¹ St. Thomas Aquinas, “Social Virtues related to justice”, London: Veritas, 1972,

потребата од судска независност, и соодветно на тоа, предизвикот на извршната власт да се обиде и да ја заузда”.¹²

Во вршењето на нивната функција ,судиите треба да бидат независни од:

- законодавната власт
- извршната власт
- формални општествени групи, како што се: политичките партии, синдикатите, медиумите итн.,
- судскиот менаџмент.

Независноста значи дека судиите треба да бидат слободни од инструкции, било да се тие генерални, било да се однесуваат на индивидуални случаи. Додека ја вршат нивната функција, судиите “не треба да бидат под притисок кој ќе ги натера да го менуваат значењето на правилата, онака како што им одговара на лицата кои се засегнати од нив”, и во утврдувањето на “фактите” тие не треба да бидат “под влијание на размислата за целисходност”¹³.

Резултатите од независност и непристрасност на судиите се слични, но не се синоними. Непристрасност значи дека не смее да има сомневање дека судијата може да има некој личен интерес за решението на случајот. Обично непристрасноста се однесува на отсуство на предрасуди или пристрасност.¹⁴

¹² Цитирано во Geoffrey de Q. Walker, “The Rule of Law – Foundation of Constitutional Democracy”, Melbourne University Press, Carlton, 1988, str. 30.

¹³ M.J.C. Vile, “Constitutionalism and Separation of Powers” Oxford, 1967, str. 329.

¹⁴ Во “Henri IV“ (Act. 5), Shakespeare пишува дека ако отсуството на пристрасност и непристрасност значи “целосно отсуство на претходни сфаќања во главата на судијата, тогаш никој никогаш немал фер судење и никој никогаш ќе нема. “ Истражувајќи го она што тој го нарекува “мит на судска неутралност“, J.A. Griffith во “Politics and judiciary” го објаснува тоа како теорија дека судскиот поредок е производ на правото, а само маргинално на судскиот мозок. Но, судиите како човечки суштства се подложни на влијанија поради нивниот развој, темперамент, општествена средина итн.

Но, тоа не секогаш значи дека независниот судија секогаш е и непристрасен судија, затоа што тој може да биде пристрасен било поради своите индивидуални убедувања (на пример во случај на развод) или поради своите посебни ставови спрема некоја од странките во случајот.

За подобро вршење на судската функција, и во тие рамки, заштита на човековите права, треба да се гарантира содржинска (при одлучувањето) и лична независност.

Содржинска независност на судството значи дека судијата мора да биде врзан со правото и со својата совест, додека одлучува за конкретен случај. Оваа независност исто така ја вклучува слободата на судиите од секакво влијание и притисок при вршењето на нивните функции. Тоа значи „дека судиите ќе бидат ослободени од она што John Reitz го нарекува -“телефонско право“.¹⁵

Личната независност на судиите бара условите и траењето на нивната функција да не бидат под контрола на некоја од другите грани на власта. Личната независност е основа за содржинската независност.

Постојат повеќе структурни гаранции на судската независност. Тие се поврзани со: изборот, односно именувањето, напредувањето, преместувањето, разрешувањето, наградување и имунитет на судиите.

2. Избор (именување) на судиите - компаративни примери

Постојат различни системи на избор или именување на судиите. Во некои земји тоа е во рацете на извршната власт. Таков е примерот со именувањето на двете највисоки нивоа на судска власт во Обединетото Кралство, во Малта, каде судиите се именувани од страна на претседателот на Републиката по советување со премиерот, како и во Австрија каде судиите се наименувани од претседателот на државата по предлог од Владата, која добива предлози од судовите.

Именувањето на судиите е во рацете на извршната власт и во Чешка. Преку Владата, министерот за правда му предлага кандидати за судии на претседателот на Републиката кој ги именува истите. Министерот за правда ги именува претседателите на Вишите, Регионалните и Општинските судови, додека претседателот на Републиката ги именува претседателот и потпретседателот на Врховниот суд.

¹⁵ John Reitz, “Progress in Building Institutions for the Rule of Law in Russia and Poland” во Robert D. Grey (ed.), “Democratic Theory and Post-Communist Change” New Jersey: Prentice Hall, 1997, str. 146.

Во Полска, судиите се именувани од претседателот на Републиката, на предлог на Judicial Service Commission. Ист е случајот и со Ерменија, Романија и Грција. И во некои монархии ситуацијата е иста: во Луксембург судиите ги именува Големиот војвода, при што за именување на нови членови на Вишиот суд на правдата и за претседателите и потпретседателите на општинските судови, потребна му е согласност од Вишиот суд на правдата. Предлог од Општиот совет, му е потребен на кралот за именување на претседател на Врховниот суд во Шпанија. Во Белгија, судиите во основните судови се именувани од страна на кралот. Судиите на апелационите судови и претседателите и потпретседателите на вишите судови се именуваат од страна на кралот врз основа на двојна листа. Една ја поднесуваат судовите, а другата советите на провинциите и Регионалниот совет на главниот град Брисел. Судиите на Врховниот суд се именувани од страна на кралот врз основа на двојни листи. Едната е поднесена од Врховниот суд, а другата алтернативно од Претставничкиот дом и од Сенатот.

Во некои земји, судиите на пониските судови се именувани од претседателот, додека судиите на Врховниот суд се именувани од Парламентот. Таков е случајот во Латвија, каде судиите на локалните и регионалните судови и на Апелациониот суд и нивните претседавачи, се именувани од претседателот на Републиката по предлог на Советот на судии. Судиите од Врховниот суд и неговиот претседавач се именувани од Собранието на предлог на претседателот на Републиката.

Сличен е случајот со Молдавија, каде кандидатите се именуваат во судовите или во Апелациониот суд од страна на претседателот, по консултација со Judicial Service Commission, додека судиите на Врховниот суд на правдата се именуваат од страна на Парламентот, исто така по консултација со Judicial Service Commission.

Разликите во именувањето и предлагањето на судии на различни нивоа е најочигледно во Естонија. Претседателот на Националниот суд на Естонија се именува од Националното собрание, по предлог на претседателот на Републиката. Другите судии во Националниот суд се именувани од страна на Националното собрание, на предлог на претседателот на Националниот суд. Судиите во пониските судови

се именуваат од страна на Националното собрание по предлог од Министерот за правда, кој мора да биде одобрен од Националниот совет.¹⁶

Во некои земји судиите во сите инстанци се избираат од страна на Собранието, на предлог на некое друго тело. Ова решение е прифатено во Македонија (на предлог на Републички судски совет), во Словенија (на предлог на Судскиот совет), во Словачка (на предлог на Владата).

Во некои земји, судиите се именувани од специјален судски совет чиј состав варира од земја до земја. Во Португалија, судиите ги именува Врховен совет на судството кој е составен од двајца членови именувани од претседателот на Републиката, седум членови избрани од Собранието на Републиката и седум судии.

Во Бугарија, Врховниот судски совет кој ги избира судиите е составен од 25 членови од кои 11 се избираат од Националното собрание, 11 се избираат од судските органи и тројца се членови "ex officio" (претседателот на Врховниот суд, претседателот на Врховниот административен суд и Јавниот обвинител).

Во Италија, Врховниот судски совет со кој претседава претседателот на Републиката е задолжен за именување на судиите. Слично, и во Албанија, претседателот на Републиката е на чело на Врховниот суд на правдата кој е надлежен да ги именува судиите. Ова тело е составено од: министерот за правда, претседателот на Врховниот суд, јавниот обвинител и 9 истакнати правници избрани на заедничка седница на Врховниот суд и Јавното обвинителство.

Во Хрватска, судиите се именувани од страна на Високиот судски совет на Републиката ,чиј 14 членови се избраат во Претставничкиот дом.

Постоењето на т.н. Судски совет или Judicial Service Commission е значаен елемент за независноста на судството, доколку тој орган е исто така независен. Мерките кои треба да бидат преземени за гарантирање на независноста на овој орган ,се однесуваат на неговиот избор и мандат. Решението, членовите на овој

¹⁶ National report vo “Judicial systems in a period of transition”, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1997, str.

орган да се предлагаат од страна на различни тела е прифатливо. Правото на судовите на предлагаат, односно избираат еден дел од членовите на овој орган е особено значајно.¹⁷

3. Разрешување на судите - компаративни примери

Друг значаен елемент за заштита на независноста на судите е воспоставување во уставот на јасни основи и процедури за нивно разрешување. Тоа не ги опфаќа само условите за разрешување, туку и условите за сuspendирање и преместување на судите од едно место на друго.

Постојаноста на судиската функција е основна гаранција која постои во многу земји. Многу современи устави воспоставуваат трајна судска функција. Според дикцијата на уставите- “судската функција е трајна” (Устав на Словенија, Устав на Хрватска), или “судите се избираат без ограничување на нивниот мандат” (Устав на Македонија), или “судијата не може да биде отповикан без негова волја” (Устав на Чешка).

Во некои земји, судите се именуваат на пробен период и ако покажат успешна работа, се именуваат на неопределено време. На пример, во Словачка судите се именуваат за пробен период од 4 години и ако покажат задоволителни резултати ,се именуваат на неопределено време. Во Бугарија, судите се неменливи по помината трета година на својата функција.

¹⁷ Воведување на совет од таков тип во Обединетото Кралство беше предложено од Институтот за политички истражувања. Во нивната книга “Written constitution for the United Kingdom”, авторите предлагаат судите да бидат избираани од страна на Judicial Service Commission. Како што тие пишуваат тоа е уште понеопходно поради заменувањето на квазисудската функција на Lord Chancellor со функцијата на министерот за правда, политички министер кој нема судска функција и кој не мора да биде квалификуван правник. Тие предлагаат Judicial service commission да има одговорност за иницијалните наименувања во судството и за попнатамошните унапредувања, освен на највисоките нивоа во Врховниот суд. Предлозите за судии во овој орган би доаѓале од Заедничката комисија за именување, а формалното именување би се вршло од страна на шефот на државата во согласност со премиерот. “A Written Constitution for the United Kingdom”, Institute for Public Research, London: Mansell, 1991, стр. 17.

Но, сите устави обезбедуваат можност за разрешување на судите од нивната функција. Причините за нивното разрешување мора да бидат јасно воспоставени, затоа што само на тој начин можат да се избегнат можностите за политички притисок над судството.

Причините за разрешување на судите се повеќе или помалку слични:

- пензионирање, оставка, осуда на затвор за извршено кривично дело, трајна неспособност за вршење на нивната функција која настапила пред повеќе од една година (Бугарија)
- негово барање, затворска казна ако стане државјанин на друга земја (Хрватска)
- ако судијата го прекрши уставот или потешко го прекрши законот во вршење на своите должности, и кога судијата со умисла ќе стори кривично дело во вршењето на своите функции (Словенија) итн.

Но, во некои земји постои долга листа на основи за разрешување на судите, како што е во Македонија, каде судијата се разрешува: ако тоа сам го побара; ако трајно ја загуби способноста за вршење на судиската функција, што го утврдува Републичкиот судски совет (РСС); ако ги исполни условите за старосна пензија; ако е осуден за кривично дело на безусловна казна затвор од најмалку шест месеци; заради потешка дисциплинска повреда пропишана со закон што го прави недостоен за вршење на судиската функција што ја утврдува РСС (потешка повреда на јавниот ред и мир со која се нарушува неговиот углед и угледот на судот, политички и партиски активности; вршење на јавна функција или професија, предизвикување на потешко нарушување на односите во судот кои значително влијаат врз вршењето на судиската функција и потешка повреда на правата на странките и на другите учесници во постапката со што се нарушува угледот на судот и судиската функција); и заради нестручно и несовесно вршење на судиската функција што во постапка утврдена со закон, го утврдува РСС.

Како што може да се види РСС има широки надлежности во одлучувањето за одговорноста на судите. На пример, вршење “потешка дисциплинска повреда пропишана со закон што го прави недостоен за вршење на судиската функција” е многу непрецизна основа за разрешување на судите и таа најчесто се користи без дополнителни објаснувања при предлагањето разрешување на судите.

“Лошото однесување” (misbehavior), е непрецизна основа за разрешување на судиите, содржана во некои устави, поради што се потребни прецизни правила за нејзино утврдување.

Освен основите за разрешување на судиите, исто така значајни елементи за заштита на независноста на судиите, се постапката и органите кои одлучуваат за тоа.

Во најголем број устави, истиот орган кој ги именува, исто така и ги разрешува судиите (Словенија, Италија, Албанија, Македонија, Бугарија итн.).

Високи гаранции за разрешување на судиите од нивната функција се содржани во Уставот на Малта, каде судијата се разрешува од страна на претседателот на Републиката, по барање на две-третини од вкупниот број на членови на Претставничкиот дом.

Така, една од најголемите гаранции за судската функција е, доколку за нивното разрешување одлучува Парламентот, тоа да се прави со двотретинско мнозинство, затоа што на тој начин судиите се заштитени да не станат жртви на политички притисоци од владеачкото парламентарно мнозинство. Со барањето на 2/3 мнозинство за разрешување на судиите, се зголемува сигурноста од политички притисоци, бидејќи за тоа е потребен консензус меѓу властта и опозицијата.

Исто така, добро решение е судовите да одлучуваат за разрешување на судиите. Тоа решение постои во Белгија: “ниеден судија не може да биде сменет од функција ниту суспендiran без судска одлука” (Чл. 152/2). Ова решение им дава вистинска шанса на судиите за нивна независност затоа што прашањето по кое судиите се најчувствителни - нивното разрешување е во рацете на нивните колеги т.е. оние кои се овластени да го спроведуваат правото, во конкретни случаи се овластени во судска постапка до одлучуваат во случаи кои се однесуваат на членовите на нивната бранша.

4. Имуностет на судиите

Имуностетот на судиите исто така е значајна гаранција за независноста на судството. Судијата не може да биде одговорен, затворен или казнет за исказување на своето мислење или гласање при донесувањето на судската одлука. Исто така, судијата не може да се притвори или не може против него да се води судска

постапка без одобрение од некое конкретно определено тело, кое одлучува за имунитетот на судите. Обично, органот кој одлучува за разрешување на судите, е воедно и орган кој одлучува за нивниот имунитет. Во некои земји постои можност судијата да биде притворен без согласност на овој орган, доколку е фатен во вршење на кривично дело за кое е пропишана казна затвор од одредено траење (на пример во Хрватска и Македонија - 5 години).

5. Инкомпетибилност на судиската функција

Инкомпетибилноста е една од карактеристиките на судската функција. Во сите земји судската функција е инкомпетибилна со друга функција или професија. Некои од ова правило за инкомпетибилност, го исклучуваат вршењето дејност во образоването и научното истражување.

Во Македонија, Уставот содржи одредба за строга инкомпетибилност на судската функција, како неспоива со вршење на друга јавна функција, професија или членство во политичка партија, а Законот за судови, содржи “мека инкомпетибилност”, дозволувајќи им на судите да држат предавања на универзитет и да учествуваат во одредени научни проекти при универзитетот, без право на надоместок.

Но, она што е позначајно во земјите на Централна и Источна Европа е тоа што на судите им е забрането членство во политичка партија. Тоа значи дека членството во политичка партија е генерално забрането во оние земји во кои ваквото членство порано беше задолжително. Во Полска, од 1990 на судите им е забрането да бидат членови на политички партии или да учествуваат во политички активности. Но, законодавецот покажа неконзистентност, за што беше критикуван од правни експерти, заради тоа што направи исклучок од забраната за политичко дејствување за судите кои беа членови на Парламентот. Овој исклучок, сепак не може да се примени на судите во највисоките инстанци.¹⁸

Во земјите со подолги демократски традиции, членството во политичка партија не е забрането, под услов судијата да не учествува во јавноста во чисто политички дебати, особено во предизборни дебати. Уште

¹⁸ National Report-Poland vo “Judicial systems in period of transition”, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1997,

повеќе, на забраната за членство во политичка партија во западната правна традиција, се гледа како на ограничување на индивидуалното право на здружување.

Расправајќи за тоа прашање, Philippe Abravanel, почетесен претседател на Меѓународното здружение на судии, смета дека “подобро е јавно да се знае, кога судијата на Врховниот суд или на Уставниот суд, е член на некоја политичка партија, отколку тој премолчно да ја поддржува.“ Тој додава дека “барам на одредено ниво, судската одлука е политички акт. ..Кривичниот судија носи политичка одлука кога одлучува за скаредна публикација или за абортус, како и судијата-цивилист кога одлучува за развод. Никој не може да се огради целосно од своите лични погледи на светот или своите религиозни уверувања.. Ниеден судија не е целосно имун на влијанија. Затоа е подобро, пред да биде унапреден во судија на Врховен суд, да се открие на која политичка групација припаѓа, за да се обезбеди пропорционална распределба на судиите, се разбира во рамките на оние кои припаѓаат на демократските групации. На друга страна, судијата не треба да интервенира во јавна дебата за прашања кои будат омраза, а кои се интересни за медиумите. Ако го стори тоа, и покрај тоа што е тоа само негово лично мислење, тоа ќе му биде приписано на судството; или уште полошо може да го најде-своите зборови извлечени од контекст и објавени покрај неговата фотографија.”¹⁹

6. Други фактори кои влијаат на независноста на судството

На независноста на судството влијаат и: создавањето на нужни организациони, технички и транспарентни услови за судските активности, создавање материјални и социјални услови соодветни на нивниот статус, слобода да формираат и да се здружуваат во здруженија на судии, напредувањето на судиите треба да биде засновано на објективни фактори, особено способноста, интегритетот и искуството; доделувањето на случаи на судиите во судот на кој припаѓаат треба да биде внатрешна работа на судската администрација, жалбите кои се поднесуваат против судиите заради вршењето на нивната судска и професионална должност, треба да се решаваат брзо и во соодветна постапка итн.

¹⁹ Philippe Abravanel, “Duties, responsibilities and rights of the judge” во “Judicial systems in period of transition”, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1997, str. 138.

7. Case study: (Не) зависността на съдството во Република Македонија

Целта заради кои беше воведен РСС како орган во Македонија, беше да се ограничи партиското влијание на постапката за избор, контрола и разрешување на судите. Но, составот и начинот на избор на РСС се под целосно политичко влијание, така што се поставува прашањето: Quis custodiet ipsos custodes? Тоа е орган кој е повеќе сервис на законодавната (и извршната) власт односно на съдската. Прво, изборот на РСС е само во надлежност на Собранието. РСС е составен од седум членови кои се избираат од Собранието. Двајца од нив ги предлага претседателот на Републиката, а другите се предлагаат од самото Собрание. Условот кој е потребен за избор во РСС (истакнат правник) е многу субјективен. Во Уставот нема одредба дека РСС треба да биде составен од одреден број судии. Законот за РСС содржеше одредба дека 4 од членовите треба да се избираат од редот на судите, а тројца од другите институции и дејности, но Уставниот суд ја укина оваа одредба од Законот како неуставна, затоа што Уставот не го специфицира "бекграундот" на членовите на РСС (Одлука на Уставниот суд, Бр. 26/93). Така може лесно да се случи, никој од членовите на РСС да не потекнува од съдските редови.

Изборот на членовите на РСС е во целосна зависност на владеачките партии во Собранието.

Исто така, изборот на членови на РСС, како и на претседателите на судовите, е заснован на принципот "трка со еден кој", што значи дека се предлагаат онолку кандидати колку што се избираат.

Друг куриозитет на уставниот систем на РМ е дека членовите на РСС се избираат со релативно, а не со апсолутно мнозинство. Уставот на РМ со Амандманот X прокламира дека Собранието може да одлучува, ако на седницата присуствува мнозинство од вкупниот број пратеници. Собранието одлучува со мнозинство гласови од присутните пратеници, а најмалку со една третина од вкупниот број пратеници, ако во Уставот не е предвидено посебно мнозинство. Во поглед на потребното мнозинство со кое се донесуваат одлуките, иста беше и одредбата од чл. 69 кој беше заменет со Амандманот X.

Но, Уставот до 2001 не предвидуваше посебно мнозинство за избор на РСС, како и за избор на судите, така што се применуваше чл. 69, што значи дека членовите на овој орган се избираат со 40 (од 120) гласови во Собранието.

Со уставните амандмани од 2001 (Амандманот XIV) внесена е нова одредба, според која тројца од членовите на РСС се избираат со мнозинство од вкупниот број на пратеници, при што мора да има мнозинство гласови од вкупниот број пратеници кои припаѓаат на заедниците кои не се мнозинство во РМ. Степенот на партизација на РСС влијае на партизацијата на процесот на избор на судии. Покрај јасната правна процедура која е регулирана во Законот за судови и во Законот за Републички судски совет, политичкото влијание е присутно при избирањето на судиите.

Заради тоа потребно е да се направат уставни измени во начинот на избор на РСС. Добар пример во таа насока може да се најде во уставниот систем на Словенија, каде Судскиот совет е составен од 11 членови. Пет од нив се избираат од Националното собрание по предлог од претседателот на Републиката, од редот на адвокати, професори по право и други правници. Шест од членовите се избираат од страна и од редот на судиите кои вршат судска функција (чл. 131 од Уставот на Словенија). Законот за судовите ги регулира деталите за избор на членовите на Судскиот совет. Листата на кандидати кои се предлагаат од претседателот на Републиката и листата на кандидати кои се избираат од страна на самите судии, мора да биде подолга од бројот на членови кои се избираат (чл. 21, 24 од Законот за судови).

Многу значајно за независноста на судството е тоа што мнозинството на членови на РСС се избираат од страна на самите судии. Тоа е еден вид гаранција за непартиската работа на Судскиот совет во предлагачкото на судиите и во контролата над нивната работа.

Судскиот совет во Словенија исто така има овластувања да ја штити независноста на судиите. Според Законот за судови (чл. 28), Судскиот совет одлучува по жалбите на судиите, кои тврдат дека нивните права или нивниот независен статус, или независноста на судството се прекршени. Како споредба, РСС во Македонија нема таква надлежност.

8. Заклучок

Јавното мислење во Македонија во однос на независноста на судиите е главно негативно. Самите судии не направија многу да добијат вистинска власт. Извршната и законодавната власт исто така не направија

многу за да им дадат таква шанса на судиите. **“Колективната меморија на социјалистичкиот систем” и улогата на судството во тоа време сé уште е присутна.** Последиците од овој период, кога правото беше подредено на политиката, сé уште се присутни, особено во администрацијата и судството, чија улога во правниот поредок и општеството сé уште е потценета.

Заради зајакнување на независноста на судството во Македонија потребно е да се направат уставни измени, со кои ќе се промени начинот на избор и составот на РСС. Тоа треба да биде орган составен од мнозинство членови кои доаѓаат од редовите на судиите, избрани од самите судии на непосредни избори; во изборот, односно именувањето на останатите членови да учествуваат Собранието на РМ и претседателот на РМ.

Во однос на прашањето дали овој орган треба да ги избира или предлага судиите, компаративните искуства покажуваат позитивни и негативни страни на двете варијанти. Слабости на прифаќањето на решението овој орган да ги избира судиите се: опасноста од концентрирање на преголеми овластувања и моќ во овој орган, што ја наметнува потребата истиот да биде составен од поголем број лица, а тоа значи зголемување на буџетските трошоци. Слабост на решението овој орган да ги предлага кандидатите за судии, а Собранието да ги избира, или претседателот на Републиката да ги именува, е опасноста од отфрлање на предлогот на РСС од органот кој ги избира, односно именува судиите. Оваа опасност се отстранува со одредбата дека органот надлежен за избор, односно именување на судиите е должен да го направи тоа доколку РСС вториот пат со согласност од 2/3 од неговите членови го предложи истото лице за судија.

Гаранции за независноста на судството треба да бидат воведени и преку воспоставување на јасни критериуми за напредување на судиите и прецизни основи и постапки за нивно разрешување.

Но, реализирањето на правните реформи кои се однесуваат на институционалните гаранции на независноста на судството, (а кои се во надлежност на законодавната власт) не е доволно за постигнување на независноста. Градењето на правна држава е особено значајно за остварување на независноста на

судството и отфрлање на праксата за “делење телефонска правда”, а тука значаен е придонесот на законодавната и извршната, но и судската власт²⁰.

Доцент д-р Гордан Калајчиев

6.4. ИМАМЕ ЛИ ПРАВЕЦ ЗА РЕФОРМИТЕ?

1. Проблемот на (не)ефикасноста на судството и долгото траење на судските постапки подолго време е актуелен на светски план, а во Република Македонија се набројува меѓу главните потфрлања на правосудниот систем и како една од клучните точки ,на која треба да се работи во идната реформа на судството и судските постапки. Дека проблемот е сериозен им е познато на сите, и затоа зачудува, што досега кај нас не се превземени никакви посериозни истражувања на ова поле. Како резултат на ова „причините за одолжувањата се уште се движат во сферата на шпекулациите, а емпирички податоци што би можеле да помогнат за предлагање на нужно потребните решенија од лошата состојба, не постојат ниту за фазите или критичните пунктови на којшто најмногу заглавуваат постапките кај нас²¹. Актуелната

²⁰ Селектирана библиографија: “A Written Constitution for the United Kingdom”, Institute for Public Research, London: Mansell, 1991; Grey, Robert D. (ed.), “Democratic Theory and Post-Communist Change” New Jersey: Prentice Hall, 1997; “Judicial systems in a period of transition”, Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1997; Rzepliński, Anrzej (ed.), “International Conference on Human Rights and Freedoms in New Constitutions in Central and Eastern Europe” Warsaw, 1992; Treneska, Renata, “Constitutionalism, constitutions and human rights (with case study of the Republic of Slovenia and the Republic of Macedonia)”, doctoral dissertation, Law faculty, Ljubljana, 2002; Vile, M.J.C. “Constitutionalism and Separation of Powers” Oxford, 1967; Walker, Q. “The Rule of Law – Foundation of Constitutional Democracy”, Melbourne University Press, Carlton, 1988;

²¹ Само како пример, ќе наведеме дека изземањето на судечкиот судија на предлог на адвокатите долго време се споменува како една од честите причини за наводно непотребното одлагање на постапките, но податоците од проектот “Сите за правично судење”, покажаа дека ова не е точно, односно изземањето е барано само во исклучително мал број случаи. Види: *Завршен извештај*, Коалиција “Сите за правично судење”, Скопје, 2004. Оттука и сосем е непотребен рестриктивниот пристап во измените на Законот за кривична постапка (Службен весник на РМ Бр. 74/2004), кој патем

расправа за проблемите на судството, вклучувајќи ја и онаа за предложената стратегија на Владата, ја сметаме само за почетна точка на големата работа што допрва треба да следува. Во оваа смисла, треба да се земат предвид искуствата на другите европски држави со слични правни системи и процедури, како и истражувањата и препораките изведени во рамките на Советот на Европа.²²

Резултатите од споменатиот проект за набљудување на судските постапки од аспект на правото на правично судење, како и оние од проектот за набљудување на случаите на корупција, спроведен од "Транспарентност Македонија",²³ покажуваат дека посебно внимание треба да се обрне на застоите, односно периодот што изминува од еден до друг чекор во постапувањето во случајот „или непотребното губење време до преземањето на следниот чекор во постапката што можел, а не бил преземен. Причините за ова се повеќе од организациска отколку од процедурална природа, а во голема мера се детерминирани од нискиот степен на професионалност и локалната правна (не)култура. Ова треба да се има предвид при анализирањето на причините и излезните решенија за можноите начини за забрзување на постапката, едноставно, затоа што времето во кое навистина нешто се работи на случајот е помалку од пет проценти од вкупното траење на постапката. Ако притоа знаеме дека еден предмет во своето процесирање низ судскиот систем поминува низ повеќе од десеттина, така да ги наречеме "работни станици", може да заклучиме дека бројот на луѓе што работи на еден просечен кривичен случај во полицијата, обвинителството и судството е десет до петнаесет луѓе, а бројот на движењето на списите – двојно поголем. Лесно е да се замисли дека колку што е поголем бројот на движењето на предметот, толку ќе бидат и поголеми можностите за застој и непотребно губење време, додека следниот субјект го земе предметот во работа. Оттука, намалувањето на бројот на движење на предметот од еден до друг учесник

речено не е во согласност со јуриспруденцијата на Европскиот суд за правата на човекот. Види: Г. Калајчиев, *Правична юстиција*, Бигос, Скопје, 2004.

²² Vidi: *Delays in the criminal justice system*, Council of Europe, Strasbourg, 1992.

²³ Види: С. Тасева (Ур.), *Појлед од внатреше - Набљудување на юстицијата за кривични дела од областа на корупцијата во Република Македонија*, Транспарентност, Скопје, 2004.

во постапката, може значајно да го намали времето на чекање и севкупното траење на постапката. Не треба да се заборави дека и Европскиот суд за човекови права, во богатата јуриспруденција по однос на судењето во разумен рок, го одобрува траењето на постапките сé додека воопшто се постапува по случајот, но особено критички гледа кон долгите периоди на неактивност.²⁴ Сево ова посочува на тоа дека значајни можности за забрзување и зголемување на ефикасноста на системот треба да се бараат во поедноставувањето на постапките.²⁵ Притоа, под поедноставување подразбирааме како симплифицирање на редовната казнена постапка, така и изнаоѓање форми на посебни скратени постапки за полесните случаи, или по пат на спогодување. Во оваа прилика нема да се впуштаме во сериозна анализа на проблемите од организациона природа, и истите им ги оставаме на експертите од областа на менаџментот. Од друга страна, нема да може подетално да се занимаваме ниту со интеракцијата помеѓу различните делови на правниот систем ,што е проблем од особено значење во еден систем на така сложени меѓусебни односи, како што е казнената постапка. Префрлањето на случајот од еден до друг субјект на постапката (од полицијата на обвинителството и од ова до судот) без истиот да биде соодветно подгответен ,во суштина ,само го пролонгира случајот во целина. Како и да е, не треба да се има преполеми очекувања од нормативните измени во процедурите – колку и да се тие наизглед модерни и рационални. Искусствата од досегашните реформи покажуваат дека начинот на којшто полицијата, обвинителството и судовите работат по предметите во нивната секојдневна практика, во голем дел се одвива по некакви непишани правила и тешко се менува со легислативни и административни средства. Просто е неверојатно, колку ваквите долго востановени традиции и професионални навики е тешко да се проверат со квантитативни и empirиски методи, а уште потешко да се променат. Тие многу повеќе влијаат врз начинот на којшто се постапува со предметите отколку процесните закони или насоките на повисоките судови и обвинителството. Со ова не сакаме да ја потцениме улогата на подоброто нормативно уредување на судските постапки и системот во целина. Напротив, токму за овие прашања ќе се обидеме да дадеме правци

²⁴ Види: Г. Калајчиев, Судење во разумен рок, *Адвокатура*, Бр. 3, 1999, 64.

²⁵ Види: Recommendation No. R (87) 18 of the Council of Europe concerning the simplification of criminal justice.

за можни решенија. Она на што сакаме да укажеме, е дека кога правиме за можни решенија за забрзување на времето на процесирање во рамки на казнено правниот систем, од големо влијание е локалната правна култура. Кога велиме локална, прво мислиме на националната правна традиција и практика, но локалната правна култура во потесна смисла. Ако споредиме различни региони во државата, може да забележиме дека постапувањето по предметите е под влијание на локалните навики, што се однесува на сите учесници во постапката. Разлики има од место до место, а најголема, се разбира, е разликата во тоа како се постапува во Скопје, во споредба со помалите градови во државата. Доволно покозатели во оваа смисла дадоа и споменатите истражувања. Имено, се покажа дека начинот на постапување е под силно влијание на неформални норми, ставови, менталитет, очекувања, практики и процедури на локалните учесници на постапката. Ова, бездруго, не треба да се изуми кога се предлагаат стратегии за излез од актуелните проблеми на правосудниот систем, за што стратегијата на Владата не води доволно сметка, бидејќи поаѓа од погрешната претпоставка дека се работи за еден единствен кохерентен систем и за кое се предлагаат единствени решенија. Однапред треба да знаеме и тоа дека ваквите вкоренети навики и практики, не е лесно да се изменат само со наметнување на некакви нови законски решенија. Постојниот механизам може дури и да се поремети во негативна насока, доколку новите законски решенија или новата организациона поставеност се наметне без соодветна подготовка и реална проценка за успехот и можните ризици од реформите, што во крајна линија може да резултира со намалување на ефикасноста во постапувањето. Слично, преземањето туѓи решенија од компаративното право, без неопходна доза на критичност и познавање на сопствените прилики и слабости, може да се судри со постојните вредности од нашата правна култура и да се набљудуваат како нешто што става непотребен товар врз практичарите, што во крајна линија може да резултира во игнорирање на новите законски решенија.

Искусствата од други држави, сепак, покажуваат дека онаму каде што проблемот на правилно менацирање со случаите и намалување на одоловлекувањата се третираат сериозно, а прогресирањето на случаите е подложно на мониторирање, обично со компјутерски системи, резултатите не изостануваат.

Спротивно на ова, кај нас и покрај декларативните заложби за зголемување на ефикасноста на правосудниот систем, учесниците во постапката, вклучувајќи ги тутка и адвокатите, на ова не гледаат како на сериозен проблем. Општо земено, се смета дека случаите и не можат да се решат побрзо отколку што тоа вообичаено е случај, и дека ваквиот начин на работа во суштина е коректен, и дека поголемото инсистирање на брзината во постапувањето ќе создаде повеќе проблеми отколку што ќе има позитивни ефекти. Впрочем, преклузивните законски рокови практично и не се почитуваат без да се сноси каква и да било одговорност. Оттука, може да се заклучи дека во состојба кога востановената практика и неформалните правила на однесување на учесниците во системот се поважни од формалните правила и декларираната политика, најнапред треба да се прифати дека долгото траење на постапките навистина е проблем што заслужува внимание. Улогата на законските рокови, секако дека не треба да се потценува, напротив тие треба да се постават многу поригорозно, а за пречекорување на истите, од учесниците треба да се бара одговорност. Во нашата казнена постапка, строги рокови се поставени само за притворските случаи, кои со право добиваат приоритет. Од друга страна, ова раѓа загриженост за развлекување на останатите случаи. Како и да е, бројот на притворските предмети во споредба со вкупниот број случаи пред судовите е многу мал, па оттука давањето приоритет на притворските предмети, во суштина, не се одразува битно врз времето што се посветува на секој друг поединечен случај.

Секако дека многу може да се направи за забрзување на постапките, и за редуцирање на непотребно потрошениот време и во рамки на постојниот систем. Во суштина, работата што мора да се заврши за да се реши еден кривичен случај, во смисла тој коректно да се испита и подготви – е слична на секаде низ светот. Оттука, секоја од институциите на кривичноправниот систем треба да преиспита, како нејзиното постапување по предметите може да се унапреди. Од друга страна, законски и практични чекори треба да се превземат во правец на намалување на одолжувањата, причинети од интеракциите помеѓу различните субјекти во системот. Во оваа смисла, ситуацијата е особено комплексна во претходната постапка. Се чини дека системот во кој што се испреплетени улогите на полицијата, јавното

обвинителство и истражниот судија донекаде непотребно ги комплицира работите, а едни исти дејства, се изведуваат од повеќе органи.²⁶

2. Мора да имаме јасна и конзистентна концепција за реформата на казнената постапка, поткрепена со компаративно-правни истражувања, која на законотворецот ќе му олесни да ги предвиди и да ги максимизира шансите за успех на реформските зафати во судството. Треба само да видиме, што денес се случува со казнено-правните системи во светот. Општо земено, казненото правосудство се менува многу почесто и посуштински, отколку што тоа било во минатото. Казнените постапки се повеќе стануваат "хибридни", инкорпорирајќи елементи што претходно се чинеле инкомпактибилни со различните правни традиции. Традиционалната доктринарна различност на главните светски семејства на правните системи, доживеа ерозија. Притоа е несомнено дека во текот на оваа ерозија, под влијание на меѓународните инструменти за човековите права, англо-американската доктрина за правично судење стана доминантна, а акузаторниот модел се пораспространет.

Освременувањето на казнената постапка по пат на правни транспланти, без друго е посигурен начин отколку некаква импровизација, но не е сосем лишено од опасности во смисла на дилентантанизам и еклектицизам, особено ако странското и меѓународното право -не се познаваат доволно. Казнената постапка е комплексна и оперира во различни, па некогаш и радикално поинакви начини, во различни средини. Мора да видеме свесни за проблемите врзани со практичната имплементација на правните транспланти. Правниот систем е врзан за важни културни, историски и политички вредности, поради што малку е веројатно дека каква и да е реформа инкорпорирана од систем кој не ги споделува овие вредности може да биде прифатен, или, доколку е прифатен, некогаш ќе успее да го постигне она што било планирано. Реформите што нема да водат сметка за постојните структури на актуелните национални власти или обученоста и професионалното искуство на постојните кадри во правосудството, веројатно ќе

²⁶ Така, на пример, осомничените и сведоците за едни исти околности, посебно ги испитува полицијата, потоа обвинителството, па истражниот судија, за подоцна истите да се сослушуваат на главен претрес, а некогаш и во постапка по жалба.

пропаднат. Како и да е, притисоците за реформи се силни. Она што е значајно е тие да се насочат преку денес веќе колективното европско историско искуство и заедничките стандарди за елементарна правичност на казненото правосудство, изградено пред се низ правото и практиката на Европската конвенција за човековите права.

3. Денес се наоѓаме во потрага по една модерна казнена постапка, во која ќе се почитуваат човековите права и слободи, но која истовремено ќе биде и доволно ефикасна. Притоа, не се поставуваат само прашања во врска со одделни процесни институти кои се јавуваат како критични точки во рамките на постојниот модел, туку се укажува потреба од преиспитување на самите основи на казнената постапка, нејзините цели, вредности, тип и структура. Засега, во Република Македонија, не се впуштивме во покрупни системски реформи и останавме на усворшување на постојниот мешовит континентален модел, кој што само се прилагоди на современите стандарди за правата на човекот, кои се наметнаа како меѓународна обврска за државата. Притоа, домашните експерти вклучени во реформите, досега се огледуваа најмногу на законските проекти изведени во Хрватска и Словенија. Ова, навистина има своја логика, бидејќи се работи за држави со кои имавме заедничко казнено-процесно законодавство, а истите се движеа кон заедничките европски стандарди.²⁷ Притоа, генерално гледано, нашите реформи, ако така може да ги наречеме, се помалку храбри од оние, на пример, во Хрватска или Босна и Херцеговина, каде што во раскинувањето со инквизиторните елементи е отидено -чекор понапред.²⁸

Разликите помеѓу *акузаторниот* и *инквизиторниот* модел се објаснуваат со специфичните општествени и историски фактори што ги обликуваат законите, институциите и постапките. Во поново

²⁷ Дополнителна причина за така избраниот модел се и врските со министерствата и експертите од овие поранешни Југословенски републики, исто како и јазикот.

²⁸ Види: X. Снерчиќ-Чолиќ, Главни промени во процесното законодавство на Босна и Херцеговина, *Македонска ревија за казнено право и криминологија (MPKK)*, бр.1-2, 2004; С. Глушчиќ, Правото на правично судење според одредбите на хрватскиот Закон за казнена постапка, *MPKK*, бр. 1-2, 2003.

време, бариеите помеѓу различните правни традиции забрзано се надминуваат, што доведува до полесно влијание и позајмување од постапките од други држави, за што особено помагаат компаративните истражувања, кои стануваат се позначајни. Основното прашање што си го поставуваат компаративистите во кривичното процесно право, е дали континенталниот пристап е навистина поефикасен од акузаторниот со активната улога на судот – и обратно, дали акузаторниот пристап навистина подобро ги заштитува човековите права. Денес, никој со сигурност не може да тврди дека единиот модел е подобар од другиот, и не постои систем на планетата што не е подложен на сериозни критики. Друга работа е што дури и кога би знаеле дека единиот систем е подобар од другиот, тоа не значи дека со лесно можеме да го преземеме. Правните транспланти од еден културен и општествен контекст во друг не секогаш ветуваат успех, и нешто што успева во едни општествени околности, може да пропадне во други. Историски гледано, знаеме дека различни општества различно ги вреднуваат овие работи, но важно е дека денес процесните гаранции за правичноста на постапката имаат приоритет во меѓународното и уставното право, со што во извесна смисла веќе е направен избор. Правата- гарантирани во Меѓународниот пакт за граѓанските и политичките права и Европската конвенција за правата на човекот, се еден минимален стандард, што мора да се почитува во секоја казнена постапка.

4. Тоа што досега главните проблеми за човековите права во Република Македонија ги лоцираме во правно запуштената преткривична постапка,²⁹ не значи дека судската истрага не е проблематична. Навистина, повредите на човековите права и слободи во овој дел не се толку критични како кај полицијата. Ова, секако се должи на деталноста на уредувањето на постапката, но и на разликите во односот кон процедурите. Имено, во споредба со полициската супкултура, која има изразито негаторски однос кон правните процедури, судиите традиционално имаат определен култ кон процедурата. Сепак, постапката во овој дел трае долго, и е силно оптоварена со патерналистичкиот однос на судот. Активната улога на истражниот судија и неговите наоѓања се проблематични, кога резултатите на истрагата

²⁹ Види: Г. Калајчиев, Полициските овластувања и правата на осомничените во полициската постапка, *Материјали за совешчување на здружението за кривично право и криминологија*, Скопје, 2000, 107-42.

екстензивно и без поголеми пречки се користат на судењето и при донесување на пресудата. Во таа смисла, со право се укажува на потенцијалното негативно влијание врз непристрасноста на судот. Современа тенденција е *истражниот судија* сé повеќе да станува *судија на истрагата*, што значи помалку да биде инквизитор, а повеќе гарант за законитоста во зафаќањето во основните права и слободи на граѓаните. Нашите истражни судии, како што знаеме, не се многу ентузијасти во таа насока. Сепак, имаат вредни исклучувања од државите што немаат или го укинале институтот “истражен судија” не се многу инструктивни, ниту убедливи.³⁰

5. Отстранувањето на инквизиторните елементи во нашата т.н. мешовита казнена постапка не е актуелно само за истрагата. Растеретувањето на судот од товарот вистината да ја утврди по службена должност, кој непотребно го оптеретува судството наметнувајќи му практично дел од обврските на странките во постапката е стратешко прашање што заслужува приоритет. Напуштањето на ваквиот судски патернализам ќе доведе до повеќе позитивни ефекти. Прво, ќе придонесе за непристрасноста на судот и со тоа ќе создаде услови за поправично судење во кое што наместо да се судира со обвинетиот, судот ќе биде гарант за законитоста на постапката и за неговите слободи и права. Второ, растеретувањето на судот само по себе ќе придонесе за забрзување на постапките и зголемување на ефикасноста на судството. Ова, се разбира е само релативно растеретување, бидејќи овие обврски ќе ги превземат странките, првенствено обвинителството, кое сега (и суштински) ќе треба да го сноси товарот на докажување на вината, надвор од секакво разумно сомневање. Наизглед, преструктурирањето од

³⁰Се покажува, дека проблемите со кои се среќаваат државите со различни решенија во оваа смисла се слични и дека тоа не е клучното прашање, ниту за ефикасноста на постапката, ниту за почитување на правата на обвинетите. Различни мислења за ова прашање има и во теоријата, иако мора да се признае дека во поранешна Југославија и државите што настанаа со нејзиното распаѓање, за ова не е водена систематска расправа. Едни сметаат дека истражните судии, сепак, се значаен гарант за заштитата на правата и интересите на обвинетиот, додека други се на мислење дека истрагата само непотребно ја одолжува постапката и со тоа наместо да се приближува, во практика само се оддалечува од вистината.

инквизиторна кон акузаторна, главниот проблем со лесно ќе добие и на брзина и на правичност. Сепак, за да функционира, ваквиот систем бара две повеќе или помалку рамноправни странки. Ова подразбира наспроти обвинителството, во казнената постапка активна улога да имаат и обвинетиот и неговиот бранител. Ако бидеме реални, ќе мора веднаш да признаеме дека овде имаме сериозен проблем, бидејќи во сиромашна држава како нашата, бранител, финансиски не може да си дозволи поголем дел од населението, а самата држава, сиромашна исто така, не може да обезбеди доволно јавни фондови за оваа намена.

На некој начин, контрадикторни елементи може да се внесат уште во претходната постапка, преку воведување на приватни извиди што би ги вршела одбраната во претходната постапка, напоредно со извидите на државните тела, со што би се раскинала долгата традиција на монопол на државните органи во преземањето на истражните дејства. Со ова, практично се напушта длабоко вкоренетото сфаќање, дека целта на претходната постапка е темелно и објективно да се соберат сите докази за фактите.³¹

Најпогодно тло за внесување на акузаторни елементи во една континентална постапка како нашата, секако, е главниот претрес, кој и досега се сметаше дека во основа е од акузаторна природа. Сепак, при едно доследно спроведување на начелото на контрадикторност и на презумцијата на невиност, изведувањето на доказите не би смеело да започне со испитување на обвинетиот, особено тогаш кога тој ја отфрла казнената одговорност. Откако ќе се прочита обвинението, наместо распитот на обвинетиот, би требало да се изведат доказите што ги предлага обвинителството како поткрепа на обвинението, а дури потоа судот би можел да се послужи со исказот на обвинетиот како доказно средство. Навистина, во постојното законодавство, идејата за распитот на обвинетиот пред доказната постапка теоретски беше наменета на обвинетиот да му се даде можност да се изјасни по обвинението и да ја изнесе својата одбрана; но, како што ни е добро познато, тој се третираше повеќе како извор на сознанија во постапката. Секогаш кога изведувањето на доказите започнува со распит на обвинетиот, практично доаѓа до префрлање на теретот на докажувањето на штета на одбраната. Покрај ова, во една доследна организација на расправата

³¹ Види: M. Damaška, O miješanju inkvizitornih i akuzatornih procesnih formi, *Xrvatski liječnički i pravni i praktični radovi za kazneno pravo i praksu*, Br.2, 1997, 381-93.

како спор помеѓу странките, би требало најпрвин да се реши прашањето за вината на обвинетиот, а дури потоа да се прејде на утврдување на околностите од влијание за одмерување на казната. Досега кај нас практично, ниту се размисувало за ваквата поделба во стадиумот на главниот претрес, а фактите од значење за одмерување на казната се собираат уште во истрагата. Постапката, ваква каква што е, функционира битно инквизиторно и покрај тоа што се инсистира целокупниот доказен материјал да се изведе на главниот претрес организиран како контрадикторна расправа. Имено, влијанието на претходната постапка и покрај инсистирањето врз контрадикторноста на главниот претрес не е неутриализирано, бидејќи истражните списи остануваат главен извор на информации на целокупната постапка, што во практика значи дека на главната расправа во суштина, само се проверува веродостојноста на резултатите од истрагата.³²

6. Сé позначајни се и прашањата за преоптовареноста на судовите, за предолгото траење на постапката, и во врска со тоа, за нејзиното поедноставување, напуштање на принципот на легалитет, внесување на консензуални елементи и сл. Во таа смисла, се напуштаат и некои традиционални континентални становишта и принципи. Така, стриктното придржување до начелото на легалитет се смета за практично неспроведливо, додека воведувањето на консензуалните процесни форми е последица и на напуштањето на материјалната вистина и на правдата како неостварливи. Под влијание на практиката во

³² Во оваа смисла треба да се постават определени "бариери" за влијанието на истрагата врз главниот претрес, по примерот на некои современи европски постапки. Така, во италијанската казнена постапка, претседателот на советот има ограничен пристап до материјалите собрани во истрагата, со кои инаку располага тужителот. Списот што му се доставува до судот на располагање содржи записници само за неповторливите дејствиа, како што се извршените увиди или други дејствиа, кои не може да се повторат на главниот претрес. Доказите пред судот по правило се изведуваат "*ex novo*". Слично на ова, исказите дадени во претходната постапка; во Германија, може да се користат само за потстетување обвинетиот и за оцена на веродостојноста на исказот, но самите по себе не може да бидат доказ врз кој ќе се заснова осудата. Наспроти ова, во нашето право и практика исказите на обвинетиот дадени во истрагата, сé уште се информациска кичма на целата постапка.

САД, спогодувањето, е најсилно застапено во новата италијанска кривична постапка, но постепено навлегува и во реформираните инквизиторни постапки. Притоа, од аспект на правата на обвинетиот, најважно е обезбедувањето на неговата слободна волја, онолку колку што тоа е нужно и реално можно. Така, покрај засилувањето на контрадикторните, внесувањето на консензуални елементи претставува најактуелен тренд во современата кривична постапка. Напорите за забрзување на кривичната постапка доведоа до збогатување на облиците на забрзани, сумарни постапки, како и постапки кои резултираат со донесување пресуди и без спроведување на редовна постапка во случаите кога се работи за полесни кривични дела.³³

Трансакцијата-подразбира вонсудско постапување во кое учествуваат: јавниот обвинител, оштетениот и сторителот. Таа се состои во иницијатива на јавниот обвинител кој му поставува услов на обвинетиот, дека доколку во однапред определен рок плати одредена сума пари; сите обвиненија против него ќе бидат повлечени.³⁴

³³ Види: Г. Лажетик-Бужаровска, *Начини за забрзување на кривичната постапка во европските законодавства*, МРКК, Бр. 1, 1998, 86-100.

³⁴ Трансакцијата постои во Белгија, каде се применува само за кривични дела за кои е предвидена казна затвор до 5 години или парична казна, но притоа мора да постојат и олеснителни околности; потоа во Холандија за кривичните дела за кои предвидената казна затвор не надминува 6 години; а од 1993 г. трансакцијата може да ја примени и полицијата во случај на сообраќајни деликти и во Италија, каде постои посебен облик на спогодување. Во нашиот ЗКП сега има одредба според која за јавниот обвинител не постои должност да гони, односно тој може да се откаже од гонење, и тоа во два случаји.

Посредувањето се разликува од трансакцијата по тоа што не се плаќа само сума пари, туку се нуди и компензација за нанесената штета преку задолжување на сторителот да преземе определени активности како облик на услуги за сметка на жртвата.³⁵

Спогодувањето ("plea bargaining") - претставува вонсудски начин на решавање на спорот помеѓу обвинетиот и јавниот обвинител, кој води потекло од акузаторната постапка во САД и Англија.³⁶ Спогодувањето се однесува на видот и тежината на кривичното дело кое ќе биде содржано во обвинителниот акт и на видот и тежината на кривичната санкција што ќе ја предложи обвинителот. За да постои спогодување, мора да се постигне согласност меѓу странките. Изјавата за вина мора да ја даде лично обвинетиот, а притоа судијата мора да се увери дека обвинетиот е свесен за дејството на изјавата за вина и за последиците од неа. При одлучувањето дали ќе се прифати изјавата за вина, се земаат во предвид околностите на делото и криминалното досие на обвинетиот.

"*Patteggiamiento*" (примена на казна на барање на странкиште) е облик на посебна постапка која се применува во Италија, и е многу слична со "plea bargaining". Најнапред, јавниот обвинител и обвинетиот се договораат за казната што ќе бараат судот да ја изрече, а дали ќе биде токму така зависи од согласноста на судијата. Со впуштањето во вакво спогодување, обвинетиот може да ја намали казната³⁷.

³⁵ Посредувањето во различни облици, односно под различни услови и со изрекување на различни обврски (вршење општокорисна работа, подложување на медицински третман, професионална обука, неможност за вршење професија, забрана за посета на определени места и сл.), постои во Белгија, Франција, Германија и Португалија.

³⁶ Во Германија формално не е прифатено консензуалното спогодување на странките. Но, во практиката се среќава неформалното спогодување кога се работи за покомплицирани кривични случаи. "*Abbreviato*" е скратена постапка. Претпоставка е да постои барање на обвинетиот и согласност на

³⁷ Покрај "*patteggiamiento*", во Италија; постојат уште четири вида посебни постапки: "*Guidizio abbreviato*" е скратена постапка. Претпоставка е да постои барање на обвинетиот и согласност на обвинителството, за процесот да заврши во претходната расправа според состојбата на актите. "*Guidizio immediato*" овозможува обвинителот да ја одбегне претходната расправа и да оди право на главен претрес кога доказите убедливо укажуваат на вина на обвинетиот.

Посланиката за изрекување казнена наредба се состои во донесување пресуда без одржување на главен претрес, во точно законски утврдени услови. Се работи, веушност, за посебен вид постапување при што судијата од понискиот суд или судијата поединец; согласувајќи се со предлогот на обвинителот, издава казнена наредба во која се содржани сите потребни податоци во однос на сторителот „кривичното дело“; и точно се утврдува кривичната санкција која ќе се примени, кога казнената наредба ќе стане конечна³⁸.

7. Може да заклучиме, дека за успешно изведување на една конзистентна и осмислена реформа, мора доправа многу да се работи. Досегашниот пристап во однос на реформите во судството е непрофесионален и неодговорен. Се пристапува кон реформи на судството без да се има јасна визија и еден континуитет. Работата треба да ја сфатиме сериозно, да се направи научна анализа на состојбите и динамика на активностите која би била амбициозна, но реална. Како и да е, мора да бидеме свесни дека успехот на евентуалната реформа помалку ќе зависи од совершенството на нормативните конструкции; а повеќе од општествените и културните состојби во кои дејствува казнено-правниот систем. Затоа, пред конечно да се одлучиме за посериозни реформски зафати, треба критички да се преиспитаме; во смисла на тоа дали постојната инфраструктура е способна да прифати поголеми реформи.

“Guidizio direttissimo” се употребува во случаите каде осомничениот го признал делото или бил фатен ин флагранти. *“Procedimento per decreto”* се применува во оние случаи каде обвинителот верува дека е оправдана само парична казна, иако можеби законот за даденото кривично дело предвидува лишување од слобода.

³⁸ Ваквата постапка ја познаваат законодавството на Германија, Италија, Луксембург, Финска, Полска, Хрватска. Со последните измени, ЗКП ја регулира материјата за донесување пресуда без главен претрес, што по својата природа претставува постапка за изрекување казнена наредба (чл. 431а-д). Таа подразбира донесување пресуда без главен претрес за кривични дела од надлежност на судија - поединец под услов да постојат доволно докази за делото и сторителот, и кога предлогот за донесување на пресуда од ваков вид е содржан во обвинителниот предлог на јавниот обвинител.

Саша Ѓорѓевиќ,

6.5. РЕФОРМИ ВО СУДСТВОТО

Вовед

Општ е консензусот дека постојат проблеми во правосудството и дека истото треба да претрпи реформи за да стане ажуарно, ефикасно и независно. Потребата од реформи во судството се јавува поради констатираниите недостатоци во функционирањето на третата власт, положбата на зависност на судството и неопходната потреба од враќање на судската власт на местото на трета, еднаква власт, покрај законодавната и извршната.

Се поставува прашањето, како до саканата цел и колкави и какви реформи се потребни за остварување на оваа цел?

Во овој труд ќе бидат анализирани постојните состојби во судството денес, предложените насоки на реформите - дадени во Стратегијата за реформа на правосудниот систем, а ќе бидат дадени нови предлози за реформите во судството.

Во Стратегијата за реформа на правосудниот систем, изготвена од Министерство за правда на РМ, се констатирани сегашните состојби во правосудството, утврдени се предлог -мерки и активности за реформа на правосудството и надминување на таквите состојби, без притоа да биде извршена анализа на причините што довеле до таквите негативни состојби.

Доколку реформата се спроведува без таква анализа, можно е законските решенија што се покажале ефикасни да бидат заменети со нови - поне неефикасни, како и да се внесат неквалитетни решенија.

Причини што довеле до неажурно, неефикасно и зависно судство кај нас

Тие можат генерално да бидат поделени во пет групи, кои во овој труд ќе бидат обработени во посебни поглавја, а кои се однесуваат на:

- 1. Материјално - техничките услови за нормално функционирање на судството и кадровската екипираност на судовите;**
- 2. Начинот на избор, дисциплинска одговорност и разрешување на судиите и на претседатели на судовите;**
- 3. Организациона поставеност на судовите, нивната вистинска и месна надлежност, судска надлежност, како и внатрешна организација на судовите;**

- 4. Законите што ги регулираат судските постапки и нивното влијание врз ефикасноста и ажуарноста на судството;**
- 5. Континуирано стручно усовршување и специјализација на судии и стручни работници и стручно усовршување на административните работници;**

Во натамошен текст ќе бидат поподробно објаснети наведените причини, со осврт на предложените измени во Стратегијата за реформа на правосудниот систем, но и ќе бидат дадени конкретни предлози и насоки за реформата.

I – Материјално - технички услови за нормално функционирање на судството и кадровска екипирањост на судовите

Како причина за неажуарноста и неефикасноста на правосудството, во Стратегијата се констатира дека постои проблем на системската поставеност на правосудството, како и дека судскиот систем од донесувањето на Законот за судовите, недоволно функционирал, поради што се предлагаат коренити реформи во самиот правосуден систем, во прилог на надминување на ваквите состојби.

Треба да се нагласи дека постојниот правосуден систем, недоволно, а во определени сегменти и воопшто, не профункционирал, на начин предвиден во позитивните прописи кои ја регулираат оваа материја.

Постојниот начин на финансирање на судовите со издвојување на дел од Буџетот на РМ, директно влијае врз ажуарноста и ефикасноста на судството, што има директно влијание врз одоловлекувањето на судските постапки.

Во голем број судови во Република Македонија, **бројот на судии е премал во однос на бројот на новопримени предмети во година**. За да постапуваат по сите овие предмети, судиите во овие судови се приморани, рочиштата да ги закажуваат на подолг временски период и вкупниот број незавршени предмети со години станува сè поголем. Од друга страна, постоењето „ориентациона норма“ за бројот на предмети кои судијата треба да ги заврши месечно, односно годишно, придонесува голем број предмети да бидат пресудени без потполно утврдување на фактичка состојба, фаворизирање при постапување по предмети, кои се пред завршување, на штета на останатите предмети.

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

Постојат низа тривијални причини од материјална природа кои доведуваат до неажурно и неефикасно работење на судовите, како што се:

-одлагање рочишта и одлговлекување на судските постапки поради **неможност за достава преку пошта, поради неисполнетите обврски спрема „Македонски пошти“**,

- одлагање рочишта и одлговлекување на судските постапки поради **неплаќањето или ненавременото плаќање на изгответните вештачења**, како и **некооперативност на адвокатите** - ангажирани по службена должност, **толкувачи, вешти лица, поради** (со години наназад) неисплатени награди.

- **недоволна кадровска екипирањост** на судовите, заради **непотполниети работни места предвидени** во систематизацијата на судовите, како и **непотполнување на испразнетите работни места**, (дактилографи, стручни соработници и приправници, судските советници и самостојните судски советници). За надминување на ваквите состојби, судовите се приморани да ангажираат голем број **дактилографи, службеници, извршиители и доставувачи, кои работат со години наназад со договор за дело, односно волонтерски**, без кои судовите би биле потполно блокирани во работа.

- одлагање на рочишта и одлговлекувањето на судските постапки поради **чести штрајкови на вработените во судовите и судии поротници** поради ниските примања.

- **непостоење просторни услови за нормално функционирање** на повеќето судови

- попречување на работата на судовите поради **немање елементарни технички услови**.

Од ова, може да се заклучи дека **законодавната, а особено извршината власт** може во секој момент, преку **издвојување помали парични средства за нормално функционирање на судовите, недавање согласност за кадровско екипирање на судовите и средства за просторна и техничка опременување на судовите**, истите да ги направи неефикасни и неажурни. Доколку остане ваков начинот на финансирање и вработување во правосудството, секоја влада може да предизвика криза во третата власт, за која ќе биде “виновна”- самата трета власт.

Самостојниот судски буџет, иако е ново законско решение, **не обезбедува самостојно и независно финансирање на судството, туку само располагање и распределба на средствата издвоени од Буџетот на РМ, што го врши Буџетскиот совет**. Секоја нивна распределба за определени намени од страна на Буџетскиот совет

145

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

, доведува до создавање на долгови на одредени судови по различни основи, како и до неажурно и нефикасно работење на истите.

Без потполно самостојно финансирање на судството од приходите што ги оствараува самото судство и без самостојно одлучување за вработивање во истото, не може во потполност да се оствари принципот на независност на судството.

Реформите во судството да бидат насочени и кон **потполно финансиско осамостојување на судството со формирање на самостоен судски буџет**, како посебен буџет, надвор од Буџетот на РМ, во чии приходи ќе бидат вградени судските такси, наплатени парични казни, продажба на одземени предмети, донации од меѓународни институции и сл.

ИИ – Начин на избор и разрешување на судии и претседатели на судови, оддалечување судии од вршење на судиска функција, контрола на работењето на судии и нивна дисциплинска одговорност.

П.1. Начин на избор на судии и претседатели на судови, начин на разрешување судии и претседатели и оддалечување на судии од вршење судиска функција

П.1.1. Постоечкиот систем за избор на кандидати за судии резултира со предлагање и избор на голем број кандидати, кои ги исполнуваат формалните критериуми за избор, но кои не можат да одговорат на задачите на судиската функција. Начинот на предлагање и избор на овие кандидати, за жал, често пати подлежи на влијанијата од политичките партии и претставниците на законодавната и извршната власт. Во досегашната практика, предлагачот - Републичкиот судски совет, не остваруваше никаков контакт со кандидати за судии во вид на интервјуа, увид во нивна претходна работа, оценка на нивната способност, стручност и етичност. Останува нејасно од кои причини се

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

предложени одредени кандидати за судии, поради што се јавува сомнение за исполнувањето на критериумите. Тоа е зајакнато со самиот избор на предложените кандидати од Собранието на РМ.

П.1.2. За жал, во Стратегијата, предложениот начин на избор на нови судии со воведување на селекција на кандидатите за именување за судии, преку спроведување приемен испит за влез во школа за судии, по што ќе следи период на иницијален тренинг и полагање завршен испит, за да следи именување на судии што ќе го врши Судскиот совет, не претставува начин со кој ќе се оствари декларираната цел: Правилен избор на способни, стручни, етични и независни судии.

Во постојниот систем, во судовите постојат судски приправници, кои по полагање на правосуден испит стануваат стручни соработници. Овие судски кадри, за сето време работат континуирано на судските предмети и не постои подобар тренинг, па сметам дека предложениот иницијален тренинг за кандидати за судии, би можел да продуцира помалку стручен кадар од стручните соработници, судски советници и самостојни судски советници.

Нејасно е на кој начин ќе биде извршена селекција за прием во ”школата” и што ќе стане со стручните соработници кои веќе долги години работат во судовите ширум РМ? Дали истите треба повторно да одат на тренинг за кандидати за судии или ќе останат да бидат стручни соработници, а за судии ќе бидат избрани оние кандидати кои имаат едногодишен тренинг во Школо за судии?

Можеби постои неприлагоденост на Законот за полагање правосуден испит со новите потреби и стандарди за вршење на судиската функција, и потребно е да биде променет начинот на полагање на овој испит за новите кандидати; како и промена на институцијата која го спроведува тој испит, можеби е потребно скратување на времето поминато во вршењето на правни работи на овие кандидати како услов за стекнување право за полагање на овој испит; но не и негово целосно укинување. Овој правосуден испит токму се однесува на познавање на материја сврзана со работа во правосудство, што произлегува од областите опфатени во овој испит.

Доколку правосудниот испит и работното искуство во вршење на правните работи, не биде критериум за избор на кандидати од правосудството за судиска функција, ќе дојде до апсурдна ситуација- порано избраните судии, кои се избрани токму по овој критериум, да можат да ја вршат судиската функција, а стручните соработници, судски советници и самостојни судски советници, кои исто така имаат положен правосуден испит и работно искуство во вршење правни работи (Закон за судовите), да не можат да бидат ниту кандидати за судии.

П.1.3. Реформите во начинот на избор и разрешување на судии би требало да се насочат кон:

1. Реформи на Републичкиот судски совет;
2. Селекција на кандидати за судии и пропишување на нови услови за кандидатите за судии во Основни, Виши, Апелациони и Врховен суд на РМ;
3. Прецизно пропишување на постапка за избор и именување на судии и нивно разрешување и воведување на институт: Именување на судии што би го вршел Претседателот на РМ;

П.1.3/1. Реформи на Републичкиот судски совет

Во Стратегијата се предвидува трансформација на Републички судски совет во неговата **поставеност**, и тоа на тој начин што ќе биде **проширен бројот на членовите на РСС** и тоа со **мнозинство членови од редот на судии**, а овие членови би биле **избирали на непосредни избори на сите судии**, додека останатите членови ќе бидат избрани од Собранието на РМ.

Исто така, во Стратегијата е предвидена и промена на **надлежноста** на РСС која се состои (иако тоа во Стратегијата не е експлицитно наведено), во негово преминување од тело кое предлага кандидати за избор на судии и предлага нивно разрешување, во тело кое врши избор и разрешување на судии.

а) Предложениот начин на **поставеноста на РСС** во Стратегијата не е разработен, па остануваат нејасни голем број на прашања, како што се:

- Колкав ќе биде мандатот на членовите на РСС?
- Дали мандатот на сите членови³⁹ ќе биде ист?
- Дали членовите на РСС истовремено ќе бидат и судии и членови на РСС⁴⁰?

³⁹ Од редот на судиите - избрани на непосредни судиски избори и на членови избрани од Собранието;

⁴⁰ Што би било практично неостварливо, како поради обемноста на работа, така и заради повреда на начелото на инкомпабилноста на судиската функција;

Проекти “Неприсушен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

- Доколку избраните судии за членови на РСС бидат само членови на ова тело, дали нивната судиска функција престанува или „мирува“ за време на траењето на мандатот во РСС⁴¹?
- Доколку нивната судиска функција „мирува“ за време на траење на мандатот во РСС, дали нивните судиски места би биле потполнети, како и на кои судиски места истите би се вратиле по престанок на мандатот во РСС?
- Кое тело ќе ги спроведува овие непосредни избори на сите судии?
- Каква ќе биде постапката за спроведување непосредни избори на сите судии⁴²?

При креирањето на уставното и законско решение за составот и бројот на членови на РСС, траењето на нивниот мандат и начинот на избор, би требало да се имаат во предвид сите овие прашања.

Како можно решение за *составот и бројот на членови на РСС и траењето на нивниот мандат, предлагам:*

- бројот на членови на РСС од редот на судиите - избрани на непосредни избори да соодветствува со бројот на судови во РМ, со тоа што **од секој суд би се избирал еден судија за член на РСС**,
- **мандатот на сите членови на РСС да биде со единствено траење, не подолго од сегашното**,
- на членови на РСС **од редот на судиите**, додека се членови на РСС **судиската функција да им мирува**, а по престанок на мандатот истите би се вратиле да ја вршат судиската функција во судот од кој биле избрани.
- При првото конституирање на РСС, судиското место на судија - избран за член на РСС, би било пополнето од новоизбран судија, додека при обновување на составот на РСС, судијата на кого му престанал мандатот во РСС, би дошол на судиското место на судијата кој е избран за член на РСС од тој суд.

Во рамките на внатрешната организација на РСС ,предлагам да бидат следниве тела:

⁴¹ Со оглед на тоа,дека не се предвидуваат измени во неограниченоста на мандатот на судии, а не се предлага мандатот на членови на РСС да биде со неограничено траење;

⁴² На чиј предлог би биле предлагани кандидати од судии за членови на РСС, кој ќе одлучува по приговорите и жалбите за неправилностите при спроведувањето на избори...

Проекти “Нейтрален предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

- **Совет на РСС** (кој би се состоел од членови на РСС кои и денеска постојат и кои и во иднина би се избирале од Собранието на РМ);

- **Надзорно тело на РСС** (кое би се состоело од членови на РСС од редот на судиите, а кои би биле избрани со непосредни избори на сите судии) и

- **Општа седница на РСС** (која би ја сочинувала сите членови на РСС);

Надлежноста на Советот на РСС би била:

- распишување објава за избор на судии;

- водење евиденција за сите судии и кандидати на судии;

- утврдување предлози на кандидати за избор на судии до Општата седница;

- утврдување предлози за разрешување на судии до Општата седница на РСС;

- утврдување предлози за оддалечување на судија од судиската функција;

Надлежноста на надзорното тело на РСС би била:

- Вршење контрола на работата на судиите ;

- Спроведување постапка за увид и селекција на кандидати за судии ;

- Поведување постапка за разрешување судии и нивното оддалечување од судиската функција, спроведување увиди за утврдување стручност и несовесност во работењето на определени судии за кои е поведена постапка за разрешување, односно за оддалечување од вршење на судиска функција.

Надлежноста на Општата седница на РСС би била:

- Донесување **одлука за избор на судии** од предложените кандидати;

- Донесување **одлука за оддалечување на судија** од вршење на судиската функција;

- Донесување **одлука за разрешување на судии** по предлог од Советот на РСС;

- Донесување **одлука во втор степен за дисциплинска одговорност на судии** ;

6) Во Стратегијата, исто така е предвидена **промена на надлежноста на РСС** од тело кое предлага кандидати за избор на судии и предлага нивно разрешување, во тело кое врши избор на судии, односно разрешува судии.

Вака *предложената надлежност на РСС како тело што врши избор на судии* ќе овозможи **јакнење на независноста на судството и негова заштита.**

П.1.3/2. Селекција на кандидати и пропишување на нови услови за кандидатите за судии во Основни, Виши, Апелациони и Врховен суд на РМ

а) Селекцијата на кандидатите за судии би се спроведувала на две нивоа и тоа, првото, уште при самото вработување на приправници и стручни соработници во правосудството, на начин што би биле пропишани посебни услови за вработување на судски приправници и стручни соработници (завршен факултет со соодветна насока за работа во правосудство, просечен успех на факултетот, тестирање на кандидатите при вработување и сл), а во второто ниво, со ограничување на кругот на потенцијалните кандидати за судии од стручниот кадар од правосудството (судовите, јавните обвинителства, јавни правобранителства, адвокатурата).

б) Услови за избор на кандидатите за судии би можеле да бидат:

- положен правосуден испит, (модифициран според новите потреби и стандарди за вршење на судиската функција, но и со признавање на веќе положениот правосуден испит);
- работно искуство во вршењето на правните работи по положен правосуден испит во правосудството (судовите, јавните обвинителства, јавни правобранителства и адвокатурата), со тоа што, доколку е интенција подмладување на судскиот кадар, времетраењето на тоа работно искуство би било помало од она што е предвидено во сегашниот Закон за судовите, во зависност од тоа, за кој суд се врши избор на судија.

Со ова би се ограничило кандидати за судии да можат да станат и оние дипломирани правници со положен правосуден испит, кои не работеле во правосудството и немаат искуство за вршење на судиската функција. На овој начин би се обезбедил стручен кадар во судовите да конкурира и биде избран на судиска функција, бидејќи за сето време на работење во судовите, истите работеле на материја од доменот на судиската функција.

П.1.3./3. Прецизно пропишување постапка за предлагање кандидати и избор на судии и претседатели на судови, избор и именување на судии и претседатели на судови, нивно разрешување и оддалечување на судии од вршење на судиската функција

1. Постапка за избор и именување на судии

а) Постапката за избор на кандидатите кои конкурирале за судии, би требало да започне со постапки за спроведување извиди за избор на кандидатите, што би ја спроведувало **Надзорното тело на РСС** по пат на интегрува и тестирање на кандидатите; увид во нивната досегашна работа со непосредна оценка на нивната стручност, оценка на нивната стручност од нивните претпоставени, постигнати резултати во нивното постојано стручно усвршување и специјализација, како и други мерки од кои ќе бидат добиени податоци за кандидатите за судии, кои се од значење за правилен избор на кандидати.

б) Постапка за избор на судии: Надзорното тело на РСС, по спроведени извиди за кандидатите што конкуригала за судии, резултатите од извидот би ги доставило до Советот на РСС, кој би изготвил предлог на кандидат за избор за судија, а самиот избор на судии би го вршела Општата седница на РСС ,со 2/3 мнозинство од вкупниот број на членови на РСС.

Во прецизното пропишивање на постапката за избор на судии ,особено е битно да биде пропишано времетраењето на постапката за избор и именување на судија, и тоа во кој рок РСС е должен да распише објава од констатација најспретното судиско место во определен суд, рокот за пријавување на кандидати до нивен избор и именување, кое време вкупно не би смеело да биде подолго од 3 месеци.

На овој начин би се овозможило, во што е можно пократок рок, да биде потполнето судиско место во определен суд и би се спречило натрупување на нерешени предмети поради непотполнето судиско место.

в) Именувањето на судии избрани од РСС **би го вршел Претседателот на Република Македонија.** Судиите кои веќе еднаш се избрани за судии и именувани од Претседателот на РМ, при нивен избор за судии на повисоките судови ,нема да се врши нивно повторно именување за судии од Претседателот на РМ.

Дури **по извршен избор и именување** на судии, би можело да следи интензивен тренинг на новоизбраните судии во јавна установа за постојано стручно усвршување на судии, со тоа што **новоизбраните судии би подлегнале на интензивен тренинг и едукација,** со посебен нагласок на нивно специјалистичко стручно усвршување ,за материјата што ќе ја работи новоизбраниот судија.

2. Услови и постапка за разрешување судии, и оддалечување на судија од вршење на судиската функција

а) Услови за разрешување судии и оддалечување на судија од вршење на судиската функција:

- услови за поведување постапка за разрешување на судии⁴³

- два пати по ред добиена годишна оценка „не задоволува“, од Општата седница на РСС ;
- во тек на една година ,три пати по ред изречена дисциплинска мерка „опомена“ и два пати по ред изречена дисциплинска мерка „укор“.

- услови за поведување постапка за оддалечување на судија од вршење на судиската функција⁴⁴

- особено груба дисциплинска повреда, што го прави недостоен судијата понатаму да ја врши судиската функција
- основано сомнение дека судија подлегнал на акт на поткуп или корупција.

б) Постапка за разрешување на судии, и оддалечување на судија од вршење на судиската функција:

Надзорното тело на РСС, поведува постапка за разрешување на судии и нивното оддалечување од судиската функција и спроведува извиди за утврдување на нестручноста и несовесноста во работењето на определени судии за кои е поведена постапка за разрешување, односно за оддалечување од судиската функција и резултатите од спроведените извиди би ги доставило до Советот на РСС, кој би изготвил предлог за разрешување на судии, а Општата седница на РСС би донела одлука за разрешување на судијата, односно оддалечување на судијата од вршење на судиската функција, со 2/3 мнозинство од вкупниот број на членови на РСС.

3. Избор на претседатели на судовите и нивно разрешување

Постапка, органот и телата за избор и разрешување претседатели на судови, би биле аналогно решени како и за избор и разрешување на судии, со тоа што Општата седница на РСС би го именувала претседателот на судот.

Покрај постојните услови за избор на претседатели на судови, како **дополнителен услов** би бил **непрекинатото вршење на судиска функција во тој суд во траење од најмалку 5 години, непосредно пред објава за изборот.**

⁴³ покрај досега предвидените (кои би требало да бидат задржани)

⁴⁴ покрај досега предвидените (кои би требало да бидат задржани)

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

На ваков начин би била извршена селекција на кандидатите за претседатели на судови, од редот на поискусните судии што добро ги познаваат механизмите на функционирањето на судот, а би се избегнало и политичко избирање на претседатели на судови, од редот на новоизбраните судии.

4. Именување судии во повисоките судови со воведување систем на кариера

Стратегијата предвидува **воведување систем на кариера со именување на судии во повисоките судови, од редот на веќе избраните судии.**

На прв поглед ваквото решение звучи примамливо и исправно, но, со оглед на тоа дека се работи за сосем нов институт, кој во досегашната практика воопшто не постоел и за кој во Стратегијата на Министерство за правда не се содржани детали, се наметнува потребата од подлабока анализа на ова прашање, за да може да се предвидат реперкусиите од воведувањето на ваков институт.

Се поставува прашањето, дали судии во повисоки судови за судии, ќе се именуваат само веќе избраните судии по систем на кариера?

Доколку ова вака е замислено, тогаш постои опасност од преголема **затвореност на судии** и опасност од создавање на **судска олигархија**, особено кога ќе се земе во предвид дека составот на РСС би бил од мнозинство на судии.

Во ваков случај, **кариерата на стручните соработници, судските советници и самостојните судски советници кои се вработени во судовите, би била затворена, поради воведување на систем на кариера, што само по себе е апсурд.** Имено, тие - вработени во судовите, според Стратегијата би требале, да положат приемен испит за влез во Школа за судии, по што ќе следи период на иницијален тренинг и полагање завршен испит, па нивно именување за судии - што ќе го врши Судскиот совет и тоа за судии на Основни судови, па дури потоа, би уследило (евентуално) нивно именување за судии на повисоките судови.

Ова би го оставил без коментар, бидејќи само за себе доволно говори.

Доколку пак е замислено за судии на повисоки судови, покрај именување од редот на веќе избраните судии по систем на кариера, да можат да бидат избрани и оние кандидати (кои не се судии) по иницијален тренинг во Школа за судии и полагање завршен испит, што се заговора во Стратегијата, тоагаш доаѓаме до **нов апсурд: Едновремено**

154

за судија на повисок суд да можат да бидат именувани и **искусни судии на пониските судови и **кандидати без искуство кои го положиле завршиот испит.****

Дали и за ова е потребен коментар?

Од претходната анализа на институтот, именување на судии во повисоките судови со воведување систем на кариера, предложен во Стратегијата доаѓаме до заклучок дека не е потребно воведување на ваков институт, од веќе наведени причини.

II.2. Контрола на работата на судиите, нивна одговорност и разрешување

II.2/1. Контрола на работењето на судиите до сега се остваруваше само преку годишни или полугодишни ревизии од повисоките судови и Републичкиот судски совет, што не овозможуваше доволен увид во работењето на еден судија, туку увид во работењето на судовите во целост. Ваквиот начин на контрола резултираше со многу мал број судии, кои поради својата стручност напредувале во повисоките судови, а уште помал број судии, кои поради својата нестручност и несовесност во работењето биле разрешени.

Досегашниот начин на избор, надзор на работа на судиите и нивното разрешување има за последица во судовите да постојат (од една страна) голем број судии, кои недоволно професионално, ефикасно и ажурано ја извршуваат својата функција и (од друга страна) многу стручен кадар, кој нема можност за пристап кон судиската функција.

Во овој систем можни промени би биле во **континуирано следење на нивната работа од Надзорното тело на РСС** и тоа со честа контрола на секој судија, *со непосредно присуство на судските рочишта и следењето на судските постапки; со вршење увид во предмети по кои постапуваат судиите и во завршените предмети од определен судија*, за да може да се стекне конкретен увид во квалитетот во работата и според тоа, можноото унапредување во кариерата при неговото конкурирање за судија на повисок суд, односно дисциплинска одговорност, па и разрешување на тој судија.

Оваа контрола треба да биде вршена со увид во начинот на водење судска постапка, без сугестији или влијанија врз судијата во одлучувањето, како и со вршење на увид во тековните и веќе завршени предмети, без да биде нарушен принципот на независност на судијата во одлучувањето, според слободно судиско уверување.

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

Секој судија би требало да има обврска да води тековно евиденција за сите предмети по кои постапува, нивниот број, времетраењето на постапката за секој предмет поодделно каква одлука е донесена, број на обжалени предмети, од нив број на потврдени преиначени или укинати и сл.

Како резултат на оваа контрола, Надзорното тело на РСС би изготвило извештај, кој би требало да биде спореден со месечните и годишните извештаи за тој судија од Општата седница на Републички судски совет, и врз основа на сето ова Општата седница на РСС за секој судија поединечно би требало да има годишна оценка за успешност во остварувањето на судиската функција која би била описна.

Доколку определен судија два пати по ред од Општата седница на РСС добие описна оценка „не задоволува“ тоа би било причина за задолжително поведување постапка за разрешување од судиска функција, како и повторно разгледување на причините поради кои двапати по ред определен судија добил годишна оценка „не задоволува“. Оваа постапка не мора по автоматизам да резултира и со разрешување на тој судија.

Во реформираното судство, контролата на работењето на пониските судови од повисоките судови (вертикална контрола) треба да биде укината, бидејќи секој од тие судови и судии во нив работат во рамките на својата надлежност, а за своето работење одговараат на РСС и пред граѓаните на Република Македонија.

II.2.2. Би требало да биде воведена **Дисциплинската одговорност на судиите**. За оваа цел би требало да бидат пропишани **дисциплинските повреди** кои можат да доведат до дисциплинска одговорност на судија, **дисциплински санкции** за определен вид дисциплински повреди, **дисциплинска постапка** (на чиј предлог се поведува, начинот на утврдување дисциплинската одговорност и орган или тело што ја утврдува оваа одговорност и одлучува во втор степен) и **постапка за извршување дисциплински санкции**.

1. Предлагам дисциплинската повреда во вршењето на судиската функција да биде дефинирана како: *секоја повреда на редот и дисциплината во вршењето судиска функција, која влијае врз угледот на судиската функција, а која директно не претставува и причина за разрешување на судијата од судиска функција*.

2. Како дисциплински санкции предлагам да бидат предвидени **опомена и укор**.

Сметам дека овие дисциплински санкции се доволни за да предизвикаат позитивен ефект во натамошното однесување на судијата, (превентивна функција), покрај друго и поради тоа што повеќе изречени дисциплински

мерки можат да повлечат и поведување постапка за разрешување на судија, односно неговото оддалечување од вршењето на судиската функција. Пропишување друг вид санкции како што се парични казни и сл. не би одговарало на местоположбата на судиската функција во општеството и не би предизвикало позитивни ефекти.

3. Дисциплинска постапка и постапка за извршување дисциплински санкции

3.1. Дисциплинска постапка

а) Дисциплинската постапка би требало да ја **поведува претседателот на судот** по пријава од странки и учесници во судските постапки, друг судија или вработено лице на тој суд, како и по непосредно сознание на претседателот за сторената повреда. За поведување дисциплинска постапка, претседателот на судот би бил должен веднаш да го извести РСС.

б) Дисциплинската постапка за спроведување извиди за утврдување постоење дисциплинска повреда од судија, за кого е поведена дисциплинска постапка, би ја спроведувала дисциплинска комисија на судот, која би спроведувала извиди⁴⁵.

в) По завршената постапка за спроведување извиди, **списите од извидот, со од претседателот на судот образложен предлог** за дисциплинска одговорност на судијата, би се доставиле до **претседателот на непосредно повисок суд**, кој би донел **одлука за дисциплинска одговорност на судија**, во која, доколку биде утврдена дисциплинска одговорност на судија, би била изречена една од предвидените дисциплински санкции, односно би била донесена одлука дека судијата не е одговорен за дисциплинската повреда.

г) Против горните одлуки **право на жалба би имале судијата** против кого се води дисциплинска постапка и **претседателот на судот**.

⁴⁵ кои би се состоеле од земање изјави од судија против кој е поведена дисциплинската постапка, изјави од лица кои биле сведоци на сторената дисциплинска повреда, како и други мерки и активности со кои би се обезбедиле докази за утврдување на дисциплинска одговорност; (кои би преминале од надлежноста на Врховен суд на РМ).

д) Одлука по жалба би донесувала Општата седница на РСС со просто мнозинство гласови. Одлуката на Општата седница на РСС, со кои првостепената одлука е потврдена или преиначена би биле конечни и извршни. За дисциплинска одговорност на судија на Врховен суд би одлучувала *во прв степен Општата седница на Врховен суд, а во втор степен Општата седница на РСС со 2/3 мнозинство гласови од вкупниот број членови.*

3.2. Дисциплинската мерка би се извршуваала со забележување на дисциплинска санкција во евиденцијата на РСС, што се води за секој судија.

III. Организациона поставеност на судовите, нивна вистинска и месна надлежност, судска надлежност.

Правилна е констатацијата во Стратегијата, дека досегашната организација на судовите во Република Македонија и нивната вистинска и месна надлежност, предизвикала диспропорција во ажуарноста и ефикасноста во работење на определени судови и диспропорции во ажуарноста при решавање на предметите. За надминување на ваквите состојби, реформите треба да се насочат кон **нова организациона поставеност на судовите** и нивната стварна и месна надлежност, *изземање на определени видови предмети од судска надлежност*, како и новата *внатрешна организација на судовите во специјализирани одделенија*.

III.1. Организациона поставеност на судовите и нивната вистинска и месна надлежност

Стратегијата предвидува воведување двоен систем првостепена надлежност. Во прв степен би постапувале Основните и Вишите судови. При креирањето на вистинската надлежност на овие два вида првостепени судови, потребно е да бидат исполнети два критериуми: видови предмети по кои ќе постапуваат овие судови и „тежината“ на предметите. Според првиот критериум, вистинска надлежност на Вишите судови, во прв степен би била тие да постапуваат по предмети од областа на организираниот криминал, стопанските спорови, управните спорови⁴⁶. Според вториот критериум, Вишите судови би постапувале и по „потешките предмети“, по кои постапуваат и Основните судови.

⁴⁶ кои би преминале од надлежноста на Врховен суд на РМ;

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

Предлагам, Основните судови да постојат само во градови во кои не постои Виш суд, а во градовите во кои ќе бидат формирани Виши судови истите да ја преземат надлежноста и на Основен суд за тој град, со тоа што во внатрешната организација на тој суд ќе биде поделена надлежноста преку Оддели на Виши и Основен суд.

Ваквото решение би придонело за избегнување на зголемувањето на судската администрација и на просторните потреби, поради можноста исти стручни и административни работници да работат истовремено работи од двете првостепени надлежности, како и други предности.

Вишите судови **месно би биле надлежни да одлучуваат** во прв степен за повеќе градови, во кои би имало Основни судови, па попрецизно би било истите да бидат наречени Окружни или Околиски судови.

Сметам дека, постапувањето по предмети за кривичните дела против вооружените сили треба да биде изземено од исклучива надлежност на Основен суд Скопје I, и надлежноста да биде определена според општите правила за вистинска и месна надлежност во кривичните предмети и по истите да постапуваат сите други првостепени судови.

III.2. Судска надлежност за определени видови предмети

Поради констатираната диспропорција во ефикасноста на завршување определени видови предмети, **во Стратегијата се предвидува изземање на определени видови предмети, од судска надлежност и нивното преминување во надлежност на управни органи**, што би повлекло и уставни измени, каде што би била предвидена надлежноста на управни органи за постапување во прекршоци, со предвидување уставни и законски гаранции за судската заштита на граѓаните од незаконити акти на државната управа. Како полесни прекршочни предмети се наведени прекршоци од областа на сообраќајот, царинските, финансиското и стопанското работење.

Прекршочните предмети досега претставуваа „најтесно грло“ во работата на Основните судови, бидејќи голем дел од нив застаруваа. Сметам дека, причината за нефикасноста во постапувањето на судовите по прекршочните предмети е во постојната прекршочната постапка, која досега се водеше, во голем дел, според одредбите на кривична постапка, како и поради проблеми со достава, и материјално - техничките проблеми.

Проекти “Нейрисашен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

Потребен е сериозен пристап при одлучувањето за изземање на овие „најлесни“ прекршоци од судска надлежност, бидејќи истите, иако изгледаат лесни, сепак **сериозно задираат во правата и интересите на граѓаните**, бидејќи во голем дел засегаат **во имотните интереси на граѓаните**. Како илустрација ќе наведеме дека во голем дел од **царинските прекршоци** се изрекуваат, покрај прекршочните санкции и мерки за безбедност, одземање предмети и средства, со кои се извршени царинските прекршоци. Слично се случува и со прекршоците од областа на **финансиското и стопанското работење**, каде често пати се изрекуваат огромни парични казни. Дали и понатаму се согласувате дека ваков вид прекршоци го заслужуваат прерогативот „најлесни“? Со преминување на овие прекршоци во надлежноста на управните органи овие предмети нема автоматски да се решат, туку е можен само ефект на **вештачка ефикасност и ажурност на судовите**, со тоа што *би се променил системот на сметање на ажурност и ефикасност на судството*, но не и *вистинска ажурност во нивното решавање*. Нивното евентуално изземање од судска надлежност повторно *nema da ги ослободи судовите од постапување по истите* во некоја од инстанците на предвидената судска заштита на граѓаните од незаконити акти на државната управа. Тоа би придонело за уште поголема сложеност на постапката, продолжување на нејзиното времетраење, а со тоа и со поголем број застарени предмети. Од друга страна, **наплатените прекршочни санкции претставуваат една од најголемите приходни ставки** во работата на судовите, па при евентуално формирање на потполно самостоен судски буџет, судството би останало без овој приход, што **сериозно би можело да го загрози независното функционирање на судовите-воопшто**.

Проблемот со прекршочните предмети треба да биде решен со измени во прекршочната постапка и начинот на извршување на прекршочните санкции, а не со нивното, изземање од судска надлежност.

Од судска надлежност би можела да биде изземена Регистрацијата на трговските субјекти, регистрацијата на здруженија на граѓани и фондации, и за нив да биде пропишана надлежност на друг орган на управа.

Од судска надлежност би можела да биде изземена заверката на Договори за дожivotна издршка и преминување во надлежност на нотаријатот.

III.3. Внатрешна организација на судовите

III.3/1. Новите потреби на судството бараат во судовите да бидат **создадени специјализирани оддели**, во состав на веќе постојните оддели, а во нив би постапувале судии по специфичен вид предмети.

Предлагам, во рамки на кривичниот оддел покрај наведените специјализирани оддели, да биде формиран и **специјализиран оддел за стопански криминал**, поради особена специфичност на овој вид криминал.

III.3/2. Создавањето посебна судска доставна служба би овозможило **писмената и судските покани да бидат врачени на лица на кои им се упатени, исклучиво преку оваа доставна служба**, без да се користат поштенски услугите или доставата да се врши преку месни канцелари. Доставата на лица кои живеат надвор од подрачјето на судот во кој се води постапката, би се врвела преку доставната служба на судот во чие подрачје живее лицето на кое треба да му биде извршена достава. Доставувачите би биле стручно обучени во рамките на стручното усвршување на административните работници.

IV. Закони што регулираат судски постапки и нивно влијание врз ефикасноста и ажуарноста на судството.

Во постојните закони што ги регулираат судските постапки, постојат институти кои влијаат врз одлговлекување на судските постапки и овозможуваат злоупотреба на права од странките и учесници во судските постапки. Потребно е тие да бидат „детектирани“ во секоја од судските постапки и нивна измена во новите законски решенија.

Како „*Зеднички именител*“ за сите судски постапки се јавува проблемот со неефикасноста на достава на судските писма и покани. За таа цел, можеби би било полезно од сите судски постапки да бидат обединети одредбите за достава во еден **Закон за достава на судски писма и покани**. Со таква единствена кодификација на одредби за достава би ѝ се олеснило на судската доставна служба, прецизно познавање на одредбите за достава. Во таков закон би се вовел и начинот на достава по пат на **јавен повик** за определени учесници во определени судски постапки. Со тоа би била пропишана обврска на странките задолжително да се јавуваат во судската доставна служба во определен период, за да им биде врачена покана или писмено, а последица од нејавувањето би била, доставата да се смета за уредна.

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

Анализата на овие институти, како и насоките за нивна измена, изискува сериозен проект. Во оваа прилика, ќе бидат наведени само некои од основните насоки во кои би требало да бидат изменети процесните закони поодделно.

Во новиот Закон за кривичната постапка (ЗКП) :

- Институтот- Повторување на кривичната постапка поради судење во отсуство на обвинетиот (чл.398 в.в. со чл.292 ст.3 од ЗКП) треба да биде избегнат, или условите за негова примена да бидат многу порестриктивни.
- Истражното начело да биде содржано само во истражната постапка, а во кривичната постапка товарот на докажување да биде префрлен исклучиво на товар на странките.
- Роковите за поднесување на определени правни лекови и за преземање на определени процесуални дејства, треба да бидат скратени.
- Применување на одредби за скратена постапка за кривични дела за кои е пропишана казна затвор до 5 години;
- Давање поголеми процесуални овластувања на оштетените во кривичната постапка,
- Неоптоварување на кривичната постапка со решавање на имотноправните барања во кривичната постапка, и задолжителено упатување на поведување парнична постапка за овие барања;
- Соработката и координацијата помеѓу органите што учествуваат во кривичната постапка и судот, треба да биде зајакната. (Полицијата, Јавното обвинителство, адвокатурата, транзитните центри, институции што вршат вештачења, установите за извршување мерки за обезбедување присуство и други превентивни мерки и сл.)
- Пропишување услови за поселективна примена на вонредни правни лекови.
- Пропишување санкции за злоупотреба на процесуалните овластувања.

Во новиот Закон за парнична постапка и Законот за вонпарнична постапка:

- Пропишување пократки рокови за поднесување на правните лекови и превземање на процесуалните дејства;
- Целосно укинување на институтот „Мирување на постапката“;
- Поднесоците да бидат составени исклучиво од адвокат или дипломиран правник – застапник на правното лице;
- Задолжително застапување на странките од адвокат, односно правник со положен правосуден испит – застапник на правното лице во граѓанските предмети од надлежност на Вишите судови и стопанските спорови,

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

- Соработката и координацијата помеѓу органите што учествуваат во парничната постапка и судот, треба да биде зајакната. (Центри за социјални грижи, одделенија за премер и катастар, нотаријатот, адвокатурата, институции што вршат вештачења и сл.)
- Пропишување услови за поселективна примена на вонредни правни лекови.
- Пропишување санкции за злоупотреба на процесуалните овластувања.

Во новиот Закон за извршна постапка (ЗИП) :

- Рестриктивна можност за примена на правните лекови во извршната постапка;
- Афирмација на положбата на доверителот;
- Рестриктивна примена на институтот -одлагање на извршување;
- Воведување на нови превентивни мерки за обезбедување на извршување

Во новиот Закон за прекршочна постапка :

- Значително поедноставување на прекршочната постапка со донесување одлуки без одржување на главен претрес;
- Воведување скратена прекршочна постапка и забрзана постапка;
- Скратување на роковите за поднесување на определени правни лекови и за преземање на определени процесуални дејства
- Пропишување санкции за злоупотреба на процесуалните овластувања.

Сметам дека, при креирањето на законите со кои се регулираат судските постапки, материјалните закони за казнивите дела, па и други закони кои се однесуваат на судството, **задолжително би требало да биде побарано мислење од судството**, на тој начин што овие закони би биле доставени на мислење до Врховниот суд на РМ, кој по извршена сондажа на мислења на пониските судови би изготвил единствено мислење со предлози, а мислењата и предлозите дадени од Врховниот суд на РМ, би биле земени предвид при креирањето на финалните верзии на истите, пред нивното доставување на Собранието на РМ.

V. Континуирано стручно усовршување и специјализација на судии и стручни соработници и стручно усовршување на административните работници во судовите (правосудни актери - ПА).

Проекти “Неприсутоен предлог до судството – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судството”

Правото и обврската за постојано стручно усвршување на судиите, и обврската за грижа за образованието и усвршувањето во правосудната управа на кадрите во судството, во изминатиот период, не се реализираше на доволно осмислен и организиран начин. Ова имаше директно влијание на квалитетот во работењето на судиите, стручните и административните работници во судството, квалитетот на кандидатите за судии, а влијаеше и врз ефикасноста и ажуарноста во работењето на судовите воопшто.

Во Стратегијата за реформите на судството не е предвиден институт специјализација и субспецијализација на судии, јавните обвинители и стручни работници, а воведување на ваков институт ја налага потребата од продлабочување на знаењата и искуствата на актерите во правосудството, во определена област од правото.

За воспоставување на организиран систем за континуирано стручно усвршување и специјализација на ПА, потребно е во новите законски решенија да биде прецизно пропишана институцијата што ќе биде задолжена за нивно стручно усвршување и специјализација и начинот на остварување на правата и обврските.

Основните функции на оваа јавна установа би биле:

- **Општо стручно усвршување на ПА**
- **Специјалистичко и субспецијалистичко стручно усвршување на ПА**
- **Стручно усвршување на административни работници,**

Како што е и порано наведено, **не ја подржувам идејата оваа установа да спроведува Иницијален тренинг на кандидати за судии, ниту таков начин на селекција на кандидатите**, од причини кои веќе се наведени. Во оваа прилика уште ќе додадам дека стручниот кадар со постојана работа во судовите, постојано стручно усвршување и специјализација и со избор на кандидати за судии и избор на судии, на начин предложен во оваа статија, ќе овозможи за судии да бидат избрани многу постручни и квалитетни кадри, од оние што би можела да ги продуцира Школата за судии, по спроведен иницијален тренинг.

Сметам, што е неподелено мислење и на судиите, моите колеги и другиот судски персонал дека **судии се создаваат, пред се, во судовите, а не во школите.**

Александар Цветкоски

6.6. ПОЛИТИЧКАТА ВОЛЈА И КОДИФИКАЦИЈАТА НА ЗАКОНИ

По теорија, кодификацијата на закони е процес на легислативно вообличување на структурирана политичка волја во закони и уредби – наменети за регулирање на делови од општествената реалност. Заради тоа и постојат различни политички опции, за кои се гласа и кои (во крајна инстанца) треба да креираат редица закони, кои се законска регулација на опцијата – која победила на изборите: Водејќи сметка за генералните и долгорочни насоки на државата.

Многу практично, и со малку вулгаризација (заради јаснотија на мислата) тоа значи дека полибералната политичка опција би сакала да има закони за ослободување од даноци, ако е во прашање развојот и инвестиирањето, продавање на државен имот и државни инвестиции, поголема заштита на приватната сопственост, банкарските сметки, интелектуалните права, ослободување од државен имот, посебни трговски судови, намалени даноци на добивка, намалување на работнички права, судови – кои побргу решаваат имотно – правни и должностничко – доверителни односи, намалени давачки и минимални процедури за движење на имот.... а поцентристичките политички опции би сакале закони, кои ја одразуваат поголемата државна контрола врз инвестициите, поголеми права на работниците, државно регулирање на јавни работи, поголеми права на истражните органи во постапките, зголемен пристап и поголема социјална помош, суперконтрола на регули за менување сопственички односи, зголемено внимание и повисоки такси за движење на имотот.... Заради тоа, граѓаните ги проценуваат изборните програми на партиите и одлучуваат што е за нив самите подобро, за нивните здружувања, работно место.... и гласаат за оваа или онаа опција. Се подразбира дека победничката опција своите ветувања мора законски да ги вообличи (промена на закони, даночни стапки, државен буџет, амандмани на закони, владини одлуки, уставни измени). Тоа го прави на начин што на експертите им ги кажува нивните политички барања, кои овие

мораат законски да ги вообличат (кодифицираат), а мнозинството во законодавниот дом ги усвојуваат тие закони.

Каже тоа не е така.

Каже политичките партии се кадровски групи, кои не “носат” идеологија. Тоа се одразува и на “порачките” на закони.

Ако е констатирана слабост или неадекватност во еден сегмент на општествената реалност и ако владата тоа го перцепира (ако им смета), не се оди на дефинирање на политичка волја⁴⁷ – која треба законски да се формулира, за да се регулира тој сегмент од општествената реалност, туку се наоѓа експерт, или тим, кој за одредено министерство прави закон за областа, која е детектирана како проблеметична. Тој закон треба да ја отстрани една одредена практика, но претставува чисто експертско гледање на предметната проблематика. Во фазата, кога треба тој најпрвин закон да се анализира од комисиите на Парламентот на РМ и да се анализира од гледна точка на победничката политичка опција⁴⁸, се констатира дека нема мислење – произлезено од идеологијата на партијата, туку само оценка на последиците по кадровските решенија на теренот. Тоа значи дека секој закон, кој на владата и дава поголема слобода во работата се прифаќа од позицијата, а се напаѓа од опозицијата, а секој предлог закон на опозиционите партии, кој е наменет да ја ограничи или регулира работата на владата се отфрла од позицијата. Така, законите се на линија на зголемување на моќта на владата (акумулација на моќ, низ повеќе парламентарни состави) без било каква идеологија зад тоа, освен споил идеологијата: Да се процесира пленот до победникот. Недостатокот од регулатива ја јакне моќта на донесувачите на одлуки, нивните “дискрециони” права, па со тоа и криминалот.

⁴⁷ Која треба да биде дефинирана уште со самото формирање на партијата и која наново мора да биде афирмирана во предизборните кампањи.

⁴⁸ Дали во интерес на граѓанството, дали во интерес на одредена политичка, економска или било каква друга групација, која е важна за победничката политичка опција, или кога се работи за материја, која е прифатена и од опозицијата.

Поинаку кажано: Моќта на владата постојано расте, за сметка на другите две власти и тоа константно, без оглед на владеачките гарнитури. Таа моќ расте “кубатурно”, ненасочено – така да се каже: Ан блок. Тоа е моќ - заради моќ, а не моќ заради постигнување реформска позиција, одбрана на земјата, економски развој, преструктуирање на индустриската... Таа моќ не е “моќ за себе”, туку “моќ против другите” – моќ која е “исцицана” од останатото општествено ткиво, од економијата, институциите, граѓанскиот живот, синдикатот, многуте форми на здружување, од културата на законие... Тоа е непотребна моќ, која мора да се искаже на некој начин, а нашиот препознатлив начин е во доменот на социопатогеното и криминалното.

Таа безумна и неограничена моќ може да се “скрати” само со повторно воспоставување на тројната поделба на власта или со “преинституционализација на Парламентот и судството”.

Парламентот и правосудните органи се места каде што може да се предизвика вниманието на јавноста, по однос на владините предлози за носење законски проекти, да се бара поддршката на јавноста и НВО – ите, да се побара одложување на носење закон, заради дополнителни истражувања на состојбата... Сведоци сме дека овие тоа не го побарале.

Ако се анализира технологијата на носење закони, во нашата – пред малку описаната консталација, може да се констатира дека законските предлози – порачани од одредено министерство, кои ги изработил некој нејзин или ангажиран експерт, се често “свршен чин” за Парламентот на РМ и за судството. Ако се додаде на тоа дека парламентарните комисии немаат пари да платат стручњаци, кои ќе ги анализираат предлог законите, а парламентарците не се експерти во секоја област и (над се) “позицијата ѝ верува на владата”, тогаш може да се каже дека предлогот на закон недоволно или воопшто неанализиран се претвора во закон.

Тој закон не е одраз на политичката волја, туку на волјата на експертот – кој го изработил⁴⁹. Посебно, кога не постои насока за движење на општеството⁵⁰, која е споделена со населението, експертите, институциите,

⁴⁹ Многу упатени експерти ни потврдија дека некои напрт закони, кај одредени владини кодификатори или професори од Правен факултет, стојат во фиока и се стари и повеќе од 10 години. Скоро никој не прави нов закон, туку се предлагаат стари напрт закони, кои со “малку шминкање бркаат работа”.

Проекти “Неприсутоен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

невладиниот живот... која е декларирана во програмите на политичките партии: Тоа е рај за владата и за безмерно акумулирање на моќ.

“Кога не знаеме каде одиме, секоја насока е добра”

“Кога на експерти ќе му дадеш поизполната слобода да одлучува, тој може да стигне само до себе”⁵¹

Граѓаните и носењето закони

Ретко кога граѓаните и експертите имаат увид во процесот на донесување закони, а и кога можат да имаат тој процес е неуспешен од многу причини.

Некои мислат дека е тоа недостатокот на транспарентност на властите, други дека причината е во технократската правничка елита на една држава, трети дека е недостаток на традиција на транспарентност и отвореност во една држава, недостаток на правна култура во земјата.

Ние ги почитуваме овие причини и ги наоѓаме за точни⁵², но мислим дека главната причина е недостатокот на капацитет на оние - кои треба да контролираат, во однос на оние – кои треба да бидат контролирани. Тоа е Парламентот на РМ, судството и граѓанското општество, кои немаат створено

⁵⁰ “Европа” не е никаква насока за едно општество, но европските стандарди се! Од една страна сакаме во Европа и тоа се третира како политичка насока, а од друга страна цело време говориме за специфики на напетото општество и само тогаш кога не им се бендисуваат промените на властодржците. Насоките за правец на движење на едно општество се одамна дадени и треба само да се прочитаат и почитуваат.

⁵¹ Во уметноста ова се нарекува лартпурлартизам (уметност – заради уметност). На крајот од “креативните потраги во уметноста”, уметникот ја губи формата и заклучува дека е тој самиот уметноста.

⁵² Но не се оперативни категории, заради тоа што пристапот до моќта не зависи од “добрите владетели” туку од организираната равнотежа на моќта, односно од степенот на дистрибуција на моќта.

капацитети⁵³ (посебно експертски) да бидат активен чинител во процесот на застапување за носење закони⁵⁴, а камоли во процесот на едни опсежни реформи на судскиот (читај: Политичкиот) систем.

Политиката и власта (и судската власт) постоеле одсекогаш, а историјата на граѓанско организирање кај нас е пресна. Заради тоа е таа дикрепанца помеѓу значењето и капацитетот на политиката и власта, кои се најделотворни и најефективни фактори во земјава и НВО животот, кој се уште е во фаза кога не е ниту вмржен и не ги познава принципите на неполитичко лидерство (значи: Навистина пресно).

Неколкуте професионални здруженија на судии, обвинители, правоборнители... имаат експертски, но немаат граѓански капацитет, ниту интерес да ја остварат таа улога. Појавувајќи се како невладини организации, тие само ја комплицираат ситуацијата и не го зголемуваат “мерит” капацитетот на НВО животот, заради тоа што нивното делување е ограничено на нивното членство (здравјенија на вработени во правосудни институции), на остварување права на тоа членство и немаат разбираливи канали и стратегии (па ниту потреба) за пристап до граѓанството. Тие навистина не се НВО – и и државата треба да ги признае како државни институции (или судството – како судски), да ги устрои со посебни закони и да ги финансира. Тоа во секој случај ќе значи унапредување на нивната работа и признавање на крупните доприноси, кои ги имаат во својата работа⁵⁵. Дури е можно тие да подпаднат под графата “синдикално организирање” во правосудството.

За граѓаните да имаат контрола на тие процеси, како и тие процеси да ги одразуваат разликите во мислењето на граѓаните, потребно е да бидат информирани и уверени во одговорите на неколку групи прашања:

1. Дали има генерална политичка волја за реформи на судството

⁵³ Се подразбира и храброст, етичност, професионална свест, интегритет...

⁵⁴ Се разбира тука мислиме и на процесот на одредување на потреби, проблеми, негативни практики во врска со судските институции, оценка на ефекти на донесени законски акти и начини на организација на судовите и другите правосудни институции, кои индицираат на потреба од менување на еден таков закон; оценка на степенот на отвореноста на судовите, сервисна ориентација во усклугите кон граѓаните, правичното судење....

⁵⁵ Посебно Здружението на судии на РМ

2. Каква е структурираната политичка волја околу специфични прашања, кои треба да бидат преточени во закони, колку се тие решенија релевантни на општествената реалност, колку се тајмирани, колку се последователни и логични (приоритетна поставеност).
3. Кој ќе ја ценi и “преведува” сложената правна материја, ќе ја поврзува со политичката волја (дали волјата е кодифицирана правилно – дали законското решение одговара на декларацијата на политичката волја и потреба) и тоа ќе го претставува пред граѓанството како информација или со цел да поттикне дискусија
4. Кој ќе ги базира (објаснува) специфичните законски решенија и ќе го постави следот: идентификуван проблем – лек за негово надминување – очекувани резултати и ефекти, со цел да бидеме уверени дека сме добиле тоа што сме бараде, а не нешто друго.
5. Колку се предложените законски решенија форми на поттикнување на:
 - сервисна ориентација на судовите,
 - скратување на времето за пристап до правдата
 - скратување на трошоци за пристап до правдата
 - фер судење
 - олеснување на постапките за граѓаните
 - вистинска правна заштита на правата на граѓаните од самоволијата на другите институции и државната управа
 - други декларирани граѓански цели
6. Колку е делувањето на опозицијата – во врска со предложени решенија реален одраз на грижата за подобрување на правосудниот систем, а колку нихилизам – мотивиран од желбата да се дојде на власт (прашање на инструментализација на судските реформи во политички цели⁵⁶).

⁵⁶ Одбрана на реформата од политички манипулатации

Проекти “Нейриспоен предлог до судсивошто – Поддршка на дискусиониот процес за реформата на судсивошто”

Теоријата вели дека само структура може да ограничи структура и дека само организирана моќ може да ограничи друга моќ. Кога се работи за власта, тоа е уште понагласено. “Желбата на граѓанинот” е за респект, но ништо не може во тој процес. Граѓанинот си ја работи секојдневната работа и не се занимава (барем не сериозно) со прашањата на дистрибуција на моќта. Заради тоа на граѓаните им се потребни такви политички и неполитички структури, кои се занимаваат со следење на технологијата на владеење, нејзина демистификација, инволвирање во процесите на структуирање на моќта (носењето и имплементацијата на закони, детектирање или предлагање на најдобри практики, процедури, грижа за позитивна селекција на кадри во власта...). На граѓаните им се потребни лидери, кои нема да се борат за политичка власть, туку за “гласност” и силно граѓанско општество, кое може (а не мора) да стане противтежа на политичката власть. Силно (или било какво ефикасно и корисно) граѓанско општество – како четврта структура, не може да функционира без тројната поделба на власта, зопшто неговиот простор е во “плазмата” помеѓу овие три групации институционални структури. Во тоа е и сличната позиција на судството и граѓанското општество и потребата од заедничко делување – барем за некое време, додека имаат слични интереси: Двете имаат потреба да се осамостојат, да бидат вистински независни и да претставуваат коректив на власти – да станат структури за законско ограничување на моќта, а не инструменти на моќта.

И најважно: сите овие четири структури треба да се составени од професионалци, кои го носат менталитетот и етиката на сопствената професија.

Криминалецот не е отесен заради тоа што знае да јука, јуку заради тоа што е “професионалец” и има време тој цел ден да смислува криминални дејанија и да имплементира криминал.

Можеме ли ние сите да осмислиме и имплементираме законите?